

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ДНІ НАУКИ
ФІЛОСОФСЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ – 2011

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
(20–21 КВІТНЯ 2011 РОКУ)

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

ЧАСТИНА 9

Редакційна колегія: **А.Є. Конверський**, д-р філос. наук, проф., чл.-кор. НАН України (голова); **С.В. Руденко**, канд. філос. наук, доц. (відп. секр.); **І.С. Добронравова**, д-р філос. наук, проф.; **В.Ф. Цвях**, д-р політ. наук, проф.; **А.М. Лой**, д-р філос. наук, проф.; **В.І. Лубський**, д-р філос. наук, проф.; **В.І. Панченко**, д-р філос. наук, проф.; **А.О. Приятельчук**, канд. філос. наук, доц.; **М.Ю. Русин**, канд. філос. наук, проф.; **П.П. Шляхтун**, д-р філос. наук, проф.; **В.І. Ярошовець**, д-р філос. наук, проф.

*Рекомендовано до друку
вченою радою філософського факультету
(протокол № 8 від 28 лютого 2011 року)*

"Дні науки філософського факультету – 2011", Міжн. наук. конф. (2011 ; Київ). Міжнародна наукова конференція "Дні науки філософського факультету – 2011", 20–21 квіт. 2011 р. : [матеріали доповідей та виступів] / редкол. : А. Є. Конверський [та ін.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2011. – Ч. 9. – 155 с.

Адреса редакційної колегії: 01601, Київ, вул. Володимирська, 60, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, філософський факультет; ☎ (38044) 239 31 94

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

Секція "ТЕОРІЯ ПОЛІТИКИ"

Підсекція "СУЧАСНІ ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ"

*Л.В. Ананко, асп., НАДУ при Президентові України
ludmila_878@ukr.net*

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ: СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Зростання світових міграційних потоків невід'ємно пов'язано з процесами глобалізації, яка значно розширює культурні, освітні та інформаційні контакти між державами та народами і формує нові можливості взаємодії між політичними системами, націями та між людьми. Цьому також сприяють поглиблення процесів політичної та економічної інтеграції, розвиток глобальних систем телекомунікацій, спрощення візового режиму, зростаюча мобільність студентів. З 2000 р. по 2006 р. кількість іноземних студентів у світі зросла на 54,4 % з 1,9 до 2,9 млн. осіб. У трійці лідерів – США (624 тисяч), Великобританія (300 тисяч) і Німеччина (227 тисяч). Серед країн колишнього СРСР нас випереджає Росія, де навчається 90 тисяч студентів-іноземців [Курій Л.О. Інтернаціоналізація вищої освіти як засіб формування людського потенціалу в контексті міжнародних міграційних процесів // Стратегія розвитку України у глобальному середовищі: Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції, Сімферополь, 17-19 листопада 2010 р. – Сімферополь: ВіТроПринт, 2010. – С. 269–273].

Україна на сьогодні входить в десятку країн по кількості іноземних студентів, переважно вихідці із країн Близького Сходу, Південно-Східної Азії та Африки. Наші ВНЗ приваблюють іноземців не лише відносною дешевизною навчання, але і відмінною якістю освіти – дипломи, видані нашими університетами, високо цінуються в усьому світі. Якщо у 2002 році в Україні навчалось 20 тис. іноземних студентів [Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять // Політичний менеджмент. – 2006. – № 2 (17). – С. 127–139], то до 2010 року їх кількість збільшилася вдвоє і становить **44082 особи**. Більше половини студентів (30369 осіб) навчається у п'яти містах України. Так, у Харкові вищу освіту здобувають 12004 особи, у Києві – 7983, в Одесі – 4709, у Луганську та Донецьку – 3340 та 2333 студенти відповідно. Найбільше представників серед студентів-іноземців – з Китаю (6258 осіб), Росії (3886 осіб), Туркменістану (3823 осіб), Індії (2852) та Йорданії (2566 осіб) [В Україні здобувають освіту 44082 іноземці // Офіційний

сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/main.php?query=newstmp/2010_1/10_02].

Освітня міграція – це переважно тимчасове переселення, що триває від кількох місяців до кількох років та має на меті навчання за межами адміністративно-територіальної одиниці постійного проживання [Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять // Політичний менеджмент. – 2006. – № 2 (17). – С. 127–139].

Мобільність студентів стимулює вивчення молоддю іноземних мов, дає їм можливість познайомитися на практиці з умовами життя і навчання в інших країнах, їх культурою, традиціями, звичаями. Крім того, в період сучасних політичних і економічних криз збільшення контингенту іноземних студентів у вітчизняних вузах і коледжах дозволить значно поліпшити позабюджетні джерела фінансування та самофінансування вітчизняних навчальних закладів, зберегти викладацькі кадри, залучити додаткові валютні кошти для розвитку територій і т.д. Так у 2008 році понад 200 українських ВНЗ здійснювали підготовку 43 тисяч іноземців із 133 країн світу, що дозволило заробити 80 мільйонів доларів США, а також забезпечити роботу 4 тисячі викладачів [Доповідь Міністра Івана Вакарчука на розширеній підсумковій колегії Міністерства освіти і науки України "Мета реформ у вищій школі – якість і доступність освіти" (2 квітня 2009 року) // Офіційний сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/main.php?query=newstmp/2009_1/13_04/6].

В той же час, за інформацією МОМ іноземні студенти, які навчаються в Україні, ризикують опинитися в непростій ситуації щодо умов проживання та оплати за навчання у ВНЗ, яка не завжди відповідає обіцянкам посередників. Не маючи повної інформації про навчання, студенти мають труднощі в опануванні української мови, іноді навіть не знають, що навчання проходить не англійською чи французькою мовою, що воно дорожче, ніж їм було заявлено, а, при виявленні невдоволення чи відмов, їм загрожують депортацією [Іноземним студентам складно вчитися в Україні через нестачу інформації і свавілля міліції. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.newsru.ua/ukraine/19aug2009/foreign.html>].

Також у іноземних студентів постає низка проблем, що пов'язані з кризою взаєморозуміння, нетерпимістю, несприйняттям "мігрантів", проявом расизму та ксенофобії з боку радикально настроєних груп, організації "Скінхед", обмеженням прав іноземних громадян аж до їх прямого витіснення.

Вагому роль у захисті інтересів студентів у світі мають громадські організації, асоціації та фонди. Так, наприклад з ініціативи іноземних студентів, що навчаються в Росії була створена "Асоціація іноземних студентів" в Росії (АІС), основними завданнями якої є: сприяння зміцненню та поглибленню взаєморозуміння між іноземними студентами освітніх установ Російської Федерації, їх громадськими організаціями і адміністрацією, органами управління народною освітою; представницт-

во та захист законних прав та інтересів іноземних студентів [Асоціація іноземних студентів Росії. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.russia.edu.ru/support/aisr>].

Серед негативних наслідків та ризиків для України є намагання деяких студентів-іноземці, після закінчення навчання, залишитися в нашій країні, переходячи в розряд нелегалів. Вони намагаються "зникнути" з поля зору правоохоронних органів, використовують фальшиві документи, а в деяких випадках, "втягуються" в злочинний бізнес, долучаючись до кримінальних етнічних угруповань, які пов'язані з торгівлею людьми, наркотиками, зброєю тощо. Також нелегальні мігранти можуть бути потенційними носіями небезпечних та нетипових для України інфекційних захворювань та невиліковних хвороб.

Для незаконного переправлення в країні ЄС нелегальних мігрантів часто використовують канал міжнародного студентського обміну. Так за даними Західного регіонального управління Державної прикордонної служби України тільки впродовж вихідних у листопаді 2009 року на їх території було затримано 15 осіб за спробу незаконного перетину кордону. Виявилось, що іноземці є студентами вищих навчальних закладів з Центральної України. Це трьох іноземних студентів затримали прикордонники відділу прикордонної служби "Рава-Руська" за спробу незаконного перетину кордону. Порушники є громадянами Алжиру та студентами харківських університетів [На Львівщині прикордонники затримали студентів з Палестини, Іраку та Алжиру за спробу незаконного перетину кордону [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zik.com.ua/ua/news/2009/11/02/202693>]. І ці факти непоодинокі.

Таким чином, державна міграційна політика повинна бути направлена на захист національних та економічних інтересів України, протидії нелегальній міграції у всіх її проявах та забезпечення дотримання прав іноземних студентів, які навчаються в нашій країні. Тому повинна бути узгодженість у роботі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства охорони здоров'я України, МВС України, Державної прикордонної служби України та відповідних ВНЗ, де навчаються іноземні студенти. Також потребує поглиблення та вдосконалення механізму контролю за студентами, що приїжджають до України, умовами їх проживання, навчання, адаптації, а в разі пропуску занять студентами-іноземцями або їх відрахування з ВНЗ України, забезпечення своєчасного інформування про ці випадки відповідні правоохоронні та міграційні служби.

***О.М. Березенська, асист.,
Кам'янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка
ukrainka_86@mail.ru***

СПЕЦИФІКА ПОЛІТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Розуміння та інтерпретація сучасних політичних цінностей залежить від особливостей ідеологічної системи, стану трансформації політичної систе-

ми та суспільства в цілому, національних та цивілізаційних ознак суспільства, пов'язаних з його національною культурою, моделі та особливостей економічного розвитку суспільства, характеру історичної епохи та масштабів визначеного нею впливу на розвиток конкретно взятої країни [Литвин В. Політична культура українського суспільства: традиції та сучасність. – Режим доступу: <http://www.cn.com.ua/N206/politics/view/view.html>].

Значний вплив на формування політичних цінностей справляють: культурний рівень та рівень розвитку особистості, спосіб соціалізації, релігія, як елемент національної культури, що утримує в собі традиційні цінності. Цінностями стають лише провідні орієнтації політичної культури. Політична культура стосовно політичних цінностей виступає консолідуючим началом. Отже, політичні цінності суспільства – це сукупність політичних ідей, орієнтирів, уявлень, знань, що орієнтують та мотивують політичну діяльність і поведінку суб'єктів політики. Система політичних цінностей відображає взаємодію особистості з іншими особами та суспільством в цілому, в процесі її соціально-політичної діяльності, пов'язаної із втіленням загальносоціальних цінностей. Також вона чинить вплив на поведінку особистості, виступаючи інструментом її самоусвідомлення та самооцінки.

Різноманітність ідей, цінностей, які спостерігаються в нашому суспільстві, означає існування тоталітарних стереотипів та одночасне виникнення національних ідей, розповсюдження демократичних норм. Все це дивовижно переплітається у формуванні політичної культури сучасного українського суспільства. Таке розмаїття є небезпечним, оскільки може призвести до поляризації суспільства, "битви монологів", а це в свою чергу неминуче веде до конфлікту цінностей. Конфлікт цінностей, як важлива складова соціокультурної ситуації, є результатом довготривалого панування традиційних цінностей, спроб їх адаптації в неадекватних для цього середовища умовах [Михальченко М.І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. – Дрогобич: ВФ "Відродження", 2004. – С. 168]. Розкол суспільства по базових цінностях спричиняє дестабілізацію політичного та соціально-економічного життя країни.

Останнім часом велике значення відводиться національній ідеї, яка б змогла консолідувати широкі верстви. Вчені визначають її як таку, навколо якої інтегрується полі- чи моноетнічна спільнота, як джерело і синтез стратегій дій, які уможливають збереження і розвиток національного буття. Серцевиною її визначаються права і свободи людини забезпечені державою. Але ця ідея, залежно від змісту, який в неї вкладається, може мати різні вияви: від вкрай негативних (нацизм, войовничий націоналізм, автаркія) до загальноприйнятних (патріотизм, економічна самостійність, повага до національних меншин та ін.) [Курас І.Ф. Державна етнополітологія в Україні. Становлення. Що далі? : Збірник. – К.: ІПІЕНД, 2002. – С. 6].

Визначенню єдиної цінності для українського суспільства заважають його нестабільність, політична незрілість народу, руйнування старої та відсутність нової системи цінностей, цілісної ідеології. Труднощі щодо

виявлення основної ідеї-цінності для суспільства даного типу полягають також у невизначеності й неоднозначності національної і соціальної структури суспільства. Більшість населення в умовах перехідного розвитку віддає перевагу економічним перетворенням над суспільно-культурними. Консолідація людей навколо створення центральної ідеї-цінності (або ряду ідей) допоможе в розробці основних засад формування цілісного суспільства, яке буде економічно та політично стабільним.

В українському суспільстві спостерігається бездіяльнісне сподівання на "Божу милість", на допомогу "братів-сусідів". Переважають споглядацький спосіб життя над активним, що зумовлене довготривалим співіснуванням нашого народу з плодючою землею, сприятливим кліматом; тяжінням до малих груп, об'єднань (родина, громада); особливим значенням жінки в ментальності українців. Оспівування жінки-матері народною творчістю та українськими поетами, культ Богоматері, визначення Батьківщини як "України-Неньки" визначають моральні цінності, норми, ідеали, типові для пересічного українця. Політичні процеси, явища оцінюються з моральної точки зору (етично-неетично, справедливо-несправедливо), їх оцінка найчастіше визначається "емоційно-почуттєвим" характером [Жабінець Н.В. Формування ціннісної парадигми постіндустріального суспільства // Вісник академії праці і соціальних відносин федерації профспілок України.– К., 2002. – Вип. 2 (15). – С. 232].

Сучасне суспільство стоїть на шляху визначення та реалізації своїх цінностей та інтересів, враховуючи зміни в історичному, соціально-політичному житті цивілізації. За цих умов помітно зростає інтерес до вивчення людини, як особистості, її самоцінності, формування її суджень, оцінок, світогляду, уявлень про бажане та небажане, цілей. А це в свою чергу передбачає виникнення нової системи цінностей та норм соціально-політичного співжиття. На думку А.Гордієнка, суспільна свідомість за нинішніх умов характеризується зміною ціннісних парадигм у бік усвідомлення пріоритетів загальнолюдських цінностей [Скомаровський В.О. Забезпечення прав і свобод людини у процесі соціально-політичного реформування українського суспільства: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2005. – С. 11].

Проголошення пріоритету загальнолюдських цінностей у масовій свідомості українського суспільства досі сприймається неоднозначно. Причини цього слід шукати в багатовіковій історії країни, яка перебувала переважно в умовах колективістської свідомості, бюрократичної опіки, нехтування прав людини. Проголошення будь-яких цінностей залишається зовнішньою і формальною дією, якщо воно не забезпечується відповідними стилями життя, поведінкою соціальних суб'єктів, державним устроєм. На шляху наближення до ідеалу соціально-правової держави в Україні, очевидно, повинні змінитися відносини між державою й особистістю: потрібно формувати психологію громадянина, а не підданого. Визнання цінностей кожної людини, повага до її індивідуального вибору без тиску ззовні, захист її прав на самобутність здатні примирити всіх людей, стати основою для їх рівного діалогу і по-справжньому цивілізованого спілкування.

Т.О. Беца, студ., КНУТШ, Київ

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В УКРАЇНІ: УЧАСТЬ ЖІНОК В ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Сучасний світ характеризується активними суспільними трансформаціями, які суттєво змінюють усталені способи життєдіяльності та вкорінені в людську свідомість ідеологічні теорії. Для розуміння та осмислення цих змін формуються і розвиваються нові науки напрямки, які ставлять завдання по-новому осмислити соціальні реалії переломних епох, погляди на світ і справедливість його організації. Одним з таких напрямків стала теорія гендеру.

Гендер – це змодельована суспільством та підтримувана соціальними інститутами система цінностей, норм і характеристик чоловічої і жіночої поведінки, стилю життя та способу мислення, ролей та відносин жінок і чоловіків, набутих ними як особистостями в процесі соціалізації, що насамперед визначається соціальним, політичним, економічним і культурним контекстами буття і фіксує уявлення про жінку та чоловіка залежно від їх статі.

В Україні принцип рівності жінок та чоловіків втілено у Конституції (Ст. 24), згідно з якою усі громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Гендерний аспект включений до багатьох законодавчих актів, таких як Кодекс законів про працю України, Сімейний кодекс України, Цивільний кодекс України тощо. Проте, незважаючи на існування значної кількості законодавчих актів, що містять гендерний компонент, 8 вересня 2005 року Верховна Рада України прийняла Закон України "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків", відповідно до якого визначаються основні напрями державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, вперше, запроваджується визначення таких термінів як "дискримінація за ознакою статі", "сексуальні домагання", "гендерна рівність" тощо.

Окрім того, Україна зобов'язалася утверджувати гендерну рівність, підписавши низку міжнародних документів, серед яких Загальна декларація прав людини (1948), Міжнародний пакт ООН про громадянські та політичні права (1966), Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979), Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод (1950). Більше того, Цілями тисячоліття ООН, зокрема 6-ої, де йшлося про забезпечення гендерної рівності, передбачено до 2015 року забезпечити гендерне співвідношення на рівні від 30 до 70 % для будь-якої статі в представницьких органах влади та у вищих органах виконавчої влади, а також скорочення розриву у доходах жінок та чоловіків.

Однак, незважаючи на цілу низку ухвалених законів, реалізація їх на практиці вказує на існування суттєвих проблем. Гендер в Україні не сприймається як комплексна проблема і зводиться до традиційного "жіночого питання". Свідченням цього є нерівне представлення жінок і чоловіків в органах влади. Якщо порівняти гендерний розподіл українсько-го парламенту та деяких країн Європи, ситуація буде вражаючою. Кіль-

кість жінок в українському парламенті коливається від 3 % (в першому скликанні) до 8,5 % (в п'ятому скликанні). На сьогоднішній день у Верховній Раді близько 7,5 % жінок, у той час як у Швеції – 43, 3 %, Фінляндії – 37, 5 %, Німеччині – 32, 2 %, Франції – 12,2 %. Такий низький відсоток представництва жінок у парламенті свідчить про те, що чоловіки до сих пір вважають, що жінки не здатні керувати та приймати управлінські рішення. Один з визначних мислителів минулого – Джон Стюарт Міл – наголошував, що звеличення чи приниження жінок можна розглядати як найкращий тест і найточнішу міру цивілізованості народу чи епохи. То, що ж можна сказати про нашу країну, якщо жінки в ній відіграють лише роль матері, частини інституту сім'ї, але не сприймаються як окремі особистості, здатні до управлінської діяльності. В Україні немає жодної жінки-міністра чи голови обласної державної адміністрації. Серед вищих посадових осіб держави – теж лише чоловіки. Більше того, українські високопосадовці вважають "не жіночою справою – проводити реформи в Україні", що є проявом дискримінації та прямим порушенням Конституції України, законів України та міжнародних договорів, згоду на обов'язковість дії яких було надано Верховною Радою України.

Таким чином, гендерний вимір політики в Україні свідчить про ще досить поширену патріархальну свідомість українців. Будучи молодого демократією, Україна не може розвиватися відокремлено від світового розвитку. Політика досягнення гендерної рівності вимагає змін усталеного соціального порядку задля побудови справедливого суспільства.

*А.Г. Бондар, асп., ДонНУ, Донецьк
nastyabondar@gmail.com*

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БРЕНДУ "УКРАЇНА" ЧЕРЕЗ СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

За сучасних умов новітні інформаційні технології не тільки закріплюються, стають більш впливовішими, але й змінюють формат комунікації на всіх рівнях: від корпорації до держави. Існує стереотип, що бренд – це красива обгортка, завдяки якій продукт набуває більш привабливих форм для реципієнтів і саме тому є успішним. Брендом можуть виступати будь-які продукти діяльності людей – від корпорації до території. Слід усвідомити, що жодна ідея чи яскравий дизайн не можуть працювати, якщо самі представники пропозиції чи продукту – працівники корпорації чи мешканці держави – не вірять в успіх своєї справи, якщо їх свідомість не налаштована на розвиток, споруджування, любов до того місця, де вони мешкають і це не підкріплюється кожним їх рішенням та дією.

Бренд – це, у першу чергу, асоціації у свідомості людей з тим або іншим продуктом, послугою, людиною, місцем; набір відчуттів, емоцій, вражень, переживань, пов'язаних з ним. Брендінг – це усвідомлене керування процесом формування бренду.

Без міцного позитивного внутрішнього бренду країни неможливо вести ефективну політику в демократичній державі, а тим більше бути по-

важною, конкурентоспроможною, успішною країною на міжнародній арені. Саме тому однією з перших задач для України є: чітко простежити та відкоригувати внутрішній національний бренд країни, виявити основні проблеми та запропонувати можливі сценарії формування внутрішнього бренду "Україна" через проаналізовані теоретичні моделі та світову практику територіального брендингу.

Україна – політично-нестабільна держава, де політичні технології та рекламні рішення швидко з'являються і втрачають свою ефективність. Сьогодні пряма реклама зовсім неспроможна корегувати свідомість та відтворювати певні цінності. Для реалізації такої глобальної стратегії як бренд "Україна" слід запропонувати суспільству значно інший формат комунікації.

Product Placement – рекламна технологія, яка полягає в тому, що реkwізит у фільмах, телевізійних передачах, комп'ютерних іграх, музичних кліпах або книгах має реальний комерційний аналог. Цей термін маркетингового походження в економіці набуває все більшого впливу і полідисциплінарності. Згідно фінансовим показникам, він щороку набуває популярності і його ефективність підтверджується. Ефективність цієї технології досягається за рахунок того, що вона має розважальний характер; реклама, яка "вмонтована" у сюжет, має більшу довіру, більш тривалий ефект та глибоке впровадження у споживачів; реципієнт не зможе залишити без уваги маркетингове повідомлення, оскільки воно вбудовано у сценарій (на рівні діалогів, дій, зображень); крім того, емоційний стан людини в розважальний момент автоматично переноситься на сприйняття рекламованої ідеї чи продукту.

Product Placement можна розділити на три типи: візуальний, аудіальний, кінестетичний. Найбільш впливовими є ті технології, які зачіпляють максимальну кількість чуттєвих каналів людини, тому всі успішні світові бренди прагнуть до можливості впроваджувати п'ятимірний брендинг своїх продуктів. Найуспішнішим прикладом і найефективнішою технологією в межах продакт плейсменту, яка поєднує в собі декілька каналів впливу, є комп'ютерна гра та технологія адвергеймінгу.

Технологія продакт плейсменту відкриває великий комплексний канал для впливу на реципієнтів, що має безліч переваг, в першу чергу тому, що має розважальний характер та може бути орієнтована на різні вікові, територіальні та інші страти. В Україні поки що немає цілеспрямованої стратегії просування певних національних ідей через цю технологію, однак міжнародний досвід говорить про її ефективність.

Наприклад, щорічно армія США витрачає 2,5 мільйони доларів на розкрутку й підтримку гри, спеціально написаної для її популяризації й залучення новачків на службу – America's Army. Уряд США повідомив, що в результаті цього 29 мільйонів людей скачали безкоштовну версію гри й 6,1 мільйонів людей активно залучені в ігровий процес. Незважаючи на важку політичну ситуацію в країні, гра допомогла залучити новобранців у ряди американських військових. Подібна акція виявилася набагато ефективніше ніж 30-секундний рекламний ТБ-ролик, який довгий час призивав "Агов! Подумай про Армію!". Таким чином, гра America's

Агму популяризувала контрактну службу в США, створивши позитивний образ армії в очах американців.

Також вдалим прикладом візуального продакт плейсменту є кіно-стрічка "Володар Кілець", яка в результаті підвищила рівень впізнаності Нової Зеландії у світі. Цей факт позитивно відобразився на процесі формування національного бренду країни, сьогодні місце зйомок – відома культурна пам'ятка та туристичний маршрут, а для новозеландців – національна гордість. Крім того, дуже популярною сьогодні є стратегія Германії, яка проводить кіно-сети в різних країнах світу, презентуючи свій арт-хаус кінематограф. Сьогодні продовжується тенденція просування територіальних брендів через короткометражні стрічки – наприклад, "Париж, я люблю тебе", "Нью-Йорк, я люблю тебе", вже почалися зйомки фільму "Закохані в Київ", основна мета якого показати самим українцям і світові красоти Києва та національних характер українців. Оригінальним прикладом зворотного продакт плейсменту є Казкова мапа Росії, основною ідеєю якої є просування національних територіальних брендів через улюблених російських казкових персонажів. Це дуже важливий і глибокий момент у просуванні бренду, бо саме на казках формувалася свідомість, самоідентифікація росіян.

В політичному просторі явище продакт плейсменту може набути ще більш серйозного впливу в прикладному та теоретичному сенсі, бо може просувати більш глобальні ідеї, формувати самоідентифікацію українців, впроваджувати певні цінності тощо. В Україні ця технологія поки що зупинилася на рівні політичного хепенінгу і не має мети комплексно корегувати свідомість українців, конструювати певні цінності, які б з часом позитивно впливали і працювали на просування національного бренду.

Треба зробити висновок про необхідність використання новітніх інформаційних технологій (а саме продакт плейсменту) при формуванні бренду "Україна", бо пряма реклама втрачає свою ефективність, увага аудиторії переноситься з пасивних медіа-каналів на більш активні (ігри та цифрові носії, де люди можуть самі стати учасниками подій) чи приховані (розважальні шоу, книги, музика, кіно, коли реципієнт залучений повністю у сюжет, сприймає інформацію некритично і не може уникнути рекламного повідомлення).

Таким чином, на національному рівні необхідно запровадити державну довгострокову стратегію формування національного бренду "Україна", де окремим каналом просування бренду став би продакт плейсмент, який зможе постійно продукувати національні культурні проекти для українців і поступово, ефективно корегувати, в першу чергу, внутрішній національний бренд.

В.В. Буян, асп., КНУТШ, Київ

ДО АНАЛІЗУ ПОНЯТТЯ "МІФ" У КОНТЕКСТІ ГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ

Протягом останнього десятиліття стали з'являтися наукові праці, що розглядають проблеми політичної міфології. Багато хто з них були при-

свячені проблемам сучасної міфологічної свідомості, маніпулюванню суспільною свідомістю, окремим аспектам політичної міфології. Виник цілий напрямок вивчення міфології в рамках концепції соціокультурної кризи. Особливо значущим для нашого дослідження є наукові доробки з соціальної міфології вітчизняних науковців (В.Андрущенко, Е.Воропай, П.Гнатенко, С.Кримський, В.Малахов, М.Мищенко, М.Михальченко, В.Павленко, М.Попович, Г.Сковорода, Т.Суходуб та ін.). Окремим аспектам соціальної міфології, де здійснена спроба інтерпретації міфа у сучасній українській культурі виділяються наукові праці В.Горського, Г.Грабовича, Д.Донцова, М.Костомарова, В.Леонтьєва, В.Лісового, Г.Носової, Ю.Павленка, В.Рижка, М.Савельєвої, І.Чорноморденка та ін. Значна частина праць присвячена міфологізації ринкових перетворень в сучасній Україні (Л.Бальцеревич, Ж.Бодріяр, А.Гельб, Є.Головаха, В.Кремень, А.Окара, Н.Паніна, Г.Почепцов, В.Ткаченко, С.Тримбач, В.Шедяков, А.Шморгун та ін.).

Віддаючи належне значущості робіт авторів вказаних розвідок, усе ж можемо стверджувати, що поза їх увагою залишилися питання, які стосуються передовсім з'ясування теоретичних підходів до міфологічної традиції за сучасного "статуту" міфу, а головне практичний вимір його функціонування в сучасному українському суспільстві у всіх сферах суспільного життя [*Головатий М.Ф.* Політична міфологія: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2006. – 144 с.]

Визначення специфіки і ролі політичного міфу в сучасному суспільстві неможливо без розгляду такої категорії як "міф". На наш погляд, вивчати сучасну міфологію без звертання до вихідних понять, категорій і системних структур міфології традиційної, не можливо. Проблема ускладнюється тим, що відсутнє єдине визначення, як політичного міфу, так і міфу взагалі. Причини подібної варіації ми постараємося виявити на основі історіографічного аналізу розвитку концепцій міфу.

Етимологія слова "міф" така: воно має індоєвропейський корінь *meudh-mudh-*, що позначає "підкиватися про щось", "мати на увазі щось", "пристрастно, жагуче бажати чого-небудь" [*Полісаєв О.П.* Архітектоніка сучасного міфу: Монографія. – Тернопіль: Астон, 2008. – С. 11]. У сучасній культурі поняття міф має визначену полісемію. У традиційному розумінні міф – це виникаюче на ранніх етапах оповідання, у якому явище природи або культури з'являється в одухотвореній і уособленій формі. У пізнішому трактуванні це – історично обумовлений різновид суспільної свідомості. У новітніх тлумаченнях під міфом мають на увазі некритичне представлення про реальності. Міф оцінюють, нарешті, як універсальний спосіб людського світовідчужування [*Найдыш В.М.* Філософія міфології. От античності до епохи романтизму. – М.: Гардарики, 2002. – С. 18].

Щоб виявити, чим є міф і не є, звернемося до роботи О. Лосєва "Діалектика міфу". Саме в ній автор визначає нову парадигму дослідження міфу. Філософ не погоджується з ученими міфологами які тією чи іншою мірою зводять міфологію до суб'єктивізму, вважаючи це одним із загальних забобонів, і ставить наступну дилему. Або ми говоримо не про саму

міфічну свідомість, а про те або інше відношення до нього. Або ж ми хочемо розкрити саму суть поняття міфу, що спирається тільки на той матеріал, що дає міфічну свідомість. Тоді, у першому випадку, дійсно можна говорити про міф як вигадку, як про дитячу фантазію; говорити про те, що міф ідеальний, суб'єктивний, філософськи безпомічний або, навпаки, що він прекрасний, божественний і т.д. У другому ж випадку, варто визнати, що міф завжди є реальністю, конкретністю, життєвістю. "Міф —... є саме життя. Для міфічного суб'єкта це є справжнє життя, із усіма її надіями і страхами, очікуваннями і розпачем, із усією її реальною повсякденністю і чисто особистою зацікавленістю. Міф не є буття ідеальне, але – життєво відчутна, матеріальна реальність і тілесність, до тваринності тілесна дійсність" [Лосев А.Ф. Диалектика мифа. – М.: Мысль, 2001. – С. 41].

У "Діалектиці міфу" О. Лосєв переконливо доводить, що міф не є вигадка, фікція, фантастичний вимисел, ідеальне буття, наукова або метафізична побудова, схема, алегорія, поетичний здобуток, спеціальна релігійна свідомість, догмат, історична подія як таке. Виділимо наступні характеристики міфу, що, на думку О. Лосєва, характеризують його сутність:

- міф є логічно, тобто насамперед діалектично необхідна категорія свідомості і буття;
- міф цілком реальний і об'єктивний, містить міфічну істинність, вірогідність, принципову закономірність і структуру;
- міф є реальна, речовинна, дійсність, чуттєво творима дійсність, що є в той же час усунутою від звичайного ходу явищ і, очевидно, що містить у собі різний ступінь ієрархічності, різний ступінь відчуженості;
- міф завжди життєво почуттєва і речовинна реальність, що твориться;
- міф – насамперед символ, і вже будучи символом, він може містити в собі схематичні, алегоричні й ускладнено-символічні складники;
- міф завжди синтетично життєвий і складається з живих особистостей;
- міф є особистісне буття, дане історично ;
- міф є чудо [Лосев А.Ф. Диалектика мифа. – С.41-171].

Говорячи про розходження міфічної і наукової свідомості, О. Лосєв підкреслює, що якщо "міфічна свідомість досконала безпосередньо і наївно, загальнорозуміло, та наукова свідомість має вивідний, логічний характер; до того ж вона не безпосередньо, важко засвоювано і вимагає тому тривалої виучки й абстрактних висновків". Отже, філософ вважає псевдонауковим забобоном припущення про те, що наука, що вийшла з міфу, змогла знищити його в сучасності. Наука не може, як сподівалися позитивісти в ХІХ столітті, цілком витиснути міфологію, і, насамперед тому, що наука не розв'язує такі загальні метафізичні проблеми, як сенс життя, мета історії, таємниця смерті і т.п., а міфологія претендує на їх розв'язання. Міф узагалі виключає нерозв'язні проблеми і прагне пояснити важко розв'язні через більш просте і зрозуміле. Тому головна мета міфу – підтримка гармонії особистості, суспільного, природного, підтримка і контроль соціального і космічного порядку, у чому міфам допомагають ритуали – друга, практично діюча сторона єдиного ритуально-міфологічного комплексу.

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЗМІШАНОЇ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ ПРИ ФОРМУВАННІ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Верховна Рада України, починаючи із 1991 р. тричі змінювала систему виборів.

1) 1990-1997 рр. парламент України обирався за мажоритарною виборчою системою абсолютної більшості.

2) 1998-2002 рр. в Україні на парламентських виборах використовувалась змішана виборча система, за якою 225 депутатів обирались в мажоритарних одномандатних округах за системою відносної більшості, і 225 за єдиним багатомандатним виборчим округом за закритими списками.

3) В 2004 р. була запроваджена система повного пропорційного представництва із збереженням закритих списків та зменшенням виборчого бар'єру із 4 % до 3 %. За цією моделлю в Україні відбулися дві виборчі кампанії 2006 та 2007 рр.

Наступним етапом трансформації виборчої системи сучасної України має бути повернення до змішаної виборчої системи. Причини на користь змішаної виборчої системи в основному мають суто суб'єктивний політичний характер.

10 липня 2010 р. Президент України В.Янукович підписує ЗУ "Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів", який передбачав формування обласних, районних, міських та міськрайонних рад за змішаною виборчою системою. 31 жовтня 2010 р. відбуваються вибори до місцевих рад за новим виборчим законом. Правляча партія регіонів, отримує за підсумками виборів впевнену перемогу, здобуваючи 54 % місць в усіх обласних радах, де проводилися вибори (вибори не проводилися до Тернопільської обласної ради та Київської міської). В 22 регіонах ПР займає перше місце на виборах до обласних рад, лише в 1 області перемагає головний конкурент регіоналів партія Батьківщина (Волинська обл.), в 1 провладна партія ЄЦ (Закарпатська обл.), в 2 Львівській і Івано-Франківській обл., право-радикальна партія ВО "Свобода".

Провладна політична сила змогла здобути домінуючу перевагу за рахунок наступних складових:

- змішаній системі виборів, яка передбачала розподіл 50 % мандатів в місцевих радах за мажоритарними округами;
- сприятливому на користь провладних сил виборчому законодавству;
- нейтралізації політичних конкурентів;
- поповненню ПР на передодні виборів за рахунок безпартійних мажоритарників.

Змішана виборча система вирішила для ПР два важливі завдання – розпорошила опозиційні сили на рівні мажоритарних округів, заставивши їх конкурувати між собою, та надала кандидатам від ПР переваги за рахунок кращого доступу до адміністративних, фінансових та масмедійних ресурсів на рівні одномандатних округів.

Виборче законодавство в багатьох вирішальних положеннях було виписане під провладну політичну силу. Висування кандидатів передбачалося лише від партій, таким чином були ліквідовані лідерські блоки БЮТ та Блок В.Литвина, розпався мега-блок "Наша Україна". ПР отримала більшість як в територіальних, так і дільничних виборчих комісіях. Закон дозволив практично без можливості оскарження знімати та відмовляти в реєстрації потенційним конкурентам ПР.

Нейтралізація політичних конкурентів відбувалася ще до реєстрації самих кандидатів. Більшість впливових регіональних лідерів або взагалі відмовились від участі у виборах, або ж вимушені були балотуватись від провладної політичної сили. На виборах до Львівської та Київської обл. територіальні виборчі комісії зареєстрували партії-клони "Батьківщини", які зрештою через суди взагалі були відсторонені від участі у виборах. За законом виборчі комісії мали право знімати кандидатів в мажоритарних округах до 22.00 суботи, що передувала дню виборів, що призвело, практично без права оскаржень, до масового зняття опозиційних кандидатів в багатьох областях.

ПР провела серйозну кадрову роботу напередодні місцевих виборів, в наслідок якої мери багатьох міст масово вступали до ПР, зокрема – Дніпропетровська, Херсона, Нікополя, Марганця, Кременчука. Посилилась ПР і за рахунок потенційно сильних мажоритарних кандидатів.

В цілому мажоритарна складова виборів суттєвим чином посилила представництво ПР в місцевих радах. Наприклад, на виборах до ВР АР Крим ПР здобула 32 мандата за партійним списком та 48 із 50 в мажоритарних округах, в Вінницькій обл. раді 23 – 38, Дніпропетровській – 39-53, Кіровоградській – 13-27.

Проте перехід до повністю мажоритарної системи на парламентських виборах є малоімовірним і за основу буде взята змішана модель апробована на виборах до місцевих рад 2010 р.

Змішана виборча система дозволяє на відміну від мажоритарної зберегти принаймні видимість демократичної квазіпартійності. З одного боку політичні партії мають достатньо широке представництво на рівні парламенту і є суб'єктами виборів – з іншого партійна складова не є вирішальною при ухваленні політичних рішень парламентом і загалом в політичному процесі країни.

Серед норм, які з великою долею ймовірності будуть перенесені до ЗУ "Про вибори народних депутатів України" слід виокремити наступні:

- змішана система виборів;
- висування кандидатів в мажоритарних округах лише політичними партіями, фактична заборона на участь у виборах блоків політичних партій;
- формування територіальних (окружних) виборчих комісій фракціями ВР, дільничні територіальними комісіями;
- можливість зняття (відмова в реєстрації) кандидатів та партійні списки виборчими комісіями на передодні самих виборів, без реальної можливості оскаржити рішення в судових інстанціях;
- скорочення строків, обмеження в проведенні агітаційної кампанії.

Серед питань, які містять дискусійний характер:

- запровадження відсотку виборчого бар'єру. 3 % бар'єр місцевих виборів може як збільшитись, так і зменшитись. Збільшення відсіює конкуренцію для ПР серед провладних сил, а зменшення розпоршує опозицію. Тому яка остаточно концепція буде прийнята спрогнозувати складно;
- співвідношення мажоритарних і пропорційних депутатів може бути збільшене із формули 50 %-50 % на користь мажоритарних депутатів 2/3-1/3;
- внесення грошової застави для реєстрації партій, кандидатів та запровадження процедури збору підписів;
- заборона балотуватися кандидатам, які знаходяться під слідством, мають кримінальні справи, судимість за "розкрадання державного майна".

При цьому можна передбачити, що зміни виборчої системи матимуть суто політичний характер та закріплять позиції правлячого політичного режиму.

О.Ю. Гречко, асп., КНУТШ, Київ

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Утворення незалежної Української держави збіглося в часі з активізацією процесів глобалізації, одним із чинників і наслідків яких є інтенсивна міграція. Вже в перші роки незалежності, не маючи досвіду державного управління міграційними процесами, Україна стала ареною масових зовнішніх переміщень населення. Географічне розташування нашої держави сприяє транзиту мігрантів (часто нелегальних), які через українські кордони намагаються потрапити до Європейського Союзу.

Нині в Україні спостерігається підвищення інтересу серед вітчизняних науковців та громадських діячів до проблем регулювання зовнішніх міграційних процесів. Це, насамперед, зумовлене щорічним зростанням кількості іммігрантів в нашій державі, а також відсутністю механізмів ефективного управління в сфері міграції. Україна, згідно зі світовим дослідженням ООН у 2005 р., зайняла четверте місце після США, Росії та Німеччини по кількості іммігрантів, випередивши навіть такі країни, як Франція та Канада [United Nations, Trends in Migrant Stock: The 2005 Revision. Data in digital form // <http://esa.un.org/migration>]. В той же час, без належного управління міграційними процесами Україна в короткостроковій перспективі може зіткнутись із проблемами, від яких сьогодні потерпає вся Європа. Це стосується поширення нелегальної міграції, ксенофобії, виникнення міжетнічних конфліктів тощо.

У зв'язку із незаперечною важливістю регулювання проблем міграції для подальшого розвитку країни постає питання про формування концептуальних засад міграційної політики. Міграційна політика в цілому – це вибір певних рішень та засобів їх реалізації у сфері управління міг-

раційними процесами. Основними її завданнями є впорядкування міграційних потоків, боротьба із нелегальною міграцією, забезпечення умов для реалізації прав мігрантів, біженців, інтеграції тих, хто прибуває в країну, у національне, соціокультурне й економічне середовище. Серед зовнішніх чинників, які визначають потребу країни у ефективній міграційній політиці є необхідність дотримання своїх міжнародних зобов'язань щодо запобігання нелегальній міграції і виконання угод про реадмісію, формування іміджу держави, яка здатна контролювати власну територію та забезпечувати свої національні інтереси.

Вивчення міжнародного досвіду свідчить, що кожна країна має власну історично сформовану систему державного регулювання міграційних процесів. У більшості європейських країн міграційна служба входить до складу МВС (Австрія, Бельгія, Болгарія, Великобританія, Греція, Італія, Латвія, Литва, Німеччина, Польща, Білорусь, Румунія, Словаччина, Туреччина, Франція, Чехія) або є самостійним органом, робота якого координується Міністром внутрішніх справ (Іспанія, Португалія, Росія, Угорщина). Міграційна служба є самостійним органом у Данії, Естонії, Швеції [Новік В.О. Державна політика і регулювання імміграційних процесів в Україні. – К.: Компанія ВАІТЕ, 1999. – С. 226].

На сьогоднішній день Україна також відчуває гостру необхідність у створенні централізованої міграційної служби, оскільки регулювання міграційних процесів в нашій державі здійснюється одразу багатьма установами. В той же час різні державні органи влади дублюють ті ж самі функції, відсутня чітко визначена сфера повноважень і відповідальності кожного з них. Державна міграційна служба України (ДМСУ), яка була заснована у липні 2009 р., через законодавчі коаліції не спромоглась проіснувати і року. Тож нині основне коло практичних питань, пов'язаних з міграцією, як і раніше, вирішують Міністерство внутрішніх справ, Державний Комітет України у справах національностей та міграції і Державний Комітет у справах охорони державного кордону. Тим не менш, формування центрального органу з регулювання міграційних процесів є однією з вимог, що входить до Плану дій щодо безвізового режиму України з Європейським Союзом.

Ще однією важливою для України проблемою у міграційній сфері є відсутність єдиної концепції державної міграційної політики. Проаналізувавши нормативно-правові акти з даного питання, можна стверджувати, що концептуальні засади міграційної політики в них простежуються фрагментарно та непослідовно. Тож нині необхідно розробити системну програму міграційної політики та створити механізми її реалізації. Основні цілі цієї програми повинні полягати в скороченні еміграції, стимулюванні повернення емігрантів на батьківщину, насамперед тих, хто виїхав тимчасово з метою працевлаштування, а також у сприянні поверненню вихідців з України і їхніх нащадків.

Згідно з даними Державного комітету України, кількість населення в країні помітно зменшується (приблизно на кілька сотень тисяч чоловік щорічно). Це означає, що існує два найбільш вірогідних сценарії пода-

льшого розвитку України: або кількісні показники українського народу й надалі зменшуватимуться, проте українська національна ідентичність не зазнає значних якісних змін; або Україна залучатиме більше іммігрантів для покращення демографічної ситуації, що призведе до зростання етнічного різноманіття в Україні. Саме від того, яку з цих альтернатив оберуть політичні та громадські експерти, і залежатиме, якою буде концепція міграційної політики України. Поки що ставлення до інтенсифікації імміграційних процесів в нашій державі є неоднозначним.

Отже, на сьогоднішній день в Україні можна константувати відсутність єдиної концепції державної міграційної політики. Регулюванням міграційних процесів займаються одразу кілька установ, в той же час немає чітко визначеної сфери їхньої співпраці та меж повноважень і відповідальності кожної з них. За умов щорічного зростання кількості іммігрантів в Україні подальше затягування невизначеності щодо основних засад державної міграційної політики є неприпустимим. Наша держава потребує збалансованої міграційної політики, мета якої має полягати в програмі зі скорочення рівня еміграції та створенні таких адміністративно-організаційних, фінансових та правових механізмів, які б змогли перетворити імміграцію для України з негативного явища в позитивне.

О.Т. Заболотна, студ., КНУТШ, Київ
alyamaiskaya@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

У сучасній політичній науці спостерігається велика кількість думок про те, що являє собою політична культура. Такі значні розбіжності в поглядах на дане явище пояснюються його складністю і недостатнім вивченням. Вперше термін "політична культура" було введено в науковий обіг німецьким філософом І.Гердером. Концептуальне уявлення про політичну культуру і систематизований опис поняття склався тільки в 50 – 60 рр. ХХ ст.

Політична культура – це невід’ємна складова частина загальнонаціональної культури. Це передусім такий спосіб діяльності соціальної спільноти, особи у сфері політичних відносин, який відображає досягнутий рівень політичної активності та політичної зрілості суб’єктів. Він включає різні компоненти й рівні: культуру ставлення суб’єктів до здійснення політичної влади; культуру електорального процесу; культуру формування політичних і громадсько-політичних інституцій; культуру політичної поведінки; культуру політичної свідомості й спілкування та інші, тобто поширюється на всю сферу політичного життя суспільства [Політологічний енциклопедичний словник: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Генеза, 1997. – 400 с.].

Політична культура – це система стійких уявлень, орієнтацій, цінностей, переконань, позицій, поглядів, зразків поведінки у сфері взаємоді-

носин влади і народу, які так чи інакше проявляються у діяльності суб'єктів політичного процесу. Вона складається історично, є відносно стійкою, втілює у собі досвід попередніх поколінь. У ній закріплюються ставлення людей певної країни до політичної системи і окремих її елементів, до політичного процесу, а також до самих себе й своєї ролі в цьому процесі.

Серед сучасних українських дослідників, які займаються як загально-нотеоретичними проблемами політичної культури, так і аналізом стану політичної культури українського суспільства та перспективами її розвитку, слід відзначити праці В.М. Бебика, Є.К. Бистрицького, В.А. Ребкала, А.В. Лагутіна, М.М. Логунової, Л.П. Нагорної, В.С. Лісового, О.М. Рудакевича, П.П. Шляхтуна, Б. Цимбалістого та інших.

Сьогодні політична культура в Україні формується і розвивається на підставі осмислення наших реалій та під впливом діяльності численних політичних партій. Зауважимо, що останнє не стільки є досягненням, скільки свідченням слабкості розвитку політичного процесу в Україні. Нині майже не існує країн, де б існувала така кількість партій, що майже не відрізняються одна від одної не те що назвами, а й політичними платформами. Так, партії відображають інтереси певних груп, діячів, але аж ніяк не суспільні інтереси.

Особливості політичної культури в умовах сучасної України:

- заідеологізованість мислення, непримиренність будь-яких нетрадиційних поглядів;
- низька компетентність у управлінні справами суспільства та держави;
- правовий нігілізм;
- нерозвиненість громадських позицій;
- недостатньо розвинений індивідуалізм;
- підданські відносини до будь-якого центру реальної влади [Буцєвицький В. Проблеми політичної культури в Україні в про цесі державотворення // Нова політика. – 2007. – № 12].

Для сучасної України найактуальнішим є досвід цивілізованих народів з організації ефективної діяльності органів законодавчої, виконавчої та судової влади, їх взаємодії в межах демократичного режиму, стосунків центру та регіонів, традиції місцевого самоврядування, забезпечення прав і свобод громадян, їхньої відповідальності перед суспільством і державою. Особливо цінним для політичних суб'єктів України є іноземний досвід трансформації тоталітарних режимів у демократичні, переходу від заідеологізованого суспільства до плюралістичного, відродження національної культури і держави.

За роки суверенного існування України сформувалася певна система запозичення світового досвіду. Це цільові відрядження за кордон урядових і парламентських груп, делегацій партійних і громадських організацій, стажування студентів, аспірантів, докторантів і викладачів у політологічних центрах Європи й світу, участь політиків і науковців у міжнародних конференціях, симпозиумах, виставках, перебування в ролі спостерігачів на виборах та інших політичних заходах.

Отже, демократичну політичну культуру можна сформувати шляхом перетворення суспільства на справді демократичне, яке надає можливість кожному громадянину вільно брати участь у політичному житті, створює належні умови для розвитку культури та освіти, дбає про духовний і моральний стан населення.

Сучасна Україна, вже як незалежна держава, у черговий раз стала перед потребою реалізації принципу політичного і культурного плюралізму. Тому політична культура нового суспільства, яка формується в незалежній Україні, мусить бути культурою злагоди, громадянського миру, пошани до свобод і прав людини.

Г.О. Заболотня, студ., ДОННУ, Донецьк

ПРОЕКЦІЯ ТЕОРІЇ ДИСКУРСУ ТА ГЕГЕМОНІЇ Е. ЛАКЛАУ ТА Ш. МУФ НА СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ПРОСТІР

Сучасна теорія дискурсу переживає період бурхливого становлення не лише як нова наукова парадигма, але і як область міждисциплінарних підходів і методів, які володіють науковим потенціалом для вирішення ряду актуальних проблем політичної науки і практики. Останнім часом особливий інтерес викликають наукові теорії, створені у результаті "нового прочитання", народження пост- та неопідходів та на перетині різних областей знання. Вагоме місце у Західноєвропейській політичній науці займає теорія політичного дискурсу Ернесто Лаклау та Шанталь Муф, як поєднання "класичного" пост-марксизму А.Грамші та постструктуралістських ідей Ф. де Соссюра та М.Фуко. Розроблена у 1980-ті 1990-ті роки, теорія дискурсу Е. Лаклау набула інституціоналізації в Есекському Університеті(Велика Британія) та стала поштовхом до розгортання низки емпіричних досліджень, зокрема аналізу конкретних соціальних і політичних явищ, наприклад, аргентинського перонізму, ідеології кемалізму в Туреччині. Серед ґрунтовних досліджень, заснованих на методології дискурсу Е.Лакло та Ш. Муф –"Дискурс раси і сексуальності нових правих: Велика Британія "1968–1990" А.-М.Сміт (1994), Деконструкція дискурсу апартеїда" А.Норвал(1996). Аналіз вітчизняної літератури з даної теми демонструє, що дослідження наукової спадщини Е. Лаклау та Ш. Муф тільки починають висвітлюватися, переважно у реферативних матеріалах. Серед останніх публікацій, присвячених дослідженню теорії дискурсу Лаклау та Муф варто відзначити роботу Гололобова І. [*Гололобов І.В. Теория политического дискурса Эрнесто Лаклау: введение // Бюллетень: антропология, меньшинства, мультикультурализм. – 2003. – Вып. 3. – С. 129–136*] та Ф. Казулу [*Теория дискурса и дискурс-анализ: как идеи и символы формируют политику // Политическая наука. – 2009. – № 4. – С. 59–78*].

Основні тези теорії дискурсу та гегемонії були розкриті в роботах Лаклау та Муф "Гегемонія та соціалістична стратегія: до радикальної демократичної політики" (1985) та "Пост-марксизм без прощень" (1990).

Дискурси розглядаються ними як способи спілкування та розуміння соціального світу, що конкурують між собою за надання соціальному світу певних значень. У теорії Лаклау та Муф дійсність описується як сукупність соціальних і фізичних об'єктів, доступ до яких завжди опосередкований системою значень у дискурсі. Для ілюстрації автори наводять приклад: "Камінь існує незалежно від соціальних систем класифікації, але чи розглядати його як снаряд, або як витвір мистецтва – залежить від дискурсивного контексту, в якому він знаходиться". Тобто, фізичні об'єкти самі по собі не володіють ознаками – значення їм приписують за допомогою та через дискурс [Филлипс Л., Йорґенсен М.В. Дискурс-анализ. Теория и метод. – М.: Гуманитарный центр, 2008. – С. 69]. Цей приклад ще раз демонструє формулу дискурсу: **контекст-текст-зміст**. Тож, будь-який об'єкт, ідентифікований у полі соціального(як то соціальні ідентичності, суспільні системи, культурні цінності, практики повсякденного життя, ритуалу) є тим, чим він є, тільки завдяки конкретній конфігурації дискурсивного поля, що визначає суттєву наповненість об'єкта.

У теорії дискурсу Лаклау та Муф політика виступає засобом конструювання, відтворення і перетворення соціального світу. Політичні дискурси визначають, як ми діємо і думаємо, представляючи собою спосіб владарювання і розподілу влади. Політична дискурсивна конкуренція аналізується Лаклау та Муф через поняття "гегемонія", у чому проявляється зв'язок з теорією гегемонії А. Грамші. Автори продовжують останню, відкидаючи деякі положення. У класичній версії марксизму правлячі класи для того, щоб легітимізувати, зберегти та захистити своє положення мають у своєму розпорядженні примус та силу, а влада визначається в термінах класу і контролю над матеріальними засобами виробництва. Лаклау та Муф у слід за Грамші трактують владу як управління свідомістю мас, яке вимагає контролю над публічним дискурсом у всіх його семіотичних вимірах. Концепт гегемонії, уведений А. Грамші у 1930-ті роки, був покликаний окреслити таке домінування, яке виходить за межі грубого насильства або сили закону і являє собою альтернативні способи легітимації державної влади. У теорії Грамші гегемонія – це 1)організація соціальної злагоди, 2)інструмент владарювання за допомогою виробництва значень, 3) процес, за допомогою якого підконтрольні форми свідомості конструюються без насилля та примусу [Филлипс Л., Йорґенсен М.В. Дискурс-анализ. Теория и метод. – М.: Гуманитарный центр, 2008. – С. 65].

Лаклау та Муф розвивають теорію гегемонії, розглядаючи на відміну від Грамші поняття "клас", "соціальна група", "нація" не як об'єктивні сутності, а як продукт дискурсивної гегемонії: "Групи завжди створюються в політичних дискурсивних процесах" [Там само. – С. 59] Вони стверджують, що інтереси та ідентичності є політичними конструктами, чие існування залежить від конкретних обставин і дискурсивних умов. Заперечуючи марксистський есенціалізм, вони також відмовляються від поділу на базис та надбудову й розглядають усе соціальне як продукт дискурсивних процесів, поєднуючи їх в одне поле. Уся політика розгляда-

ється ними як сфера боротьби між певними дискурсами основних агентів політичного поля. У результаті боротьби, той чи інший дискурс може набути гегемонії, встановивши право на виробництво власної політичної термінології і власного політичного словника.

Взаємопроникнення мови та контексту в теорії дискурсу Е.Лаклау та Ш.Муф дозволяє звертатися до політичних текстів – програмам, виступів глав держав, заяв – не лише як до фіксаторів стану політичної мови, а й як до об'єктів для дослідження політичних процесів. Вивчення таких політичних текстів, в яких фіксуються основні ідеологеми (лозунгові слова, за Лаклау та Муф), з урахуванням певного контексту дозволяють отримати розшифровку їх значення та вивчати траєкторію розвитку політичних процесів різних рівнів.

Відтак, враховуючи зміну політичних еліт, яка відбувалась у 2010 році в ході президентських виборів та виборів у місцеві ради можна побачити оформлення нового політичного словника та становлення гегемонії Партії регіонів. Це можна констатувати шляхом дискурс-аналізу політичної реклами та передвиборчої програми Партії регіонів у ході передвиборчої кампанії у місцеві ради, за допомогою контент-аналізу текстів звернень Президента В. Януковича, з урахуванням апріорі специфіки оформлення виконавчої та судової гілок влади, аналізу конституційних змін тощо.

Політичний дискурс Президента України В. Ющенко у 2005-2009/2010 роках, презентував офіційну політичну картину України за допомогою таких метафор(або лозунгових слів за Лаклау та Муф): метафора держави(батьківщини), яка посідає провідне місце у його дискурсі : "Україна", "Українська козацька", Свята Софія", "наші великі предки", "яблука у Довженковому саду", "калиновий гай", "українська мова", "нація", "народ", "батьківщина", "єдність", метафора родини("родина", "батьки і діди", "дерево нашого роду", "моя мама", "для своєї нації, для своєї держави, для своєї родини"). Політичний словник В. Януковича демонструє принципово інше наповнення метафори держави – "система влади", "команда професіоналів", "ефективна та відповідальна система державного управління", "економічний прогрес", "стратегія інноваційного поступу", "працьовиті люди", "сильна країна", "потужна держава". Політичний дискурс Президента В. Януковича продовжує дискурс Партії регіонів. Аналіз політичної реклами у ході місцевих виборів-2010 дозволяє зафіксувати та розкрити домінуючі маніпулятивні тактики у наступних лозунгах "Голосуй за №1!", де №1 означає скоріш не порядковий номер партії у списку, а її першість та єдиність, що має на меті заявити та переконати у гегемонії партії. Даний приклад відповідає у термінології Лаклау та Муф закріпленню домінуючого становища шляхом виробництва знань, продукування значень.

Відтак, теорія Е.Лаклау та Ш. Муф у поєднанні двох категорій "дискурс" та "гегемонія" демонструє владний потенціал політичного дискурсу, враховуючи властивий йому високий ступінь маніпулювання та "схильність" до монополії у створенні репрезентативної картини сьогодення, бо політика є публічним полем, де розгортаються смислові презентації су-

часності. Дана теорія може стати методологічним джерелом для аналізу поточних політичних процесів в Україні та допомогти з'ясувати відмінності у смислому наповненні соціальних та політичних конструктів (таких як ідентичність, культурні та політичні цінності), образу держави, української нації, як продуктів конкретних політичних дискурсів, з'ясовуючи потенціал останніх до гегемонії в широкому розумінні та її перспективи.

О.А. Зубчик, канд. філос. наук, доц., КНУТШ, Київ
zubchik@ukr.net

О TEMPORA, О MORES! "ПОЛІХОТОМІЧНИЙ КЛЮЧ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИКИ" І ШАНС ДЛЯ УКРАЇНИ

Як відомо, основною одиницею вимірювання часу в фізиці є секунда, хоч крім секунди використовуються численні похідні одиниці, зокрема, "ера", "епоха", "тисячоліття", "століття", "рік", "пора року", "місяць", "тиждень", "доба", "година", "хвилина"... Серед філософів взагалі не існує єдиного погляду на час – навпаки, є два суттєво різних! Перший визнає його як послідовність подій (послідовності подій), де час є фундаментальною структурою всесвіту, другий – заперечує часове позначення реального виміру, стверджуючи, що це інтелектуальна концепція, яка дозволяє людям встановлювати послідовність подій і порівнювати їх і час є результатом того, яки ми уявляємо речі, оскільки ми можемо знати річ тільки такою, якою вона нам видається. З точки зору останньої настанови політичний час – це політика, тобто політична дійсність якою вона є для нас, як сфера владних відносин, як влада одного класу над іншим, однієї соціальної групи над іншими, однієї особистості над масою, влада, якою вона є для нас, у який спосіб завойовується, утримується та реалізується. Так ми можемо говорити про "час демократії", "час тоталітаризму", час ще якогось "ІЗМУ"...

Крім того, політичним часом ми також характеризуємо епохи, для яких була певна визначальна ознака політичної дійсності, наприклад, для епохи Античності – узагальнення проблем розвитку давньогрецьких держав, правління і урядів, де сама політика розглядалася як визначальна сфера діяльності, а статус індивіда залежав від можливості утвердити свої сили та розум, ґрунтуючись переважно на принципах волі та традиції, політика визначалася як тотальний процес, а жити в суспільстві означало жити обов'язково політично, оскільки політика виступала як всезагальна форма соціальних зв'язків. Для епохи Середньовіччя – це вияв волі і дії Бога, а з початком епохи Відродження – дії людини, боротьбу між силою і законом, де недостатність дії закону може замінити або доповнити сила, для Нового часу – утвердження людської свободи за рахунок права, розуму, моралі, пізніше – мистецтво використання можливостей.

Таким чином, використовуючи політичний час ми маємо можливість змістовно характеризувати певний історичний етап суспільного розвитку,

характеризуючи політичну дійсність. Виникає запитання, якою є ця політична дійсність сьогодні? Утвердження розуму, волі, традицій, вияв волі і дії Бога, боротьбу між силою і законом, утвердження людської свободи за рахунок права, розуму, моралі, чи мистецтво використання можливостей? І яких саме? Яким "ізом" назвуть наш час у майбутньому?

Згадується класичний вислів давньоримського політичного діяча, видатного оратора, філософа та літератора, Цицерона – "O tempora, o mores!" ("О, часи, о, звичаї!"), який використав його у четвертій книзі першої промови проти Катиліни, характеризуючи політичну дійсність з глибоким жалем з приводу негативного стану тогочасної політики, панування корупції і падіння суспільної моралі. Адже незважаючи на всі докази вини Катиліни, який був у змові з іншими щоб вбити консулів, усунути сенаторів й проголосити консулом себе, його покарання оминуло, тобто ультиматум спільноти консулів проти нього не виконали, незважаючи на те, що римська історія знає випадки, коли консули карали змовників на смерть, маючи набагато менше доказів їхньої вини. Отже, "O tempora, o mores!" – це змістовна характеристика суспільно-політичної дійсності, де фіксується зміна основ політичного буття суспільства. Розкриваючи деталі змови Катиліни на засіданні сенату в присутності останнього, Цицерон цією фразою виражає обурення, як нахабством заколотника, який посмів нахабно з'явитися в сенат, так і бездіяльністю влади стосовно державного злочинця, який задумував загибель Республіки.

Про що можна сьогодні говорити, коли повна економічна експансія є не однією з можливих форм зовнішньої політики держав-сусідів, а єдиною формою сусідства шляхом захоплення нових ринків збуту, сфер впливу, джерел сировини, вивезенням капіталу, демпінгом, дипломатичним тиском та публічними погрозами? Втручання у внутрішні справи виправдовується "підтримкою побудови демократії", війна – "примусом до миру"! А суспільство настільки деформоване, що більшість вважає, що діяти морально – це лише зашкودити собі.

На двадцятому році незалежності України все частіше лунають думки, що за кількістю втрачених нашою державою шансів на покращення становища суспільства, ми займаємо чи не лідируючі позиції (відмова від третього за обсягами ядерного потенціалу, втрата національних інтересів в міжнародних інженерно-будівельних проектах, невикористаний потенціал революції на Майдані, нездатність ефективно використовувати свої транзитні можливості – автошляхи, залізничні перевезення, нафто-газomagістралі...). Як і в часи Римської імперії, сьогодні політичні фактори незмінно беруть гору над економічною доцільністю, незалежно від оприлюднюваних суспільно-ідеологічних орієнтирів. Цим і вичерпується вся "поліхотомія сучасної політики" періоду української незалежності – число ключових альтернатив, які на момент прийняття політичного рішення були можливими, але натомість із завершенням другого десятиліття незалежних років основними атрибутами політики є ті, що визначають останні позиції в міжнародних рейтингах.

Але ж логіка суспільної злагоди вимагає наявності суспільних авторитетів (про які, доречі, згадує Цицерон). У цьому зв'язку все частіше лунає

ідея моральної революції, яка має передувати суспільним змінам. Ця ідея виражається в моральному очищенні влади, громадян, суспільства цілком. І за умови неефективності політичних інститутів, травмованості суспільства атеїзмом, секуляризмом, що потрібно щоб відбулося, щоб повернулася віра і стала справжньою, глибинною, перетворюючою?

Як справедливо наголошують політичні експерти, якщо в західному регіоні суспільним авторитетом все ж є церква, то на сході існування будьяких стримуючих факторів піддається сумніву. Але це добре пам'ятаються інші традиції здатні бути відновленими в нових історичних умовах.

"Благими намірами вимощена дорога в пекло". Гучні гасла щодо примноження суспільного блага, забезпечення добробуту та щастя, й разом з тим, з політичній чвари, економічній прорахунки й у результаті – "держава раз у раз стає схожою на колоса на глиняних ногах", не кажучи вже про шанс ще хоч раз бути згаданою в період незалежності на зразок доби Київської Русі, яка у період найвищого розквіту займала територію від Таманського півострова на півдні, Дністра і верхів'їв Вісли на заході до верхів'їв Північної Двіни на півночі...

Звичайно, наступні покоління, які будуть дивитися на цю сьогоденну історію, як на вже давно минуле, а не як на історію свого власного життя, тоді стане легше оцінювати, більш відсторонено та незаангажовано, можливо в часових одиницях – "ери?", "епохи?", "тисячоліття?", "століття?", "року?", "місяця?", "тижня?", "доби?", "години?", "хвилини?" української держави...

Поки що, ще раз згадується Цицерон – "О, часи, о, звичаї!" "Сенат розуміє, консул бачить...", і що ж зробили вонитілки не для падіння Республіки, а для її піднесення? Як інакше, якщо не без іронії та жарту сьогодні цитувати цю сентенцію в подібних ситуаціях падіння моралі цілого покоління, підкреслення нечуваного характеру подій, але все це, нажаль, наша сучасна політична дійсність.

3.А. Івасюк, студ., КНУТШ, Київ

ТЕХНОЛОГІЇ РОЗРОБКИ І РЕАЛІЗАЦІЇ БРЕНД-ПОЛІТИКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Посилення процесів глобалізації знайшло відображення в необхідності використання нової технології паблік рілейшнз "брендінг" країни. На думку С. Анхольта, "в глобальному світі кожне місто, регіон, країна повинні конкурувати за туристів, інвестиції, довіру, репутацію і повагу з боку світових ЗМІ. Імідж країни – це її конкурентна перевага. Брендінг країни – це стратегічний підхід до розвитку цієї переваги та бачення того, куди країна може рухатися. Без такого бачення країна не зможе конкурувати" [*Анхольт С. Создание бренда страны // Бренд-менеджмент. – 2007. – № 1*].

Бренд країни – комплексна торгівельна пропозиція – 1) знаковий політичний символ, який містить загальні емоційні почуття та гордість за свою країну, які поєднують усі вхідні в неї регіони в єдине ціле, 2) емо-

ційно сильна торгівельна марка, що має не тільки назву чи дизайнерське рішення, а й ще цілий комплекс асоціацій та ідентифікацій через які сприймається споживачами.

Бренд-політика – комплекс технологій, необхідних для процесу створення і підтримки бренду держави з його специфічними характеристиками [Ляпоров В. 100 % Бренд. – М.: Бестселер. – 2004. – 192 с.]. Основою могутності національного бренду є його ключова ідентичність. Джерелом ідентичності бренду є набір ідей, цінностей, характерних особливостей, культури, слів, образів, які в сукупності створюють у свідомості представників цільової аудиторії певні асоціації з державою-брендом.

Нова інформаційна парадигма геополітики означає, що доля просторових відносин між державами визначається, перш за все, інформаційною перевагою у віртуальному просторі. Геополітика значно розширила дану сферу відносин, перенісши основу напруженої боротьби з реального простору у символічний і віртуальний. На думку Ж. Бодрійяра, щоб стати жаданим об'єктом споживання, кожна річ повинна зробитися знаком. Знакова система речей відкриває також сутнісну методологію сприйняття гуманітарних значень не тільки конкретних предметів, але й цілих інститутів, систем і державних утворень [Бодрійяр Ж. Система вещей. – М.: Рудомино, 1999. – 158 с.]. Бренд з погляду свого зовнішнього вигляду є символ, який описує конкретний продукт, послугу, явище, діяльність. Бренд не існує без символу (товарної марки), а, отже, територія тільки тоді може стати брендом, якщо має свій символ, який відомий для більшості потенційних споживачів.

В матеріалах регіонального економічного самміту "The Brand called Wisconsin" зазначено умовні принципи ефективної бренд-політики: сильний бренд держави відповідає потребам та попиту цільової аудиторії; відмінність технології брендингу від конкуренції полягає в тім, що сильний бренд викликає повагу у споживача; для того, щоб стати сильним політичним брендом, він має зажити широкої популярності; кампанія щодо створення державного бренду, також як і будь-яка PR-кампанія, не одноразова, а тривала в часі; найсильніші бренди (на відміну від функціональних переваг) мають в основі переваги емоційного та соціального характеру [Lindsay M. The Brand called Wisconsin. Can we make it relevant and different for competitive advantage? www.wisconsin.edu/summit/archive/2000/papers/pdf/lindsay.pdf]. В основі просування бренду держави лежить вдала ідейна концепція та вдалий слоган: "Відкрийте заново Ліван" (Rediscover Lebanon), "Малайзія – справжня Азія" (Malaysia is truly Asia), "Незвичайна Індія" (Incredible India).

Більшість українських вчених позитивно оцінюють процес глобалізації, вважають, що головним завданням держави на новому етапі розвитку людства стане пошук відповідної бренд-ніші для своєї держави. Пріоритетними напрямками у бренд-політиці України є: формування бренду держави на основі регіональної специфіки; формування політичного іміджу на основі взаєморозуміння між державою і його населенням з урахуванням історичних факторів, досягнень минулого, загальноукраїнських образів і цінностей, національної специфіки; зміцнення бренду

України зі збільшенням інвестиційної привабливості; конвертування іміджу та особистих якостей провідних українських політичних лідерів у певні міжнародні переваги.

Національна програма "Бренд України" повинна мати широку мету – створення пізнаваного позитивного іміджу країни у світі, сприяти виникненню і поширенню української національної ідентичності, загального почуття мети й національної гордості, що консолідує країну навколо бренду "Україна". С. Анхольт пропонує такі параметри формування та оцінки бренду країни: туризм (привабливість образу країни); люди (люди як потенційні менеджери й люди як потенційні друзі – соціальний капітал країни); культура й спадщина (державні символи й готовність споживати комерційну культуру країни, спорт); експорт (якій країні і що експортуємо, наскільки інформація про виробника впливає на його купівельність, цінність брендів країни); керування (стан внутрішньої політики); інвестиції й імміграція (бажання жити й працювати в даній країні, наскільки цінується отримана освіта, проблеми працевлаштування молоді й ринку праці взагалі, економічний стан країни) [*Нагорняк Т.* Країна як бренд. Національний бренд "Україна" // http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/sp/2008_4/30.pdf].

Одним із завдань держави, безумовно, є медіа-тренінги, у тому числі перспективних компаній і проєктів. Такий маркетинговий консалтинг матиме більший ефект, ніж прямі дотації лобіюваним національним експортерам або відверто протекціоністські заходи. Неформальне об'єднання в бренд-клуб українських корпорацій з різних галузей, які працюють на міжнародній арені з метою формування і розвитку єдиної бренд-політики держави – одна з актуальних і необхідних технологій для розвитку бренду нашої країни, і цілком логічно, якщо в надрах українського бренд-клубу зародиться потужний бренд "Україна". У рамках бренд-клубу повинні проводитися медіа-тренінги і розроблятися стратегія і тактика поведінки українських компаній в світі.

Питання створення бренд-політики України присутнє з перших днів отримання незалежності, але амбівалентна, суперечлива тактика розвитку зовнішніх стосунків постійно руйнує спроби створення стратегічного бачення. Одним з центральних питань в творенні бренду України залишається розбудова системи відслідковування внутрішньої та зовнішньої інформації, її вчасний аналіз, прогнозування й досягнення можливості випереджувальних реакцій на психологічні та інформаційні операції недружнього характеру. Останні можуть призвести до чергової паралізації інформаційних каналів, спричинення політичної кризи або провокування соціальних заворушень в країні.

М.В. Карасінська, студ., КНУТШ, Київ

ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Після проголошення незалежності, перед Україною постало багато проблем, що стосувалися напрямку її майбутньої політики. Однією з них

було визначення дієвої моделі державно-церковних відносин. Цей пошук досить часто не враховував соціальних, регіональних, ментальних особливостей конфесійного поділу України. Формування української моделі державно-церковних відносин проводилося без належної оцінки світової практики подібних відносин і урахування специфіки держави. Теоретично за основу відносин між державою і релігійними організаціями в Україні була прийнята модель світської держави, що не віддає переваги жодній із церков.

На відносини між державою і церквою впливає ціла низка внутрішньо- і зовнішньополітичних, економічних, соціальних та інших чинників. При цьому, на думку українського дослідника Осиповського С.М., формування національної моделі буде протікати за двома напрямками. Перше, що є неодмінною складовою демократичної держави, полягає в послідовній реалізації принципу свободи совісті. Друге, засноване на специфічних особливостях розвитку конфесійних відносин в Україні протягом сторіч, буде полягати в установленні партнерських зв'язків між державою й найбільш масовими та традиційними релігійними організаціями. Поєднання цих двох принципів буде сприяти створенню системи державно-церковних відношень, що максимально враховує специфічні особливості України. Загалом державно-церковні відносини України будуть розвиватися в напрямі гармонізації та врахування інтересів усіх зацікавлених сторін [Осиповський С.М. Формування моделі державно-церковних відношень в Україні]. Проте, сьогодні ми можемо спостерігати, що зацікавленість церков у державній підтримці є набагато вищою, аніж зацікавленість держави у підтримці з боку церков. Це зумовлено невизначеним статусом церков та релігійних організацій в Україні, зокрема, двозначністю та неоднозначністю формулювань у відповідних законах, неусвідомленість та неартикульованість права на свободу совісті на громадському рівні, гіпертрофована залежність церкви від державних. Церква "грає за правилами", які їй диктує держава. Звертаючись за підтримкою до державних чиновників та політиків, а також у своїх громадсько-політичних зверненнях церковники явно намагаються вибирати найбільш зрозумілі для широкого загалу і, відповідно, й державних чиновників, вирази та аргументи. У той же час з боку релігійних організацій робляться спроби змінити таку модель, перевести її з царини фактичної односторонньої відокремленості (держава не залежить від церкви, церква надто сильно залежить від держави і не має дієвих засобів впливу) в царину "співробітництва". Характерно те, що ідея "відокремлення" з обох боків дискутується. Висловлюються думки про те, що "відокремлення" не є позитивним як для церкви так і для держави, оскільки воно гальмує можливість суспільно корисного співробітництва держави і церкви. Межі цього співробітництва визначає держава, яка зацікавлена у церкві як "департаменті ідеології" та "вихователі національної свідомості", лояльна до благодійницьких місій, але зовсім не зацікавлена у самостійній суспільно-політичній і господарській діяльності церкви.

Заслуговує на увагу думка науковця Кальниша Юрія Григоровича, зокрема, він стверджує, що в Україні існує тенденція до розвитку лібераль-

но-симбіотичної моделі системи державно-церковних відносин [Кальниш Ю.Г. Пріоритетні напрямки, шляхи реалізації і перспективи державної політики України в галузі релігійно-церковного життя]. Вона передбачає укладання угод між державними органами і установами та релігійними організаціями на місцевому і галузевому рівні. Основою для укладання цих угод є цивільне законодавство країни і спільність інтересів суб'єктів угод. Загальне спрямування заохочує державні органи та установи до активного співробітництва з релігійними організаціями з метою розширити сфери їх соціального служіння, координації державних і церковних гуманітарних програм, ефективного залучення і використання коштів тощо. Вчений також зазначає, що застосування такої системи може привести до укладання державно-церковної угоди на найвищому рівні (конкордату).

Україна, формуючи свою модель державно-церковних відносин, пройшла шлях від спроб створити "одержавлену" церкву до моделі відокремлення церкви від держави. Принаймі остання є де-юре зафіксована, та практика свідчить зовсім про інше, а саме про заполітизованість релігійної сфери у країні. Таким чином, така невідповідність законодавчого базису та реальної поведінки політичних і релігійних сил не сприяє вирішенню посталих проблем у сфері державно-церковних стосунків. Такими проблемами є: повернення чи не повернення релігійним організаціям церковного майна, викладання чи не викладання християнської етики в навчальних закладах, урегулювання та контролю діяльності нетрадиційних культів та сумнівних віровчень, також урегулювання суперечок між існуючими церквами та сприяння встановленню відносин взаємної релігійної і світоглядної терпимості і поваги між громадянами, сприяння розвиткові милосердницької, доброчинної діяльності, блокування спроб окремих політичних партій, рухів та інших політичних формувань використовувати релігійно-інституційні структури під час виборчих кампаній і тощо. Таким чином, визначення пріоритетів державної політики та моделі державно-церковних відносин повинно базуватися на принципі відокремлення церкви від держави, який враховує специфіку церкви, але трактує її не лише як виключно сакральну інституцію, а й як суспільний інститут, що має такі сторони діяльності, розвиток яких повинен корелюватися з інтересами держави і народу, а відтак в разі потреби регулюватися інтегральним суспільним інтересом – державою, без найменшого втручання у догматичні, віросповідні чи обрядові сторони життя церкви.

*М.В. Кармазенко, студ., КНУТШ, Київ
marykarmazenko60@gmail.com*

ІДЕОЛОГІЯ СОЛІДАРИЗМУ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ЗГОРТАННЯ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

Результати президентських виборів 2010 року стали чинником формування в Україні якісно іншої суспільно-політичної реальності ніж та,

що встановилась починаючи з 2004-го року. Останні місяці 2010-го року та початок 2011-го позначені, зокрема, тим, що цілий ряд інституцій Європейського Союзу, уряди провідних держав ЄС та Державний департамент США у своїх офіційних заявах та резолюціях висловили стурбованість процесами згортання демократії в Україні. Перш за все йдеться про: оцінки Європейського Парламенту, Президента Європейського Парламенту, Європейської Комісії, Голови ОБСЄ, ПАРЕ, Європейської Народної Партії та представників урядів США, Німеччини, Франції та Швеції. Крім того, 13 січня 2011 року "Freedom House" оприлюднив щорічний рейтинг демократичних прав та громадянських свобод, де Україну винесено зі списку "вільних країн" та занесено до категорії "частково вільних країн".

Питання щодо перспектив подолання цієї негативної ситуації слід починати з в'ясування дійсної структури суспільно-політичного поля в Україні. В загальних рисах нині можна виділити такі основні типи суспільно-політичних акторів:

- влада, що сформована навколо президента;
- радикальна парламентська опозиція, яка зазнає серйозних утисків від влади;
- лояльна до влади парламентська опозиція;
- позапарламентська радикальна опозиція (націоналісти);
- громадянське суспільство, яке зазнає певного тиску від влади та перебуває в стані активного самозахисту.

Нашим інтересом є ця – остання категорія, оскільки, як видається, саме від того, чи зможе громадянське суспільство виробити нові форми самоорганізації і взаємодії залежить подальше розгортання суспільно-політичного процесу в Україні. Бо цілі перших чотирьох акторів цілком зрозумілі і навіть закономірні. Влада, яка б вона не була, прагне якомога на довше закріпитися і здійснює це доступними і зрозумілими їй методами. Опозиція, якою б вона не була, бажає прийти до влади. Ймовірна у відносно короткому часі зміна влади, або, навпаки, закріплення на довгий період влади існуючої – ці дві протилежні тенденції напряду заляжать від активності громадянського суспільства.

Природнім бажанням чинної влади є створення комфортних умов для власного існування, яке полягає в усуненні реальної політичної конкуренції і консервації чинної суспільно-економічної моделі. Громадянське суспільство в такому випадку є опонентом влади, оскільки існуюча соціально-економічна модель не задовольняє абсолютну більшість громадян України, що засвідчують соціологічні дослідження відповідної тематики.

Іншою площиною несприйняття влади є її мовно-культурна і церковна політика, яка не задовольняє духовні потреби значної частини суспільства, що робить даний сегмент апіорі опозиційним до влади. З іншого боку, громадянське суспільство як феномен можливе лише в середовищі конкурентності. Тому, бажання чинної влади зменшити або контролювати цю сферу, означає звуження життєвого простору для громадянського суспільства. Таким чином, на початок 2011 року в Україні проглядається чіткий антагонізм інтересів влади і громадянського суспільства.

Повертаючись до вищесказаного, що подальше розгортання суспільно-політичного процесу залежить від активності громадянського суспільства слід зазначити, що воно нині перебуває в процесі активної трансформації відповідно до викликів часу. За 2010 рік маємо кілька прецедентів, коли громадським організаціям вдалося зупинити конкретні рішення влади. Перш за все, засобами активної інформаційної кампанії та вуличних протестів вдалося зупинити реалізацію законопроекту щодо регламентації *масових зібрань*, проекту Закону "Про мови в Україні". Найбільш виразним був громадський протест малих підприємців проти нового Податкового кодексу. Проекти Житлового і Трудового кодексів, які піддавались активній критиці з боку громадськості, направлені на доопрацювання в Уряд і прийняті вони будуть за результатами широкого громадського обговорення та відповідних парламентських слухань [Житловий і трудовий кодекс поки що відкладено // *Голос України*. – 2011. – № 28, 15 лютого. – С. 2]. Отже, бачимо досить конкретні успіхи громадських організацій у відстоюванні суспільних інтересів.

Наразі в середовищі громадських організацій спостерігаються процеси консолідації, які можна характеризувати як формування з окремих ядер (організацій) розгалуженої горизонтальної мережі без чітко окресленого центру і лідерства. В контексті такої трансформації корисною і актуальною видається ідеологічна доктрина солідаризму, в основі якої лежить ідея солідарності і відповідальності усіх членів суспільства за його стан і перспективи [Данилів В. Солідарність і солідаризм. – К.: КМ Академія, 2000. – С. 99]. Базові ідеї солідаризму, як стверджує сучасний дослідник М. Плешко, є органічними для українства та проглядаються як соціальний ідеал на всіх етапах українського державотворення [Плешко М. Ідеї народоправства в генетиці процесу українського державотворення // *Гуманітарні студії: Збірник наукових праць*. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2010. – Вип. 7. – С. 178–185]. Ідеологія солідаризму також є актуальною в контексті сучасного державотворення, оскільки пропонує не тільки синергетичне єднання суспільства на основі усвідомлення спільної долі і спільної відповідальності, але й пропонує більш справедливий соціально-економічну модель, ніж та, що існує нині [Плешко М. Ідеологія солідаризму в контексті розбудови української державності // *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Філософія. Політологія*. – 2009. – № 91–92. – С. 210–213].

Солідаризм жорстко відстоює чітке правило: у суспільстві не повинно бути дуже багатих і дуже бідних людей, а капітал не може бути ресурсом для збагачення одних за рахунок зубожіння інших. Ці ідеї є зрозумілими і можуть бути сприйняті широким загалом. Ідеологія солідаризму може стати осердям консолідації активних представників суспільства в широкий фронт, що спричинить не тільки зміну влади, але й зміну існуючої соціально-економічної моделі. Однак, в сучасній українській науці теорія ідеології солідаризму залишається практично не розробленою. Отже, в цьому контексті маємо широке поле для наукових пошуків.

ОСОБЛИВОСТІ РЕФЕРЕНДУМІВ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

З'ясування особливостей референдуму як основної форми безпосередньої демократії та практики його застосування має важливе значення для сучасної України. Основними чинниками впровадження референдумів у політичне життя України стали розпад СРСР і утворення нової незалежної української держави. Зважаючи на це, постало питання про необхідність побудови суверенної демократичної держави, розвиток українського суспільства, а також здійснення управління на основі конституції. Тобто, процес державотворення в Україні нерозривно пов'язаний із проведенням референдуму.

В Україні порядок організації та проведення референдумів визначається Конституцією України та Законом України "Про всеукраїнський та місцевий референдуми" від 03.07.91 р. Згідно із Основним законом України референдум є однією із форм безпосередньої демократії, через яку здійснюється народне волевиявлення (ст.69). Призначати всеукраїнський референдум мають повноваження Верховна Рада України та Президент України (ч.1 ст.72). На основі відповідних норм Конституції України можна зробити висновок, що, по-перше, Верховна Рада України може призначити референдум лише з питання про зміну території України; по-друге, Президент України може призначити референдум лише з питань, ініційованих громадянами в порядку народної референдної ініціативи; по-третє, предметом референдуму в Україні може бути затвердження змін до Основного Закону та питання, ініційовані громадянами.

Стосовно зазначеного вище Закону Україну слід зауважити, що він не відповідає Конституції, прийнятій у 1996 році; цю невідповідність дотепер не усунено. Згідно зі ст.1 даного закону, референдум – "це спосіб прийняття громадянами України шляхом голосування законів України, інших рішень з важливих питань загальнодержавного і місцевого значення" [Закон України "Про всеукраїнський та місцеві референдуми" від 3 липня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 33. – С. 443].

На основі розглянутих положень необхідно вести мову про особливості проведення референдумів в Україні. Відомо, що перший референдум консультативного характеру в Україні (тоді – УРСР) відбувся 17 березня 1991 року з приводу збереження СРСР як оновленої федерації рівноправних суверенних республік. Другий референдум було проведено 1 грудня 1991 року в незалежній Україні з приводу питання "Чи підтверджуєте Ви Акт проголошення незалежності України?". Третій референдум в Україні було проведено 16 квітня 2000 року вже на основі Конституції України. Формально це був всеукраїнський референдум за народною ініціативою, а фактично – за ініціативою Президента України. До бюлетенів для таємного голосування було включено шість питань, але всі вони не були винесені на всенародне голосування, оскільки рішен-

ням Конституційного Суду України перше та шосте питання були визначені неконституційними (перше – "Чи висловлюєтеся Ви за недовіру Верховній Раді України XIV скликання, шосте – "Чи згодні Ви з тим, що Конституція України має прийматися всеукраїнським референдумом?").

Всеукраїнський референдум 16 квітня 2000 року характеризується низкою особливостей. По-перше, питання, винесені на голосування, були об'ємними за змістом і багато в чому незрозумілими громадянам. По-друге, передреферендна агітація не велася активно, оскільки основна увага була приділена дебатам щодо конституційності Указу Президента України. По-третє, фактично референдум 2000 року був проведений з метою розширення конституційних повноважень глави держави, особливо щодо розпуску парламенту. По-четверте, в Конституції України не передбачено можливості внесення змін до неї за допомогою референдуму. Тому референдум щодо внесення змін до Конституції міг бути лише консультативним. По-п'яте, попри те, що з чотирьох питань референдуму було отримано позитивні відповіді, відповідні зміни до законодавства України не було внесено, оскільки референдум був консультативним, а тому Верховна Рада України не зобов'язана вносити зміни до законів, а лише розглядати і втрахувати результати референдуму при прийнятті рішень.

Варто зазначити, що даний референдум викликав низку дискусій. Зокрема, постало питання про конституційність референдуму в Україні, яке розглядалося Європейською комісією за демократію через право ("Венеціанська комісія"). У висновку з цього питання зазначалося, що даний референдум не може безпосередньо вносити зміни до Конституції, одне з питань референдуму є однозначно неконституційним, інші питання є проблематичними та/або неясними, схвалення внесених на референдум пропозицій порушить баланс повноважень між главою держави і парламентом. Всеукраїнський референдум 2000 року був названий Асамблеєю "так званим референдумом". Також акцент робився на необхідності розробки і прийняття нового закону щодо порядку проведення референдуму.

Таким чином, особливості конституційно-правового інституту референдуму в Україні пояснюються в першу чергу історією його становлення, оскільки референдуми почали впроваджуватися в політичне життя країни лише з 90-х років, а тому в Україні ще не накопичено достатнього обсягу практичних знань та досвіду щодо використання механізму референдуму. Практика проведення референдумів в Україні свідчить про досить низьку їх ефективність як однієї з основних форм безпосередньої демократії. А тому першим кроком на шляху використання референдуму як дієвого і ефективного засобу безпосередньої демократії має бути приведення Закону України "Про всеукраїнський та місцевий референдуми" у відповідність до чинної Конституції України. Оновлений закон має бути прийнятий і набрати чинності у максимально короткий строк. Оскільки проведення референдумів практикується в багатьох країнах світу вже досить тривалий час, українським законодавцям варто звернути увагу на особливості правового закріплення даного інституту в інших державах заради використання їхнього досвіду.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗМІСТУ ПОЛІТИЧНОЇ ВІРИ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Основною характеристикою сучасного українського суспільства є його трансформаційний характер. Зміну політичного устрою необхідно розглядати не тільки в площині інституційних перетворень, а також потрібно дослідити зміну механізмів легітимації влади в основі якої лежить політична віра. Проблему трансформації українського суспільства у своїх працях досліджували такі вітчизняні дослідники як М. Михальченко, С. Кримський, М. Попович, О. Донченко, Ю.Романенко, І. Попова, А. Данилов, Д. Видрін, В. Карасьов та інші.

За своєю суттю політична віра – це сукупність особисто набутих, емоційно пережитих та визнаних політичних ідеалів, цінностей і норм поведінки, що виявляються у політичних переконаннях, очікуваннях та довірі. Політична віра кожного народу ґрунтується на особливостях його менталітету. Українцям в цілому притаманні такі риси як кордоцентризм, індивідуалізм, толерантність, екзекутивність, персоналістична інституціоналізація. В процесі трансформації всі ці національні особливості впливають на світосприйняття та політичну діяльність.

Зміст політичної віри за останні 19 років пройшов шлях трансформації від комуністично – авторитарного змісту до демократичного. Позитивна динаміка цього процесу простежувалась в період отримання незалежності – початок 90-х років та під час "Помаранчевої революції" 2004 року. Потім відбувалось зниження підтримки демократичних перетворень.

Дослідивши процес демократизації в Україні, слід зазначити, що він відбувався за принципом маятника: після президентства Л. Кравчука, за часів Л.Кучми відбулось відхилення у бік радянського стилю управління, до авторитаризму, за часів президентства В.Ющенка зміни відбулись, принаймні за формальними ознаками, у бік розвитку демократії та інститутів, а за В. Януковича знову спостерігаються ознаки формування авторитаризму.

Активізація політичної віри відбувалась під час виборчих процесів. Значна частина українського суспільства вірила у передвиборчі обіцянки, тому довіра до керівників держави завжди була високою після виборів. Однак пізніше, потім (з інтервалом в 1-2 роки) рівень підтримки вибраного курсу знижувався. Також слід відмітити відсутність єдності у політичних переконаннях у середовищі правлячої еліти, що гальмувало демократизацію. Проте, демократія, хоча і формально, але стала цінністю та ідеальною метою, в яку час від часу вкладався різний зміст. Слід відмітити, що відбувалась інституційні зміни в структурі державного управління та громадянського суспільства, проте вони так і не почали працювати на користь демократичних ідей, що можна пояснити відсутністю досвіду їхнього функціонування. При цьому, досить швидко виника-

ли нові неформальні практики взаємовідносин держави та громадянського суспільства, що розвивало корупційні схеми.

Залишаючись у стані переходу, в українському суспільстві завжди домінувала харизматична легітимність влади, на відміну від раціонально-легальної, яка є необхідною умовою демократії. Іншими чинниками, що перешкоджали трансформаційному процесу були: спекулювання на темі регіональних розбіжностей, що не дало можливість сформуватись національній ідеї та ідентичності; відсутність політичної волі у питаннях зміни парадигми соціалізації – держава не почала виховувати свідомих українців та формувати свій позитивний імідж як на внутрішньополітичній, так і на зовнішньополітичній арені.

Щодо механізму впливу політичної віри на процес побудови нового режиму, то слід виокремити такі етапи: *виникнення та вербалізації політичного ідеалу, самоорганізації, ідентифікації* себе з групою тих, хто має ті, чи інші переконання; *активної діяльності* по досягненню окресленого ідеалу; *взаємопідтримки* у спільних переконаннях; *етап закріплення змін; етап реалізації ідеалу* – він завжди є бажаним, але ніколи не здійснюється на практиці у повному обсязі [*Косьмій О.М.* Вплив політичної віри на демократичну трансформацію українського суспільства // Гілея: науковий вісник: Зб. наук. пр. – К., 2010. – Вип. 40. – С. 380].

Проте, в Україні після кожних наступних виборів відбувалось конструювання нового ідеалу суспільного устрою, що позначилось у відсутності цілісної стратегії державного розвитку. Хоча на деяких стадіях трансформації українського суспільства можна прослідкувати самоорганізацію громадян навколо певного політичного ідеалу і навіть перехід до етапу активної діяльності, що не мала системного характеру та була недовготривалою через відсутність взаємопідтримки у досягненні запланованих змін.

Ю.В. Косьмій, асп., КНУТШ, Київ
kosmiy@ukr.net

КОНСТИТУЮВАННЯ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ СПІЛЬНОТ ЯК ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС

Одним із процесів, що є характерним для етнополітичної ситуації в Україні, є конституювання етнонаціональних спільнот.

Зазначену проблематику розглядали такі зарубіжні та вітчизняні дослідники як: Е. Сміт, Я. Крейді, В. Євтух, О. Майборода, В. Котигоренко, Г. Потеряйко та В. Конопельський.

Саме слово "конституювання" походить від латинського "constituo", що має декілька значень, серед яких: вибудовувати, формувати, встановлювати, утверджувати, вводити, влаштовувати, впорядковувати, засновувати, організовувати, створювати, визначати тощо [*Дворецкий И.Х.* Латинско-русский словарь // 11-е изд. стереотип. – М.: Русский язык – Медиа, 2008. – С. 342]. Тому, конституювання розглядається як

встановлення, визначення складу, змісту чого-небудь, офіційна оформленість [Сучасний тлумачний словник української мови / За заг. ред. В.В. Дубічинського. – Х., 2009. – С. 415].

Однак, у контексті аналізу етнополітичних процесів доречно використовувати значення "формувати", "встановлювати" та "утверджувати", тобто розглядати процес формування, становлення, утвердження та оформлення етнонаціональних спільнот в Україні.

Словесне вираження "конституювання етнонаціональних спільнот" може викликати сумніви щодо процесуальних характеристик даного поняття, тому для уникнення розбіжностей у трактуванні зазначеного словосполучення слід більш детально зупинитися на аналізі поняття "конституювання" саме як політичного процесу.

В енциклопедичних і навчальних виданнях зазначається, що політичний процес (від лат. *processus* – просування) – це сукупна діяльність усіх суб'єктів політичних відносин (інституційованих і неінституційованих), пов'язана з функціонуванням політичної системи суспільства; послідовність дій суб'єктів політичних відносин, спрямована на вирішення якого-небудь конкретного питання, пов'язаного зі здійсненням публічної влади (наприклад, прийняття політичного рішення, проведення виборів, утворення політичної партії тощо); один із видів суспільних процесів, на відміну від економічного, соціального, культурного та інших процесів.

Структуру політичного процесу складають його суб'єкт, об'єкт і ресурси. Суб'єктами політичного процесу можуть виступати індивіди, соціальні спільноти (соціально-класові, етнічні, професійні, територіальні), а також створювані ними політичні організації – громадські об'єднання, політичні партії, органи місцевого самоврядування, держава та її органи тощо.

Об'єктом політичного процесу є його кінцевий результат, що має бути досягнутий як мета процесу [Шляхтун П.П. Конституційне право: словник термінів. – К.: Либідь, 2005. – С. 363]. При цьому, в кожному політичному процесі одночасно можуть вирішуватись не одна, а декілька політичних проблем, що зачіпають владні відносини.

Ресурсами політичного процесу є його ідеальні та матеріальні основи, передусім ресурси влади (утилітарні, примусові та нормативні) [Политология: энциклопедический словарь / Общ. ред. и сост.: Ю.И. Аверьянов. – М., 1993. – С. 294].

Таким чином, конституювання етнонаціональних спільнот виступає політичним процесом, оскільки в даному контексті діяльність окремих представників цих спільнот або створених за етнічною ознакою структур слід розглядати як таку, що спрямована на задоволення висунутих політичних вимог, прийняття політичних рішень, зміну політичних інститутів і політичної системи з метою захисту та реалізації інтересів певної етнонаціональної спільноти. Відповідно, самі спільноти будуть виступати в якості суб'єктів політичних процесів.

Тобто, конституювання етнонаціональних спільнот – це процес утвердження і становлення цих спільнот в суспільстві, зміни та закріплення їхнього статусу, що включає в себе політичну суб'єктивацію, висунення

політичних, економічних, соціальних, культурних вимог, а також інституційне та нормативно-правове оформлення в політичній системі.

У свою чергу, політичну суб'єктивацію, ґрунтуючись на визначенні української дослідниці Г. Потеряйко, слід розглядати як процес включення та безпосередньої участі етнонаціональних спільнот у політичному житті суспільства, що обумовлена певним рівнем їх політичної свідомості, наявністю політичних інтересів, внутрішньої організації для досягнення політичних цілей, політичної активності, спрямованої на участь у прийнятті політичних рішень і контроль за їх виконанням [Потеряйко Г.В. Особливості політичної суб'єктивації національних меншин в Україні : Автореф. дис. канд. політ. наук: 23.00.02 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – С. 4].

Інституційне оформлення передбачає створення етнонаціональними спільнотами власних національно-культурних, громадсько-політичних структур і представницьких органів, а також використання можливостей органів державної влади, місцевого самоврядування та вже існуючих політичних інститутів (політичних партій, виборчих блоків, суспільно-політичних рухів) тощо.

Відслідковуючи та аналізуючи конституювання етнонаціональних спільнот, для дослідника найважливішим є не опис перебігу цього процесу, а розуміння мотиваційної складової та кінцевої мети діяльності спільнот і їх окремих представників, в першу чергу з ознаками конфліктного та дестабілізаційного характеру (сепаратизм, іредентизм).

Етнонаціональні спільноти як структурний елемент політичної системи поліетнічних держав стають суб'єктом політики у процесі захисту і реалізації своїх інтересів та етнокультурної специфіки на державному рівні. При цьому, політична активність кожної спільноти є відмінною та не залежить від кількісних параметрів, зокрема чисельності їх представників. Наприклад, білоруська національна меншина в Україні, що складає 275,8 тис. чол. (третя за чисельністю етнонаціональна спільнота після українців та росіян), є однією з найменш політично активних.

Отже, наявність таких внутрішніх характеристик етнонаціональної спільноти, як прагнення її більшої частини (або представників еліти) підвищити в суспільстві статус своєї спільноти, а також зростання рівня групової самоідентифікації та етнічна мобілізація є необхідним для її конституювання. Крім цього, процес утвердження спільнот також пов'язаний з його визнанням іншими спільнотами та суспільством в цілому.

Т.В. Кузьменко, асп., КНУТШ, Київ

ЦІННІСНІ ВИМІРИ ЛЕГІТИМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНІ

Побудова демократичної держави можлива лише за умов високого рівня авторитету влади, довіри до неї, визнання і підтримки громадянами, тобто високого рівня легітимності. Відповідно, проблема владної

легітимності в Україні відноситься до числа тих, навколо яких зосереджується увага багатьох дослідників. Вона знайшла місце у дослідженнях Є. Бистрицького, О. Висоцького, Н. Дармограй, О. Дащаківської, О. Кокорської, С. Кузнецова, П. Манжоли, А. Міщенко, С. Рябова, О. Сидорчука, Є. Цокура та інших.

Важливим з точки зору розуміння суті владної легітимації є дослідження місця і ролі ціннісної складової у даному процесі. Легітимність досить часто визначається як відповідність політичної влади основним цінностям суспільства і його устремлінням. Іншими словами, легітимність постає як результат позитивної оцінки влади з боку громадян на основі їх ціннісних орієнтацій.

Особливо дослідження ціннісних основ владної легітимації актуалізується в період трансформації політичної системи, який нині переживає і Українська держава. Для успішного становлення демократичних інститутів необхідними є відповідні зміни в ціннісній сфері. Існування демократії без підтримки з боку народу, без підґрунтя, яке складають відповідні орієнтації та цінності є неможливим. Таким чином, з одного боку, наявність демократичних цінностей у суспільстві сприяє формуванню і зміцненню демократичних інститутів, з іншого боку, існування демократичних інститутів сприяє становленню і розповсюдженню демократичних цінностей.

При цьому ціннісний вимір політики у період трансформації характеризується взаємодією двох тенденцій: традиціоналізації – звернення до традиційних цінностей "доперехідного" стану і інститутів, які зберігають такі цінності і модернізації – як оновлення ціннісної системи із додаванням нових аксіологічних компонентів. Щодо тенденції традиціоналізації, то слід сказати, що ступінь залишковості радянської системи політичних та моральних цінностей серед громадян досі залишається високим. Неможливо водночас викреслити зі свідомості людей цілий пласт духовної культури зі своїми ідеями, ідеалами, цінностями. Щодо тенденції модернізації, суть якої складає демократизація, то слід вказати на недостатній рівень засвоєння та прийняття українцями демократичних цінностей. Досі значна частина таких цінностей залишається для більшості громадян деякими трансцендентними сутностями, не знаходячи належного практичного застосування, а також є в деякій мірі незрозумілими.

Таким чином, у сучасному українському суспільстві досі існують дві культури, дві системи оцінок, норм. При цьому ступінь прийняття та підтримки громадянами демократичних норм, цінностей та принципів визначає ступінь легітимності політичної влади, яка ці цінності пропагує, та і ступінь легітимності демократичної державності загалом. Можливими наслідками такої ситуації є додаткові ризики поширення в суспільстві авторитарних установлень, що вкрай небезпечно для легітимації в Україні демократичного типу політичної системи. Без сумніву, легітимація демократичної політичної системи вимагає формування особливої політичної культури у суспільстві, що є складним і тривалим процесом.

Амбівалентність як характерна риса політичної свідомості українських громадян, значно ускладнює їхню орієнтацію у політичному просто-

рі, проблематизує визначення індивідуальних позицій щодо тих, чи інших суспільно-політичних процесів, відповідно ускладнює легітиміційний процес. Легітиміційний процес в Україні ускладнений і через відсутність консенсусу серед політичних сил щодо основних цілей політики і засобів їх досягнення. Це у свою чергу породжує ситуацію ціннісного розколу у суспільстві. При цьому легітимність набуває фрагментованого характеру, тобто є орієнтованою на конкретну політичну силу, а не на систему в цілому. Легітимність завжди передбачає наявність соціального консенсусу у даних питаннях. Стабільності і легітимності політичної влади сприяють ті цінності, які розділяє більшість членів суспільства. Тому основи державної політики мають будуватися на основоположних спільних цінностях, притаманних усьому українському суспільству, а не на групових інтересах.

У період соціально-політичних перетворень зростає вплив "зовнішніх" ціннісних моделей улаштування суспільства. Особливо відчутним є вплив цінностей західного суспільства. При цьому їх стихійне запозичення, перенесення на вітчизняний ґрунт без врахування культурних, національних особливостей може бути причиною криз владної легітимності.

Періоди нестабільності характеризуються й тим, що у політиці розмаху набувають такі негативні явища як корупція, популізм, маніпулювання свідомістю громадян, зловживання примушувальною владою, аморалізм тощо. Їх наявність поглиблює недовіру громадян до влади, є причиною збільшення прірви між ними, апатичного відношення, політичного абсентеїзму, відповідно низького рівня підтримки.

На сьогоднішній день в Україні простежується дефіцит владної легітимності, при чому як в інституціональному, так і в персоніфікованому вимірі. Аналіз особливостей владної легітимізації у ціннісному вимірі дозволяє зробити висновок про те, що підвищення рівня легітимності влади є можливим за умов зміцнення демократичних цінностей у суспільстві і формування демократичної політичної культури; подолання ціннісного розколу у суспільстві та створення умов для його консолідації; досягнення ціннісного консенсусу між представниками політичної еліти; вироблення власної моделі побудови демократії на основі тих цінностей, які є природними для політичної свідомості громадян; подолання корумпованості владної еліти та інших негативних явищ, які мають місце у політиці; покращення якості життя, матеріального благополуччя громадян тощо.

Ю.В. Лисенко, асист., КНЕУ, Київ
lyuv@ukr.net

РЕАЛІЗАЦІЯ БАЗОВИХ ЗАСАД СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ: ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОДІЇ ЛЮДИНИ І ДЕРЖАВИ

Аналізуючи стан соціальної політики в Україні, відмічаємо, що особливо актуальною є проблема максимального наближення держави до людей. Можливість вирішення даної проблеми обумовлюється підвищенням

рівня довіри до діяльності держави та взаємовідповідальності між людиною і політичними інститутами. Це стосується абсолютно всіх рівнів та напрямів реалізації політики. Доцільно акцентувати увагу на ситуацію, що склалася в соціальній політиці, адже саме соціальна політика – це, на-самперед діяльність держави по збалансованому розвитку суспільства, забезпеченню стабільності державного правління й соціального захисту населення [Політологічний енциклопедичний словник / За ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – 2-ге вид. – К., 2004. – С. 621].

Модель соціальної політики має ряд особливостей, які залишились у спадок ще з радянських часів, зокрема низька культура політичної участі населення, досить значним залишається вплив держави по регулюванню і фінансуванню соціального сектору, недостатній рівень публічності дій інститутів політичної влади в соціальній сфері тощо. Реалії політичного життя свідчать про низький рівень зацікавленості населення концепціями соціального реформування. Російський дослідник В.Римський, характеризуючи стан і перспективи розвитку соціальної політики в Російській Федерації, зазначає, що російські політики і державні діячі не вміють направляти активність громадян на вирішення реальних проблем, а самі громадяни не в змозі запропонувати рішення соціальних проблем на професійному рівні, що дозволило б їм конкурувати з пропозиціями чиновників у реалізації соціальної політики. Через домінування держави в галузі вироблення концепцій, ідеологій, стратегій і програм вирішення проблем таке розуміння політики нав'язується громадянам [Римский В. Социальная политика как метод решения социальных проблем / Римский В. // ОНС. – 2006. – № 5. – С. 92–93]. Ситуація, що склалася в країнах пострадянського простору в соціальній сфері багато в чому схожа. Характерними ці проблеми є і для України.

І хоча розвиток держави на сучасному етапі засвідчує тенденцію до розширення участі громадянських структур в управлінні різними сферами суспільного життя, але нашій країні ще не вдалося подолати ситуацію, за якої більшість населення усвідомлює себе в якості пасивних об'єктів політики, як зауважує вітчизняний дослідник В.Горбатенко [Горбатенко В.П. Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть: Монографія. – К.: Академія, 1999. – С. 152–153]. Розширення ступеня довіри досягається підвищенням рівня інформованості населення щодо підготовки і здійснення соціальних програм, розширенням участі населення посередництвом взаємних консультацій державних інститутів та структурних підрозділів громадянського суспільства. В Україні для поєднання реформаторських зусиль держави і сприяння цьому процесові суспільства вирішального значення набуває створення децентралізованої політичної системи, що дозволить підвищити якість управління й розширити представництво й реалізацію інтересів місцевих спільнот та окремих громадян [Горбатенко В.П. Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть: Монографія. – К.: Академія, 1999. – С. 143]. В сучасному українському суспільстві панують патерналістські настрої, більшість громадян чекають на реальні суспі-

льні зміни і конструктивні дії з боку влади замість орієнтуру на власні зусилля і прагнення індивідуального соціального розвитку.

Проводячи політику, спрямовану на здійснення державно-правових і суспільних перетворень, необхідно враховувати, що політична модернізація на засадах демократії і свобод, зміцнення авторитету влади, посилення правопорядку може стати реальністю лише при наявності кредиту довіри до влади. Позитивні політичні зрушення дадуть можливість тільки тимчасово розширити суспільну підтримку влади. Цей кредит довіри має бути сплачений лише за рахунок успішних економічних реформ, оздоровлення економіки, піднесення якості життя населення [Новий курс: реформи в Україні. 2010-2015. Національна доповідь / За заг. ред. В.М.Гейця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2010. – С. 11]. Таким чином мова йде про покращення соціального самопочуття громадян, активізації їх соціальної ініціативи та соціального саморозвитку як базових принципів реалізації соціальної політики сучасної демократичної держави. При цьому український державотворчий процес потребує раціональної гармонізації відносин людини і держави. Певні зрушення можливі за умов створення належного середовища соціально-економічного, політико-правового, культурно-ідеологічного розвитку. Взаємовідносини між суспільством, яке розвивається до громадянського, та державою, яка втілює статус соціально-правової, покликані забезпечити:

- для людини: утвердження її самоцінності у діапазоні від громадської думки до предметних правових норм, створення достатніх правових підвалин для реалізації політичної свободи, соціальних гарантій та справедливості, для захисту від державно-чиновницького свавілля та бюрократії;
- для суспільства: однакову правову захищеність усіх його соціальних верств з боку держави, безумовну перевагу консолідуючих засад у суспільному житті, його безконфліктність та політичну впорядкованість (всі протиріччя розв'язуються в рамках закону), режим громадянського миру і злагоди, загальний захист суспільства як цілісного, соціально диференційованого, саморегульованого організму від негативних дестабілізуючих чинників, контроль суспільства над державою;
- - для держави: адекватне втілення прав людини в юридичних нормативах та у механізмі захисту цих прав, які виключають соціальну та національну дискримінацію і забезпечують формування оптимальної, самодостатньої системи державно-правових інституцій [Корнілов Ю.П. Громадянське суспільство та особистість(соціально-політичний аналіз) : Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук. за спец. 23.00.02. – політичні інститути та процеси / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 1998. – С. 14].

Оскільки соціальна політика розробляється і реалізується без активної участі громадян, які свою чергу не бажають виявляти активності, погоджуючись на роль "спостерігача", важливо максимально змінювати систему уявлень масової свідомості про незначну роль людини в політиці. Реальний вияв проблем в соціальній сфері можливий тільки за умови позиціонування людини як суб'єкта політики.

*Г.М. Малкіна, канд. політ. наук, КНУТШ, Київ
anna-malkina@ukr.net*

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ІНСТИТУТІВ ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Відносини відповідальності є невід'ємною складовою усіх видів суспільних відносин. Особливо важливе значення вони мають у політичній сфері, пов'язаній зі здійсненням публічної влади. Без відповідальності суб'єктів публічної влади перед підвладними, тобто політичної відповідальності, влада перетворюється в безкарне насилля. Тому в демократичних державах значна увага приділяється засобам реалізації відповідальності суб'єктів публічної влади. Особливо важливе значення створення засобів реалізації політичної відповідальності має у перехідних до демократії суспільствах, у тому числі й в українському, оскільки без таких засобів неможлива сама демократія.

Інститути політичної відповідальності як системи стримувань і противаг в Україні було запроваджено заснуванням поста Президента Української РСР у липні 1991 року. Із заснуванням поста Президента Української РСР і внесенням відповідних змін до Конституції Української РСР в країні було запроваджено змішану форму республіканського правління з притаманними їй інститутами політичної відповідальності. В системі вищих органів державної влади України такими інститутами виступають: відповідальність Президента України перед Верховною Радою України; відповідальність Верховної Ради України перед Президентом України; відповідальність Кабінету Міністрів України перед Верховною Радою України і Президентом України; відповідальність Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України перед Конституційним Судом України. Трансформація зазначених інститутів політичної відповідальності в Україні відбувалась на основних етапах сучасного українського державотворення, пов'язаних, відповідно, із заснуванням поста Президента Української РСР у липні 1991 року, прийняттям Конституційного Договору між Верховною Радою України та Президентом України у червні 1995 року, прийняттям нової Конституції України у червні 1996 року, внесенням змін до Конституції України у грудні 2004 року, ухваленням Конституційним Судом України 30 вересня 2010 року рішення про неконституційність Закону України "Про внесення змін до Конституції України" від 8 грудня 2004 року.

Аналіз інститутів політичної відповідальності в системі вищих органів державної влади в незалежній Україні дає змогу виокремити наступні особливості їх трансформації: послаблення політичної відповідальності Президента України перед Верховною Радою України через ускладнення процедури його імпичменту та перед громадянами України через скасування інституту відкличного референдуму стосовно нього; посилення політичної відповідальності Верховної Ради України перед Президентом України через запровадження інституту дострокового припинення пов-

новажень (розпуску) Верховної Ради України Президентом України і розширення правових підстав для такого розпуску, а також посилення відкладального вето Президента України щодо законів, прийнятих Верховною Радою України; послаблення політичної відповідальності Верховної Ради України перед Президентом України через звуження правових підстав для її розпуску внаслідок рішення Конституційного Суду України про неконституційність закону про внесення змін до Конституції України; посилення політичної відповідальності Кабінету Міністрів України перед Верховною Радою України через запровадження інституту відставки Кабінету Міністрів України за рішенням Верховної Ради України та звуження правових обмежень для прийняття Верховною Радою України такого рішення; посилення політичної відповідальності Кабінету Міністрів України перед Президентом України через запровадження інститутів відставки Кабінету Міністрів України за рішенням Президента України та скасування Президентом України актів Кабінету Міністрів України (до внесення змін до Конституції України у грудні 2004 року); послаблення політичної відповідальності Кабінету Міністрів України перед Президентом України через скасування інституту відставки Кабінету Міністрів України за рішенням Президента України та заміну права Президента України скасовувати акти Кабінету Міністрів України його правом зупиняти дію таких актів з мотивів невідповідності Конституції України з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності (в результаті внесення змін до Конституції України у грудні 2004 року); посилення політичної відповідальності Кабінету Міністрів України перед Президентом України внаслідок ухвалення Конституційним Судом України рішення про неконституційність закону про внесення змін до Конституції України і поновлення чинності попередніх норм Конституції України.

Аналіз трансформації інститутів політичної відповідальності в системі взаємовідносин громадянського суспільства і держави дає змогу зробити висновок, що основними інституціональними засобами реалізації політичної відповідальності держави перед громадянським суспільством є вибори і референдум. Перехід від мажоритарної до пропорційної виборчої системи означав посилення політичної відповідальності Верховної Ради України перед виборцями, яка на виборах реалізується через представлені в ньому політичні партії. Референдум як інституціональний засіб реалізації політичної відповідальності в незалежній Україні практично не використовується. Фактично не використовуються й інституціональні засоби реалізації відповідальності політичних інститутів громадянського суспільства, особливо політичних партій, перед державою.

Найрозвиненішою в Україні є система інститутів політичної відповідальності на місцевому рівні. Основними такими інститутами є: відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування перед відповідними територіальними громадами, відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування перед державою, взаємна відповідальність представницького органу місцевого самоврядування та його виконавчого органу. Основним способом реалізації політичної від-

повідальності на даному рівні виступає місцевий референдум. Проте через законодавчу неврегульованість питань щодо його проведення та протидію його проведенню з боку органів і посадових осіб місцевого самоврядування інститут референдуму поки що є слабким засобом реалізації політичної відповідальності також і в системі місцевої влади. Посиленню політичної відповідальності міських, районних у містах, районних та обласних рад перед відповідними територіальними громадами сприяв перехід до формування їх складу спершу за пропорційною, а потім за змішаною виборчою системою.

*Н.В. Михальчишина, студ., КНУТШ, Київ
nata_426@ukr.net*

ПОЛІТИЧНИЙ МІФ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Сучасне суспільство існує в просторі міфологічних нашарувань, таких як міфи певного політичного класу, міфи окремих соціальних груп, міфи політичних партій, загальнонаціональні міфи, міфи про політичних лідерів тощо. Політичний міф можна визначити як "цілісне, спрощене, переважно ірраціональне відображення в індивідуальній і масовій свідомості політичної реальності та основних суспільних цінностей; як своєрідний символічний засіб інтерпретації, моделювання світу і соціального життя; як інструмент реалізації конкретних політичних завдань: боротьби за владу, її легітимації, утвердження нової політичної ідеології тощо" [*Шайгородський Ю.Ж.* Політика: взаємодія реальності і міфу / Ю.Ж. Шайгородський. – К.: Знання України, 2009. – С. 8]. Загалом, сам міф в політиці отримав інструментальний характер, оскільки, виступаючи атрибутом людської свідомості він здатний спонукати людину на певні вчинки, підтримувати взаємозв'язок індивіда і групи, що передбачає прийняття єдиних ідей і цінностей, об'єднання навколо них. Тому міфи можуть як роз'єднувати людей, зокрема частини нації в яких побутують різні види міфологем, так і об'єднувати, шляхом сприяння консолідації та формування національної ідентичності. Кожна нація має і повинна мати свої національні міфи, під якими мається на увазі історія нації створена нею для самої себе, де особливу роль грає уявлення про своє історичне призначення, місце в історії. Саме використовуючи позитивний бік політичної міфотворчості в Україні можна було б вирішити таке гостре суспільно-політичне питання як консолідація та остаточне утвердження української нації. Звичайно ж, спроб об'єднання народу навколо певного міфу існує багато. Джерелом такої міфотворчості виступає як сам народ, так і певні політичні лідери, проте значних успіхів та підтримки серед населення вони не мають.

Політика в Україні завжди була міфологізованою не тільки через де-що ідеалізоване бачення майбутнього значною частиною населення, але й через те, що наша країна майже завжди була об'єктом політичної гри інших держав, а тому віра в героя-визволителя чи країну-визво-

лителя супроводжує наше суспільство і сьогодні. Міфотворчість за сучасних умов виявляється у низці нових міфологем – "відродження", "європейський вибір", "помсти старшому братові".

В нашій країні виникають утопічні проекти, які відвертають увагу громадськості від справжніх причин гальмування політичних реформ. Цьому певною мірою сприяють і новостворювані політичні міфи, зокрема, міф про "погану владу", месіанський міф про ринкову економіку.

Часто сучасні політичні міфи будуються, маючи в якості праобразу якийсь архаїчний міф, що притаманний певному суспільству. Але політичний міф, на відміну від архаїчного, утворюється не тільки емоційним переживанням, але і раціонально затверджуваним смисловим стрижнем. Міфотворчість в Україні на рівні архаїстики проявляється в продовженні козацьких традицій, баченні українців – нащадками "трипільців" тощо.

Політикові, щоб стати міфологічним персонажем, треба створити легенду героя, де важливе місце займають незвичайне походження, переломний момент біографії, перешкоди і випробування. Наприклад, таким героєм, згідно з законом міфотворчості став у президентській кампанії 2004 року В. Ющенко. Він поєднував ідеї національного відродження з ідеєю демократичного оновлення суспільства і влади. Імідж його виводувався на розумінні людських проблем, заклопотаності долею "маленького українця", на технології з використанням образу "свій, близький до людей, він разом з ними".

Міфологема "Відродження" вимагає перегляду історії України: "вона постала як героїчна боротьба за незалежність з чудовиськами комунізму та тоталітаризму". Україна постає як ображена країна і нація, а інститути представницької демократії виглядають як суто штучні утворення. Доречно згадати, що серед найбільш поширених слоганів у назвах програм, книг, фондів, партій є "Відродження" (фонд "Відродження" або фракція "Відродження регіонів", програма відродження села) [Шайгородський Ю.Ж. Політика: взаємодія реальності і міфу / Ю.Ж. Шайгородський. – К.: Знання України, 2009. – С. 298].

У сучасних умовах Україна балансує між пошуками свого "відродження" та "європейським вибором", що є ще однією міфологемою. Навколо "міфу Європи склалася низка міфологем Україна-страдниця, Україна-месія, що введе Європу з кризи, "загниваюча Європа", пошук центру Європи та ін. Європа стає і бажаною метою і норавливим сусідом, який декларує співпрацю, але конструктивно не співпрацює. У масовій свідомості "європейський вибір" набуває міфічного образу раю та безпроблемного життя: в сучасній українській суспільній думці поширені ідеї, що Європа символізує "вище благо", ідеалу втілення Істини, Добра й Краси, що відображається в численних деклараціях про "повернення у Європу", "прилучення до Європи", які проголошують під час політичних дебатів, наукових дискусій або культурних акцій. Цікаво, що навіть у побуті набули широкого вжитку такі словосполучення, як "євроремонт", "євростиль", "євровікна" та ін., що відображають наше прагнення наблизитися до "європейського блага".

Підчас виборчих кампаній певні надії політичні технологи покладають на міф про те, що "переможець вже відомий" ("від мого голосу вже нічого не залежить"). Вибудовується він з залученням авторитетних людей та опитувань громадської думки. Також варто зазначити, що в Україні участь суб'єкта виборчого процесу в перегонах не завжди має за мету перемогу її учасника. Інколи ця участь спрямовується на забезпечення маніпулятивної технології, підтримку певної міфологічної конструкції, вибудованої на користь іншого кандидата.

Сучасна політика все більше "технологізується", роль політичних міфів зростає. При цьому стихійна міфотворчість змінюється свідомим конструюванням міфів. Проте, це безвідповідальне, штучне їх створення з маніпулятивною метою веде лише до суспільного дисонансу та розколу серед населення. У зв'язку з цим, хочеться наголосити, що Україні необхідне формування позитивних політичних міфів, що змогли б об'єднати націю, і стали дієвим підґрунтям виваженої концепції подальшого суспільного розвитку. Не обов'язково в їх основі повинна бути історія, адже як показала практика, це виступає скоріш роз'єднувальним чинником, а саме звернення в майбутнє, бачення призначення української нації, перспективи розвитку державності могли б стати основою і стимулом до формування позитивної національної міфології.

*У.І. Мовчан, асп.,
Національний інститут стратегічних досліджень, Київ*

ПРЕЗИДЕНТСЬКЕ ВЕТО В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ

Характерна риса президентських систем полягає у тому, що президент обирається народом та діє як вето-гравець у законодавчому процесі. Президент може виступати у якості сили, що вносить загальнодержавну орієнтацію у вироблення політичного курсу.

Кількість вето-гравців різниться в різних демократичних режимах. У двопалатних парламентських системах вето-гравцем виступає верхня палата парламенту, в той же час президентська система вводить ще один вето-бар'єр – президента. Таким чином, у даних системах коаліція в парламенті або має включати президента, або повинна мати кваліфіковану більшість для подолання його вето.

Президент, який володіє правом вето, може підписати або накласти вето на законопроект, запропонований парламентом. Підписуючи його, він приймає версію, подану парламентом, що означає неможливість накласти вето на деякі частини даного законопроекту та промудувати ті, що залишилися (промульгація – це введення главою держави прийнятого законопроекту в дію шляхом його підписання та оприлюднення). Термін, відведений для промульгації закону, коливається від 7 днів у Ірландії, до 3 місяців у Фінляндії. Переважна більшість глав держав можуть протягом терміну промульгації скористатися правом вето (відхилення закону).

Виділяють абсолютне (резолютивне), відкладальне (супензійне або відносне) та часткове вето. Абсолютне вето – це заборона на введення в дію

ухваленого парламентом закону, що вже не може бути подолана. У конституційно-правовій практиці такий інститут зустрічається досить рідко. Серед глав держав-членів Європейського Союзу цим правом володіє лише монарх Великобританії, який не користувався ним протягом двох останніх століть. Відкладальне вето застосовується у формі повернення главою держави законопроекту на повторний розгляд парламенту з відповідними пропозиціями, та передбачає наявність механізму його подолання. Конституції тих чи інших держав встановлюють різну кількість голосів, необхідну для подолання вето. У процесі повторного розгляду парламент може врахувати пропозиції глави держави або прийняти законопроект без змін.

Існування вето-бар'єра президента дозволяє стримувати радикальні зміни в політичному процесі або, якщо зміни все-таки встановлені, то вони будуть більш стійкими та стабільними не тільки на законодавчому рівні, але й на рівні інститутів державного регулювання. Можливість вето президентом законопроекту, з яким він незгодний, дозволяє зробити процес прийняття рішень більш прозорим, тому, що домовленість між президентом та коаліцією базуватиметься на основі публічних торгів та компромісів.

Вето може виступати механізмом захисту політики від зміни статус-кво, але водночас президент не може завдяки цьому змінювати курс держави. Сама наявність президентського вето вимагає, щоб будь-яке законодавче рішення обов'язково включало тією чи іншою мірою переваги президента, що могли б гарантувати здійснення більш широкого політичного курсу. Коли президент політично слабкий та має нестачу суспільного схвалення та партійного підтримання в парламенті, парламент може приймати закони у спірних питаннях. Але якщо позиція президента сильна, то прийняття законів відносно спірних питань знижується. Безробіття, проміжні вибори, законопроекти соціального значення підвищують кількість вето, у той час, як міжнародні конфлікти, популярність президента, партійна підтримка в парламенті знижують кількість вето [Tsebelis G. *Veto Players: How Political Institutions Work.* – Princeton University Press, 2002].

Інститут вето Президента України порівняно з іноземними аналогами є достатньо сильним. Сила президентського вето проявляється в тому, що подолати його можливо лише двома третинами голосів Верховної Ради, отже Президент може не мати більшості у Парламенті для того, щоб бути впевненим у власній можливості вето будь-які законопроекти. До того ж Президент України має право вето будь-які закони, навіть закони про внесення змін до Конституції, і, таким чином, він отримує доволі сильні законодавчі повноваження. Також така розстановка сил між Президентом та Парламентом у випадку їх приналежності до різних політичних сил стимулює конфліктну поведінку обох гравців за умов слабкості важеля Верховної Ради (а саме – необхідність 2/3 голосів для подолання президентського вето), що спричиняє слабкість законодавчої гілки влади. Президент може звернутися до Конституційного Суду для підтвердження конституційності законопроекту, однак термін розгляду законопроекту Конституційним Судом не є фіксованим, отже

такий захід представляє собою можливість затягування процесу прийняття закону і є моделлю застосування "кишенькового вето".

Таким чином, вето є одним із важливіших елементів не тільки законодавчого процесу, але й охоронним клапаном у демократичному процесі. Вето виступає як елемент політичного ринку, що передбачає процес постійних торгів та компромісів між президентом та парламентськими гравцями, що в остаточному підсумку робить політичну систему більш демократичною та прозорою. Застосування вето президентом ускладнює процедуру прийняття законопроектів, тому парламентські гравці отримують вигоду, йдучи на домовленості з президентом, а президент отримує гарантування проходження власних законопроектів. Таким чином, вето виступає в політичному полі елементом торгівлі між президентом та парламентськими гравцями.

*Г.О. Негуляєва, асп., КНУТШ, Київ
negulyaeva@gmail.com*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОПОЗИЦІЙНИХ УРЯДІВ В УКРАЇНІ

Тіньовий кабінет – явище в світовій практиці далеко не нове та базується на багатовіковій політичній традиції, на відміну від української політичної історії. В країнах, де система державного управління давно та чітко склалась, перед структурою опозиційної партії постає одна задача – повторювати схему державного управління таким чином, щоб за кілька днів після перемоги на виборах переключити на себе всю систему державної бюрократії. Україна лише робить перші кроки на шляху до політичних технологій демократичних країн Європи. Однією з таких технологій, яку вітчизняні політики намагаються просто накласти на український ґрунт, є створення та робота тіньового кабінету, як центрального органу опозиційної фракції.

Не дивлячись на відсутність законодавчого врегулювання та традицій опозиційної діяльності, українські політичні сили вже не раз звертались до концепції тіньового урядування. Ще у 1998 році партія "Громада" створила тіньовий кабінет міністрів під керівництвом Ю.Тимошенка. Підтвердженням того факту, що формування тіньового кабінету було черговою, хоч і грамотною, передвиборчою технологією свідчить той факт, що даний орган було сформовано не за результатами парламентських виборів, як це прийнято, зокрема, у Великобританії, а на початку виборчої кампанії 1998 року. Опозиція в даній ситуації намагалась довести тезу про те, що популізм та грамотна опозиційна діяльність може гарантувати партії проходження до Парламенту [*Сичова В.В.* Еволюція інституту політичної опозиції в контексті модернізації державного управління України // Актуальні проблеми державного управління. – Х., 2009. – № 2 (36). – С. 13].

Після цього різні вітчизняні сили зробили декілька невдалих спроб формування опозиційного уряду, точніше – не спроб, а заяв (Н.Вітренко

в 2001, М.Бродський у 2002 тощо). Відродження ідеї створення тіньових кабінетів відбулось після президентських виборів 2004. Вже через тиждень після інавгурації нового Президента про намір створити опозиційний уряд заявили соціал-демократична партія (Об'єднана), а початку березня 2005 року на з'їзді Партії Регіонів було ухвалено тезу про формування "громадського Кабінету Міністрів України" як постійно діючого органу моніторингу дій влади" [5 березня 2005 року в м. Києві відбувся перший етап VII з'їзду Партії регіонів. – <http://www.partyofregions.org.ua/pr-east-west/425f695abd3f2/>]. Після обрання В.Януковича прем'єр-міністром Ю.Тимошенко заговорила про створення опозиційного уряду за умови приєднання до опозиції блоку "Наша Україна". Лідерка БЮТ називає даний орган "кузнею кадрів" та обіцяє, "що міністрами в ньому будуть ті люди, які згодом працюватимуть у реальному Кабміні". Однак через нездатність домовитись та сформувати об'єднану опозицію, дана заява лідерки БЮТ залишилась проектом.

Після позачергових виборів 2007 року та обрання прем'єр-міністром Ю.Тимошенко Партія Регіонів змушена шукати способи залишитись в політичному полі країни та нові механізми роботи в парламенті та поза його межами. Тому у грудні В.Янукович формує опозиційний уряд на моно партійній основі (тобто кадровим складом Партії Регіонів), Партія регіонів, як зазначено в заяві її лідерів, розглядає опозиційний уряд не як паралельну структуру органів державного управління, а як механізм парламентського контролю над діяльністю влади та спосіб розробки альтернативної політики на основі партійної стратегії. Цей підхід, безперечно, відповідає загальноновизнаним в світі демократичним нормам. Тіньовий кабінет Януковича був, безперечно, структурою більш наближеною до західного звірця, ніж її попередники. Так, опозиційний уряд проголосив чіткі принципи своєї діяльності, регулярно проводив засідання та оприлюднював їх протоколи, ухвалював відповідні заяви та проекти законів, створив громадську приймальню, інформаційний сайт в мережі Інтернет, створив власну прес-службу тощо. Парламентський принцип формування уряду, двополосна поляризація політичного поля, наявність у партії сильного лідера, відомих членів з репутацією професіоналів та доволі чіткої політичної позиції зробили цей уряд, на нашу думку, найбільш вдалим опозиційним проектом в Україні [Конончук С., Ярош О. Сто днів "тіньового уряду" Януковича. Уроки для опозиції // Українська правда. – 09 квітня 2008].

В свою чергу, БЮТ після поразки на президентських виборах сформував опозиційний уряд, однак сама Ю.Тимошенко до його складу не увійшла (на той час норми регламенту дозволяли формувати дану структуру лише з числа народних депутатів. Тому, посаду голови тіньового кабінету зайняв представник союзної Партії реформи і порядок С.Соболев. Однак, якщо в перші місяці свого існування опозиційна команда активно висловлювалась щодо політики діючої влади, реалізації нею передвиборчих програм тощо, то в кінці 2010 року перетворилась на аморфну напівмертву структуру [Вуєц П. Передел "теневого" Кабмина // Главком. – 27 жовтня 2010 р.]

Отже вітчизняні опозиційні уряди, за відсутності законодавчої бази та традицій функціонування, за форматом роботи та її ефективності наразі мало нагадують тіньові кабінети в класично сенсі. Причинами цього, зокрема, є не лише багатопартійна система та відсутність консенсусу між політичними силами, що створює ситуацію, коли опозиційні сили більше конкурують між собою, ніж з офіційним урядом, але й відсутність кадрового резерву, стратегічних цілей, чіткої структури та низький рівень політичної культури в цілому. Через неграмотну реалізацію західної моделі в нашій країні опозиційний уряд уже став улюбленою піар-акцією всіх політичних сил, які за певних обставин були відсторонені від формування центрального виконавчого органу, однак не є центром прийняття рішень та формування політичної стратегії опозиції, а тому не виконує своїх головних функцій [Конончук С., Ярош О. Уряд і "тіньовий кабінет". – К.: УНЦПД, 2007. – С. 38].

Підсумовуючи, необхідно підкреслити, що на даний час (навіть з відміною конституційної реформи та останніми змінами в Регламенті Верховної Ради) українська опозиція має чимало механізмів контролю діяльності органів виконавчої влади: депутатські звернення та запити, години запитань до Уряду, заслуховування звітів посадовців, створення слідчих комісій тощо. Безперечно, можна надати додаткові права опозиційному уряду (доступ до інформації, право офіційно опонувати уряду під час парламентських слухань тощо), однак необхідно розуміти, що на даному етапі взаємовідносин парламентської більшості та опозиції кардинальних змін від цього не слід очікувати.

Н.В. Нікончук, МОН України
Nata_n2001@ukr.net

ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА УКРАЇНИ У ВИКЛИКАХ ХХІ СТОЛІТТЯ

Значення політичної еліти, її циркуляція, міра відповідальності є визначальними в умовах транзитного суспільства. Саме політична еліта повинна сформулювати відповіді на виклики які стоять перед Україною у ХХІ столітті. Дані виклики торкаються як питань великої геополітики, так і внутрішніх проблем.

Слід зауважити, що для політичної еліти головний виклик лежить всередині, має внутрішній характер і полягає у невідповідності її сучасного стану прийнятним у демократичному світі критеріям.

Загальновідомо, що еліта визначається за двома критеріями: формальним – за офіційним становищем, що його посідають певні особи; та ціннісним – за суспільним авторитетом, що його здобули особи, незалежно від їх формального статусу. Частина дослідників дотримуються точки зору, згідно якій в Україні взагалі немає політичної еліти. Прибічники даної позиції виходять саме з аксіологічного (ціннісного) трактування поняття еліти, вважаючи, що до еліти повинні належати найбільш гідні представники суспільства. На їх думку, верхівка політичного класу України цим вимогам не відповідає, тому її не можна назвати елітою.

В політичній науці панує функціональний підхід (його найбільш яскравим представником був В.Парето), згідно з яким під політичною елітою розуміється меншість суспільства, яка відіграє вирішальну роль у виробленні і реалізації стратегічних рішень розвитку суспільства.

Нинішня політична еліта України це еліта за формальною ознакою. Суспільним визнанням, авторитетом та відчутною підтримкою з боку суспільства вона не користується. На відміну від постсоціалістичних країн Східної Європи, в Україні і досі не відбулася зміна політичної еліти. Значну її частину стали складати представники "нової буржуазії", які головним своїм завданням вважають знаходження "спільної мови" з представниками влади з метою конвертації влади у власність, а власності у ще більшу владу. Така політична еліта виявила себе надзвичайно ефективною у досягненні власної мети, формуванні і захисті власного інтересу.

Така політична еліта створила політичний устрій, характерними рисами якого є нехтування суспільними інтересами, безвідповідальність, безконтрольність, непрозорість. Влада існує сама по собі, суспільство само по собі. Характерними рисами політичної системи стали:

- неадекватне представництво суспільних інтересів;
- відсутність механізмів відповідальності політичної еліти перед суспільством за проголошені нею документи програмного характеру;
- вплив на засоби масової інформації з метою обмеження поширення критичної інформації про дії правлячої еліти;
- організація правлячою елітою штучної підтримки громадянами її політичних рішень;
- неприйняття правлячою елітою опозиції як політичного опонента;
- патронально-клієнтальний принцип кадрової політики;
- зневага до моральних принципів і цінностей відкритої політики.

Політична еліта України змогла запропонувати суспільству лише ту систему цінностей, що була і є близькою їй самій: орієнтацію на цінності особистого споживання, зневаги до тих, хто не є елітою. В результаті маємо ситуацію подвійної моралі, відповідно одна існує для виголошення "високих" норм і цінностей, а інша – для досягнення своїх цілей. В результаті спостерігаємо корозію моральних цінностей, яка особливо відбивається на молодому поколінню. Молодь починає вважати, що досягти "елітарних" позицій в суспільстві можна лише не обмежуючи себе нормами моралі.

Значною проблемою у формуванні політичної еліти України є система її відбору або рекрутування. Основними принципами її формування є: 1) клановість; 2) особиста відданість як головний критерій добору на керівні посади; 3) земляцтво, кумівство; 4) протекціонізм.

Виховання політичної еліти буде ефективним, коли її формування буде відбуватися:

- на всіх рівнях ієрархічної "драбини влади";
- на основі соціального консенсусу, діалогу у вирішенні спірних питань;
- створення ефективного механізму "стримування і противага";
- на правовому закріпленні місця і ролі контр еліти (опозиції) в суспільстві;

- на основі сприйняття сучасних державницьких і національних ідеологічних цінностей.

Важливими функціями політичної еліти в сфері управління державою і суспільством є:

- стратегічна (визначення основних напрямів державної політики, яка відображає інтереси різних соціальних груп і всього суспільства в цілому);

- організаторська (здійснення на практиці випрацювання державної стратегії, втілення політичних рішень у життя);

- інтегративна (зміцнення стабільності і єдності суспільства).

Певними гарантіями ефективного функціонування політичної еліти в Україні повинні слугувати, на думку політологів, наступні чинники:

- ефективний громадський контроль за політичною елітою;

- відсутність тиску на засоби масової комунікації, існування альтернативних ЗМІ;

- свобода конкуренції, суперництво еліт;

- відкритість еліт для соціальної мобільності, можливість "просування" по ієрархічній драбині;

- загальний поступ процесу, пов'язаного з розвитком громадянсько-господарства в Україні.

Критеріями ефективною діяльності політичної еліти виступатимуть стабільність суспільства, зростання добробуту населення, прогнозована зовнішня політика, зростання ролі громадянського суспільства. Політична еліта повинна консолідувати суспільство і разом із ним вирішувати складні питання. Вона розробляє ідеологію та основні засади політичної стратегії (цілі, завдання, вимоги тощо), а також інструменти її реалізації, опосередковано керує сукупною політичною практикою.

О.В. Онопко, студ., ДонНУ, Донецьк

"ГЕРОЙ" І "ЦИВІЛІЗАЦІЯ" У ПОЛІТИЧНІЙ МІФОЛОГІЇ

Міфологічний світогляд був першою формою сприйняття людиною навколишнього світу. Проте він не втратив своїх позицій і зараз: міфи існують в думках людей. Вони оточують суспільство, бо потрібні йому, адже міфологія закликає підтримувати нас у складних ситуаціях. Особливе місце у політичній міфології (як і у будь-якій іншій) належить героям – ключовим дійовим особам, навколо яких "пишуться" політичні міфи. Від того, наскільки образ героя буде відповідати цільовій аудиторії міфу, залежить ефективність діяльності реального політичного актора, який в цьому міфі відображається.

Якщо в теорії літератури питання героїки висвітлено достатньо, то в політичній міфології склався свого роду "вакуум" стосовно цієї проблеми. Справа в тому, що "герой" як категорія практично не досліджується: дуже часто образ героя в міфі замінюється іміджем політика, причому не враховується, що у політичній міфології останній є лише доповнен-

ням і слугує для підтримки міфу. З огляду на це, **автор мав на меті виявити специфіку героїки в політичній міфології**. Виходячи з цього, були поставлені такі завдання: з'ясувати сутність категорій "герой" і "героїка"; визначити особливості взаємодії героїки і цивілізації; виявити основні характеристики цивілізаційної української героїки.

З точки зору літературознавства, **герой – це дійова особа в творі, носій погляду на дійсність, на самого себе і інших персонажів** [Белокурова С.П. Словарь литературоведческих терминов. – СПб.: Паритет, 2006. – С. 40]. При створенні міфу його творці вдаються до вживання спеціального художнього прийому – актуалізації героїки, – зміст якого полягає в гіперболізації досягнень героя, певних рис його образу, підлаштовуванню їх під існуючі в суспільстві архетипи і установки, релігійні і культурні традиції і догми. В політичній міфології до цього також додається та ідеологія, на основі якої (чи для підтримки якої) створюється міф. Політик, громадський діяч, чи будь-яка інша публічна особа, яка пов'язана з політикою, може стати героєм політичного міфу. Слід наголосити, що героїка, на відміну від іміджу, є не тільки сукупністю описових характеристик певної особи, але й, перед усім, дій, що то особа нібито зробила. Героїка акумулює в собі "надлюдські" можливості і вчинки героя і, з одного боку, робить його ідеальним і містичним недосяжним для аудиторії міфу, а з іншого – зберігає і підтримує між ними зв'язок. Яскравим і очевидним прикладом існування ефективної героїки є радянський міф про "простого ставропольського комбайнера М. Горбачова", коли він одночасно був і недосяжним для звичайних людей найвищим партійним функціонером, і в той самий час – "вихідцем з народу". Подібна героїка у вітчизняній політичній культурі властива практично усім заміфологізованим політикам: завдяки міфам вони намагаються підтримувати хоч і тонкий, але неухильний зв'язок з масами. Проте слід зауважити, що героїка не є завжди позитивною: вона залежить від завдання, що стоїть перед політичним міфом. І якщо це так званий "чорний міф" [Кара-Мурза С.Г. Чёрный миф // Русский дом. – 1999. – № 42. – С. 99–104], то і героїка його буде спрямована на дискредитацію головної дійової особи, і в цьому випадку її зв'язок з народом (в тому числі і містичний) буде використаний проти того політика, який відображається у міфі, що, в решті решт, і сталося з М. Горбачовим.

Будь-яка героїка має ґрунтуватися і буде ефективною тільки за умов її чіткої пов'язаності з соціокультурними умовами певної цивілізації. Так, С. Хантінгтон, розуміючи **цивілізацію як соціокультурну спільноту найвищого рангу, що характеризується наявністю загальних рис об'єктивного порядку, таких як мова, історія, релігія, звичаї, інститути, – а також суб'єктивною самоідентифікацією людей** [Хантінгтон С.Ф. Столкновение цивилизаций – М.: ООО "Издательство АСТ", 2003. – 603 с.], виділив вісім цивілізацій, до яких належать практично всі країни світу. Після виникнення найперших цивілізацій, протягом майже трьох тисячоліть між ними не було ніяких контактів або ці контакти були дуже рідкісними і обмеженими. Через це кожна цивілі-

зація бачить себе найважливішим центром світу, представляє історію людства відповідно до цього розуміння, а також має певний набір архетипів поведінки і традицій, що обумовлюють героїку її політичних міфів. Ключову роль у формуванні героїки відіграють також особливості ментальності цивілізації в цілому і націй, що її складають, зокрема.

Як відомо, геополітичне розташування України на так званій "лінії розлому" між Західною та Слов'яно-Православною цивілізацією не сприяє єдності нації і держави. Ключову роль тут відіграють "головні" політичні міфи, а особливо – міф про "розкол України". "Зіткнення цивілізацій" на українському геокультурному сегменті світу є фундаментальним чинником для розвитку політичної міфології і створює специфічну героїку, яка характеризується:

- прагненням героїв демонструвати своїм минулими і поточними діями певну харизматичність (навіть за її повної відсутності), що є відголосками традицій візантизму і кесаризму Православної цивілізації [Леонтьев К.Н. Византизм и славянство. – М.: Изд-во Сретенского монастыря, 2010. – 280 с.];
- декларуванням героями набожності і прихильності до сімейних цінностей;
- позиціонуванням себе як "демократів і європейців", що викликино не тільки поточною політичною ситуацією, але й специфікою двоїстої ментальності українського народу;
- схильністю до проявів "хуторянства" [Беляев С. Загадка украинской души. Особенности менталитета украинцев. http://management.com.ua/notes/mental_1.html], що, з одного боку, я свого роду основою взагалі української політики, а з іншого – наближає героїв міфів до народу. В цілому, слід зауважити, що цивілізація є фундаментальною основою для формування специфічної політичної героїки. Міфи, побудовані з урахуванням цивілізаційної специфіки є більш ефективними і тривалими, інші – лишуються мінливими "псевдо-міфами".

О.В. Павлюк, здобувач, ЧНУ ім. Юрія Федьковича, Чернівці
gostia.87@mail.ru

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ЗМІШАНОЇ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ НА ВИБОРАХ ДЕПУТАТІВ МІСЦЕВИХ РАД 2010 РОКУ

У 2006 році в Україні вперше відбулися вибори до місцевих рад за пропорційною виборчою системою. Це значно посилило роль політичних партій у формуванні органів місцевого самоврядування. Вперше місцеві осередки партій отримали виключне повноваження висувати кандидатів в депутати. Проте, в ході реалізації даної реформи виборчої системи науковці та політики констатували значну кількість недоліків застосування на місцевих виборах пропорційної системи із закритими списками. Одним з головних негативів стало послаблення безпосеред-

ній зв'язок депутатів місцевих рад із громадою, а також політизація місцевих рад – приділення надмірної уваги питанням загальнодержавного, а не місцевого значення. Вже з перших етапів запровадження пропорційної системи ішла жвава дискусія щодо можливого її удосконалення, або ж повернення до мажоритарної чи змішаної виборчої системи. Незважаючи на тривале обговорення, поспіхом, менш ніж за півроку до виборів місцевих рад 2010 року, було прийнято новий закон "Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної республіки Крим, місцевих рад, сільських, селищних, міських голів" та запроваджено змішану виборчу систему. В документі містилась низка конфліктних, недосконалих і небезпечних норм, що унеможливила проведення чесних і демократичних виборів, а також норм, які дали можливість активно використовувати адміністративний ресурс. Закон фактично був виписаний "під партію влади" і запровадив нововведення, що в сукупності були направлені на забезпечення максимального результату для правлячої партії і мінімізації результатів опозиційних сил. Серед основних недоліків виборчої кампанії 2010 року можна назвати:

1. Непропорційне представництво у виборчих комісіях партій, учасників виборчого процесу. Територіальні та дільничні виборчі комісії формувались за поданнями місцевих організацій політичних партій представлених у Верховній Раді України поточного скликання. При цьому відповідні місцеві організації об'єднаних в одну депутатську фракцію мали право подати до складу відповідної ТВК і ДВК не більше трьох кандидатур. Для інших політичних сил (не представлених у парламенті) залишалось ще по три члени в кожній комісії. До того ж нечіткі критерії призначення керівного складу комісій призвели до безпідставної переваги партій влади на даному рівні.

2. Переважання у виборчих комісіях представників від провладних партій призвело до необ'єктивності у роботі комісій на різних етапах: реєстрація кандидатів, розгляд скарг щодо порушень виборчого законодавства, підрахунку голосів і встановлення результатів виборів.

3. Всупереч сподіванням, мажоритарна складова не забезпечила належний якісний склад обласних та районних рад. Аналіз депутатського корпусу від мажоритарних округів свідчить про переважачу кількість серед депутатів чиновників різних рангів (голів адміністрацій, начальників державних та комунальних установ), що не забезпечує реальне представництво інтересів територіальної громади.

4. Повсюди спостерігалось явище контамінації, яке у законний спосіб привело до штучного підвищення представництва провладної партії на всій території України та викривлення політичних уподобань електорату.

5. Необхідність висування від певної політичної сили не дала можливості бути обраним безпартійним кандидатам, яскравим особистостям, змушеним йти на компроміс із другорядними партіями, асоціюватись у виборців із ними та бути приреченими на поразку, або ж укласти угоду із провладними партіями та сприяти явищу контамінації.

Прогаляли у виборчому законодавстві підсилювались також активним використанням "чорних технологій", спрямованих на дезорієнтацію виборців. Серед основних можна назвати:

1. Застосування технології реєстрації "фальшивих" представництв опозиційної партії "Батьківщина" у Київській та Львівській областях з подальшим їх показовим зняттям з виборчих перегонів, яке автоматично означало виведення з гри і реальної "Батьківщини" в ключових для партії регіонах.

2. Технологія "підсадних качок", спрямована на заведення під виглядом ярих опозиціонерів чи спонсорів до списків опозиційних політичних сил людей, які після формування складу депутатського корпусу, увійшли до провладної більшості в місцевих радах.

3. Технологія "електорального інжинірингу", яка полягала у нарізці мажоритарних виборчих округів під конкретного кандидата (переважно представника провладних сил).

4. Серед інших варто назвати вже традиційний для України підкуп виборців, а також зловживання під час підрахунку голосів, порушення принципів індивідуальності і таємниці волевиявлення.

Незважаючи на значні негативи, можна виділити і позитивні моменти запровадження змішаної виборчої системи на місцевих виборах:

1. Відновлення безпосереднього зв'язку між виборцями та депутатами. При цьому позитивно сприймаються спроби багатьох рад закріпити за округами на увесь період каденції не тільки депутатів-мажоритарників, але й депутатів, обраних у багатомандатному окрузі.

2. Збереження пропорційної складової сприяло тому, що більшість партій, і в першу чергу нових політичних сил, активізували роботу по розгалуженню своєї структури, створенню партійних осередків у містах, районах і селах.

3. Обрання депутатів за одномандатними мажоритарними округами спонукало керівників місцевих осередків партій залучати до своїх рядів авторитетних і впливових осіб, які б змогли перемогти в окрузі. Це дало можливість залучити до депутатського корпусу ради представників соціально-культурної сфери.

Отже, запровадження змішаної виборчих систем при формуванні місцевих рад створило умови для покращення показників провладних партій у представницьких органах на місцях. Прийнятий напередодні виборів закон створив умови для використання адмінресурсу, фальсифікацій та "чорних політичних технологій", сприяв явищу контамінації.

А.К. Пionтковська, студ., КНУТШ, Київ
pion4ik@bigmir.net

СПЕЦИФІКА СОЦІАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Конфлікт походить від латинського con- разом і flictus- удар, тобто дослівний переклад означає "зіткнення".

Соціальний конфлікт – зіткнення інтересів різних соціальних груп, окремий випадок прояву соціальних суперечностей, одна з їх форм, характеризується наявністю вираженого протистояння суспільних сил. Ядром конфлікту може бути проблема, а також усвідомлення носіями конфліктної ситуації своїх протилежних інтересів та цілей діяльності.

На макрорівні передумовою виникнення конфліктів є, по суті, саморозвиток соціальних структур, який неминуче призводить до появи суперечностей, виникнення нової якості, зіткнення її зі старою. На мікросоціальному рівні конфлікт зумовлений діяльністю індивідів, які наділені свідомістю та волею й мають певні соціальні інтереси. Тут конфлікт виявляє саме зіткнення групових чи особистих інтересів, що відображають різні ціннісні орієнтації та норми членів групи. Особливе значення у розвитку й виникненні конфліктної ситуації належить системі управління. Реалізуючи рішення, ухвалені за умов різкого дефіциту інформації або на підставі викривленої інформації, вона здатна загострити й навіть спровокувати конфлікт.

Проблема конфлікту у людських взаємовідносинах як на міжособистісному рівні, так і на рівні взаємовідносин між групами в суспільстві завжди була і залишається актуальною. Підтвердженням цьому можуть слугувати численні праці на вище зазначену тему як класиків філософії, політології та соціологічної думки, так і сучасних науковців. Проблематика соціально-політичного конфлікту має давні традиції в історії політичної думки. Найбільший внесок у його теорії зробили Арістотель, Т. Гоббс, Н. Макиавеллі, Д. Віко, А. Токвіль, К. Маркс, М. Вебер. За всієї різноманітності підходів спільним для них є розуміння політичного конфлікту як постійної діючої форми боротьби за владу в конкретному суспільстві. Так, Т. Гоббс значне місце в утворенні держави відводив конфліктному чинникові, а природний стан суспільства уявляв як "війну всіх проти всіх". При цьому Гоббс вказував на три основні причини конфлікту: суперництво, недовіру, жадобу слави. Проблематика конфліктів є визначальною в тлумаченні соціально-політичних явищ у працях В. Парето, Е. Дюркгейма, Т. Парсонса, Р. Дарендорфа.

Звичайно, вони не перші звернули увагу на дану проблему, проте саме вони розвинули наукове знання про конфлікт до такого рівня, що навіть виникла галузь соціології – соціологія конфлікту. Серед сучасних дослідників можна зазначити А. Здравомислова, А. Ішмуратова, Н. Майструка, Б. Краснова та ін.

Філософія конфлікту виходить з того, що конфлікт є нормальним явищем громадського життя; виявлення і розвиток конфлікту в цілому – корисна і необхідна справа.

Актуальність запропонованої теми зумовлюється, в першу чергу, реаліями сьогодення, точніше останніми яскравими подіями як в межах України, так і в цілому світі взагалі.

Проблема полягає у недостатності інформації щодо визначення специфіки сучасного соціального конфлікту, конфліктуючих сторін, в сутності конфлікту та передбаченні можливих наслідків конфлікту.

На відміну від соціологічних теорій конфлікту, політологічні теорії конфлікту ще не набули загально визнаного характеру. Нині політологи виокремлюють три напрями дослідження конфліктів: теорія політичних структур (груп), теорія політичної стабільності та етнополітичні теорії.

Політичний конфлікт як різновид соціального – це таке зіткнення протилежних сил, поглядів, яке зумовлено взаємодією політичних інтересів і цілей різних соціальних суб'єктів – народів, націй, держав, класів, соціальних груп, громадських об'єднань.

Сучасний період розвитку суспільства характеризується значним посиленням напруженості, зростанням протиріч, виникненням численних конфліктів у різних сферах життя. Але суб'єкти управління не завжди розуміють внутрішні причини того, що відбувається, неспроможні адекватно реагувати на небезпечні процеси. Нерідко це є наслідком відсутності прикладних методик моніторингу, експертизи та оптимізації конфлікту.

Сучасні дослідження акцентують увагу на проблемі, пов'язаній з регулюванням конфліктів та управлінням ними, із співвідношенням суперництва і співробітництва. На часі перехід української конфліктології від загальнотеоретичних досліджень та аналізу фундаментальних категорій до прикладних аспектів, від пояснювальних функцій до конструктивних. В основі їх мають бути такі поняття, як регулювання та управління соціальними конфліктами, конфліктний моніторинг і конфліктний менеджмент. Дослідники В. Кремень, О. Чумиков, В. Бекешкіна, В. Небоженко, М. Пірен, Е. Степанов, К. Боулдінг та інші розглядають конфлікт як динамічний тип соціальних відносин, пов'язаних із потенційно можливим чи реальним зіткненням суб'єктів на ґрунті певних суперечливо усвідомлених переваг інтересів чи цінностей, які постійно присутні та не піддаються цілковитому усуненню.

За нинішнього соціально-політичного розвитку України актуальним є дослідження конфліктів у соціально-політичній сфері. Необхідність цього пов'язана із слабким знанням закономірностей виникнення, перебігу та врегулювання конфліктів за таких специфічних обставин, як перехідний період.

Більшість соціально-політичних конфліктів може бути оптимізована на будь-якому рівні та стадії, але для цього необхідно опанувати механізмом управління ними.

Управління конфліктом – врегулювання, розв'язання, придушення, а також ініціювання певних конфліктних ситуацій в інтересах суспільства в цілому чи окремих його суб'єктів.

Правильно організоване управління забезпечує мінімізацію неминучих політичних, соціальних, економічних і моральних втрат, оптимізацію певних сфер суспільного життя.

*О.С. Репіна, студ., КНУТШ, Київ
olja_repina@ukr.net*

СУЧАСНИЙ ПРАВЛЯЧИЙ КЛАС УКРАЇНИ: ШЛЯХ СТАНОВЛЕННЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Навряд чи хтось заперечуватиме об'єктивність теорії дихотомії, коли будь-яке суспільство поділяється на два основні класи: клас, який пра-

вить і клас, яким правлять. Перший досить нечисельний, він виконує переважно політичні функції, монополізує владу і користується її перевагами. Це – політичний клас, авангардом якого є правлячий клас (саме цим поняттям ми і будемо оперувати). Другий управляється і контролюється першим у більш-менш легітимний спосіб. Тобто, правлячий клас, як його визначав ще Г. Моска, – "об'єднує всі владні структури та інститути держави, а також суспільно-політичні рухи та партії, які програмно й ідеологічно формують владу" [Моска Г. Правящий класс // Социологические исследования. – 1994. – № 10. – С. 189].

На початку 1990-х років посткомуністичні країни, що одночасно позбулися тоталітарних режимів, мали майже однакові стартові умови для переходу до демократії. Однак, сьогодні стає дедалі більш зрозуміло, що скористатися цим історичним шансом Україна, на відміну від країн, наприклад, Центрально-Східної Європи, повною мірою не змогла. Один з головних факторів цього – це саме своєрідність правлячого класу (політичної еліти) України, котрий сформувався в цей період, його неспроможність виробити конкретний курс трансформації країни.

Сьогодні правлячий клас України не відповідає вимогам часу, неспроможний задовольнити потреби громадськості, сформувати національну ідею. Такий стан речей викликаний низкою причин. Передусім, історична дискретність традиції формування і становлення національного правлячого класу, що пов'язана з відсутністю власної державності.

По-друге, з точки зору міжнародних контактів, взаємовпливів, зараз, як і двадцять років тому, український правлячий клас є переважно замкнутою в собі соціальною групою. Це пов'язано з тим, що її представники не пройшли складного, іноді болючого процесу перебудови "закритого" (за К. Поппером) суспільства і партійної правлячої касти, консервуючи застарілі пострадянські комплекси та уявлення.

По-третє, зрощення бізнесу та політики, що зараз створює підґрунтя для системної корупції на державному рівні.

По-четверте, відсутність механізмів громадського контролю за представниками правлячого класу, що породжує свавілля останнього тощо.

Таким чином, хоч правлячий клас України формується на досить широкій плюралістичній основі (до його складу входять представники різних управлінсько-адміністративних структур, власники великого капіталу, керівництво впливових політичних партій та ін.), засадничі принципи його діяльності залишаються пострадянськими. Так, Д. Видрін та Д. Табачник вважають, що правлячий клас в Україні є "конгломератом колишніх партійних функціонерів і колишніх політичних дисидентів, ... це так звана доеліта, яка має клановий характер поведінки та любить переважно групові інтереси" [Видрін Д., Табачник Д. Україна на порозі XXI століття: політичний прогноз. – К.: Либідь, 1995. – С. 21]. Як і п'ятнадцять років тому стан справ майже не зазнав змін.

Різноманіття поглядів на оцінку сучасного українського управлінського класу не слід драматизувати. Процес формування правлячого класу "нового типу" триває не одне десятиріччя (інколи століття), він тісно по-

в'язаний з економічним та соціально-політичним станом у країні, зовнішньополітичною ситуацією. Елітотворення має охопити кілька поколінь і відбуватися еволюційним шляхом. Воно повинно спиратися на власний і зарубіжний політичний досвід, а також на політичну культуру, що здатна поєднати історичний менталітет і сучасний політичний кругозір.

Сучасна політична наука пропонує декілька шляхів формування нового правлячого класу. Вони об'єднують близькі потреби та конструктивні дії. Наприклад, можна виокремити такі як:

- Повна гласність у процесі розвитку: справжня свобода слова, відсутність монополії будь-якої соціальної групи в ЗМІ, наявність альтернативних владі органів мас-медіа, виключення будь-якого переслідування інакомислення;
- Наявність сильної опозиції і забезпечення політичного плюралізму, вільної конкуренції та суперництва політичних еліт, контроль за політичними діями з боку широких мас;
- Справжній розподіл повноважень усіх гілок влади, що може забезпечити рівноправність, політичний компроміс, баланс несхожих соціально-політичних сил, стати перешкодою для прагнення безконтрольного зосередження політичної влади в одних руках;
- Суворе дотримання законності, демократичних процедур;
- Відкритість правлячого класу: а) для соціальної мобільності та входження до неї найбільш здібних представників широких верств населення; б) для постійного зворотного впливу мас на правлячу частину суспільства, який найбільш проявляється під час виборчих кампаній.

Отже, можна зробити висновок, що перехід до нового соціально-політичного стану країни передбачає створення правлячого класу якісно нового характеру, що відповідав би завданням демократизації суспільства. Для цього необхідно створити державні програми підготовки і виховання елітних управлінських кадрів на засадах національної культури, прогресивного світобачення та, можливо, державної ідеології. І як варіант, це непросте завдання може бути вирішене, хоча цей процес може тягнутися досить тривалий час.

Н.Н. Ротар, д-р політ. наук, проф., ЧНУ ім. Ю.Федьковича, Чернівці
Nrotar@rambler.ru

ПРЕДСТАВНИЦТВО РЕГІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ В УКРАЇНІ

Регіональні інтереси, які за своєю природою можуть бути ідеальними чи матеріальними, в умовах незавершеності політичних трансформацій змістовно наповнюються боротьбою за політичний статус територій, що позиціонується як базова умова духовного та матеріального розвитку регіону. Адже, регіональні інтереси формуються та існують у всіх державах, проте їх актуалізація регіональною елітою інтенсифікується під час модернізаційних та трансформаційних процесів. Р.Туровський підкреслює, що регіональний політичний інтерес є синтезом різнопланових

інтересів місцевого співтовариства, який виникає під впливом суто місцевих, унікальних умов та "ґрунтується на розвитковій регіональній ідентичності, яка не має етнічного і навіть субетнічного характеру, пов'язаної виключно з почуттям місця, яке, на погляд членів співтовариства, потребує підтримки, захисту" [Туровський Р.Ф. Центр и регионы: проблемы политических отношений: Монография. – М.: ГУВШЭ, 2007. – С. 18]. Фактично завжди основою для виникнення та зміцнення регіональної політичної ідентичності є артикульовані місцевою елітою переконання в тому, що регіон втрачає (політично, економічно, культурно) внаслідок дискримінаційної політики політичного центру.

Поява регіональних політичних інтересів пов'язана з формуванням регіонального політичного простору мобілізаційного типу, основою якого є прагнення модернізувати відносини в системах *центр – регіон* та *регіон – регіон*, та потребую представництва економічних, соціальних, культурних інтересів регіону в політичному центрі. В ситуації, коли центр здійснює ефективну регіональну політику, забезпечує інтеграцію регіональних інтересів у загальнонаціональний контекст, використовує адекватні механізми представництва інтересів регіонів, відбувається їх деполітизація. Натомість в Україні – надцентралізованій державі, регіони "позбавлені можливості приймати самостійні рішення, не мають достатніх ресурсів не лише для інвестування розвитку, але й для вирішення поточних місцевих проблем і забезпечення соціальних стандартів" [Федюк В., Биченко А. Регіональний розвиток у Швеції та Україні // Національна безпека і оборона. – 2009. – № 1. – С. 50]. В сукупності, це дозволяє регіональній еліті загострювати увагу населення регіону навколо причин неможливості забезпечення реалізації соціально-економічних і культурних інтересів й створює передумови для переведення їх у площину політичного протистояння між центром та регіоном.

Механізми артикуляції регіональних інтересів формуються залежно від сформованих структур діяльності регіональної еліти. По-перше, це структури, які використовуються елітою у взаємодії з населенням регіону та залежать від специфіки ресурсів, якими розпоряджаються еліти (наприклад, починаючи з 2000-х рр. відбувається неухильне зростання активності еліти східних регіонів України, забезпеченої економічними ресурсами). По-друге, це структури, які використовуються у взаємодії з політичним центром. Наявність внутрішніх ресурсів ще не означає, що регіональні еліти вільні у виборі своєї політичної діяльності. Вони вбудовані в політичну систему суспільства, політичний простір, де їхні дії обмежуються об'єктивними стосовно регіону обставинами. Центр не тільки вибудовує відносини з регіонами, він визначає основи внутрішньої структури політичних відносин у регіонах, включаючи й відносини з населенням. По-третє, це структури внутрішньоелітних взаємодій, які залежать від структури владних груп у регіоні, характеру їх організації та ресурсної бази. По-четверте, це способи взаємодії мас зі світом політичного, які є традиційними для даного регіону і визначаються релігійними, етнічними, історичними обставинами, тому формують базову модель ставлення населення до влади, політичного центру, місцевої влади, моделей участі в політиці.

Використовуючи типологію моделей активізації регіонів, можна стверджувати, що в Україні у міжвиборчий період використовується елітарна модель, коли основним суб'єктом регіональної діяльності та представництва регіональних інтересів в центрі є місцева еліта, яка в разі потреби здатна здійснити мобілізацію населення регіону, використовуючи при цьому не систему логічних аргументів, а власний вплив та авторитет. У період виборів в Україні використовується реактивна модель представництва регіональних інтересів, тобто артикуляція та агрегація інтересів регіонів є скоріше реакцією на виклики політичного центру, які завдяки дискурсу регіональної еліти змістовно насичуються елементами загрози, що стимулює політичну активність населення регіону. Аналіз проблеми представництва регіональних інтересів дозволяє стверджувати, по-перше, що в Україні залишається не розв'язаною проблема співвідношення між національною та регіональною конвергенцією. По-друге, політична реформа, яка розбалансувала повноваження інститутів влади та відірвала уряд, як головну виконавчу гілку влади, від регіонів, загострила кризу недопредставництва регіональних інтересів на центральному рівні та спонукає шукати механізми збільшення регіональної присутності у ВРУ. Збільшення шансів на представництво регіональних інтересів у законодавчому процесі можна забезпечити шляхом запровадження системи відкритих виборчих списків та використання потужного потенціалу, зосередженого в процесах децентралізації влади та передачі регіонам більших за обсягом і значенням повноважень. По-третє, перспективи ефективного представництва регіональних інтересів в Україні та забезпечення неможливості їх політизації визначаються імовірністю досягнення політико-правового компромісу між усіма сегментами політичної еліти України, який повинен проявитися на конституційному та базисному рівнях. Основою першого рівня є визнання усіма політичними партіями формальних цінностей та правил, декларованих конституцією, та держави як верховної інстанції. Конституційний консенсус обмежується переліком демократичних правил політичної гри і не претендує на узгодженість з приводу основних економічних та політичних питань. Конституційний консенсус можна визначити як основу для ухвали певних рішень щодо шляхів подальшого розвитку України, за умови забезпечення збереження можливості широкої варіативності політичних рішень. Тільки після констатації конституційного консенсусу можна говорити про зниження впливу факторів, які призводять до регіональної фрагментації суспільства та про необхідність зосередження зусиль основних політичних сил на досягненні базисного консенсусу, основою якого може стати некорпоративна модель узгодження політичних інтересів.

Н.О. Рудницька, асп., НПУ ім. М.П. Драгоманова, Київ

ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ЯК ЦІННІСНА ОЗНАКА БЮРОКРАТИЧНОГО АПАРАТУ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ

Провідним соціально-ціннісним принципом організації системи державного управління в сучасних умовах стає професіоналізм, оскільки

навіть чи в когось сьогодні може викликати заперечення той факт, що саме від його рівня залежить і рівень, і якість державно-управлінських рішень та здатність органів державної влади впроваджувати їх у життя. Отже, дана ознака є невід'ємним елементом демократичної культури державного управління і передбачає наявність: відповідних державно-управлінських знань, умінь та навичок, розвинутої професійної свідомості; творчого та інноваційного підходів до здійснення державно-управлінських повноважень; організаційних здібностей; значного інтелектуального потенціалу тощо. Отже, не викликає сумнівів, що в умовах становлення та розвитку демократичної, правової, соціальної держави та реформування державно-політичного життя України важливу роль відіграє підготовка нового покоління працівників органів державної влади, професіоналізація управлінських кадрів та бюрократичного апарату. Не зменшуючи наукового вкладу науковців та дослідників минулих століть, наголосимо, що проблеми ефективного функціонування виконавчої влади, сутність, переваги та недоліки бюрократичної організації кадрового складу державної служби в сучасних умовах придбали нову гостроту та актуальність. Визначення поняття "бюрократія", як системи державних інститутів і посад, а також осіб, професійно зайнятих управлінською діяльністю постає складним соціально-політичним явищем, яке впливає безпосередньо на характер усіх державотворчих процесів у суспільстві. Таким чином, бюрократія, насамперед, ототожнюється з державою, її виконавчими органами, постійним та ізольованим від суспільства чиновницьким апаратом. Враховуючи вищезазначене, ще більшої ваги набувають питання удосконалення професійності та компетентності кадрового управлінського складу органів державної влади задля професійного, ефективного та ініціативного виконання службовцем посадових обов'язків [Вишневецький А., Хмельницька О. Застосування оделі та профілів компетентності для управління персоналом в системі державної служби // Вісник державної служби України. – 2004. – № 4. – С. 38]. Нестабільність сучасного політичного процесу в Україні, шлях до європейської інтеграції, формування правової, соціальної, демократичної держави потребують змін в організації та функціонуванні кадрової політики та системи підготовки управлінських кадрів. У минулі часи Україна не мала можливості формувати власну національну кадрову політику, бо особливості тоталітарного режиму полягали в суттєвій централізації влади однопартійною системою, жорсткому контролю та авторитарному стилі управління. Зазначимо, що суспільство як соціальна організація – це складна самокерована система, що самоуправляється і постійно перебуває в русі, але не може існувати без наявності безперервного управління. Оскільки безпосереднім виявленням управлінської діяльності є врешті-решт праця людини з управлінням, то визначальним фактором ефективності управлінської діяльності є людина. Від якісного складу апарату управління, ступеня кваліфікації, інтенсивної і професійно організованої праці залежать і результати його роботи. За умов ускладнення процесів, що відбуваються в економіці, соціально-

політичній і культурній сферах, зростають вимоги до рівня кваліфікації, свідомості, професійної компетентності цих кадрів – визначального елемента механізму управління. Бюрократія як соціальна група персоніфікує державний порядок, управлінські структури суспільства, і її характерні риси прямо залежать від типу політичного режиму. Загальність державного апарату визначає і загальність бюрократії [Монолатій І.С. Бюрократія і бюрократизм в системі політичної влади // Серія "Навчально-методичні матеріали". – Івано-Франківськ: Вид-во: ЦППК, 2006. – Вип. 24. – С. 44]. Незаперечним є той факт, що, не в останню чергу, з бюрократії рекрутується нова еліта. В Україні за роки незалежності, відповідно до Конституції України та Закону України "Про державну службу", створено інститут державної служби як важливий інструмент формування та реалізації державної політики, управління державою, забезпечення прав і свобод людини і громадянина, з урахуванням вітчизняного та зарубіжного законодавства у цій сфері. У Законі України "Про державну службу" [Закон України "Про державну службу" від 16.12.1993 № 3723-ХІІ] відсутнє чітке визначення державного службовця, і зміст цього поняття розкривається через поняття "державної служби". Державна служба в Україні – це професійна діяльність осіб, які займають посади в державних органах та їх апараті щодо практичного виконання завдань і функцій держави та одержують заробітну плату з державного бюджету. Ці особи є державними службовцями і мають відповідні службові повноваження. Закон формулює принципи державної служби, які є основоположними для її організації та функціонування, і відповідно визначають адекватні вимоги до діяльності й особистих якостей державних службовців. Нині в Україні йде пошук нової моделі державного управління і моделі державного службовця. В її основі лежить визначення функціональних та індивідуальних особливостей державного службовця нового типу, отже, до державної служби мають прийти люди з чіткими ціннісними орієнтирами на зміцнення державності, ідейними переконаннями, твердою волею. Вони мають у своїх діях та орієнтації спиратися на українські народні традиції, національний менталітет, світовий досвід. Узагальнюючи викладене, зазначимо, що бюрократія сама по собі є необхідною в демократичному суспільстві як сила, що забезпечує і сприяє його самозбереженню. У такому суспільстві бюрократія як суб'єкт політики, виражаючи інтереси народу, свою політичну діяльність спрямовує на самозбереження і розвиток суспільства. Долаючи негативне ставлення до бюрократії, професійність та компетентність, знання та досвід управлінської діяльності в сучасних умовах поступово стають пріоритетними в організації діяльності працівників органів державної влади під час реалізації державної політики, особливо на регіональному та місцевому рівнях. Доречно також звернути увагу на те, що при визначенні принципів бюрократичної організації перш за все необхідно зважати на те, що бюрократія була і залишається доволі надійною системою життєзабезпечення суспільства і держави. Таким чином, в світлі розкриття проблеми реформування адміністративної складової

політичної системи мова повинна йти не про формування якісно нових структур, а про зміну цільової спрямованості бюрократії, створення організації відповідно до тих завдань, які відповідають запитам громадян, де професіоналізм визначається як базовий соціально-ціннісний чинник діяльності органів державної влади й управління. Розроблення демократичних механізмів розвитку системи професійних цінностей політичної та адміністративно-управлінської еліти в Україні дасть можливість для подальшого удосконалення системи влади в державі, формування високих моральних і професійних якостей державних службовців.

А.Б. Стичинська, асп., КНУТШ, Київ

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Забезпечення прав людини – це комплекс заходів, які покликані створити людині гідні умови для життя, гарантувати свободу, соціальну захищеність, активну участь в політичному процесі. Концептуальною основою політики держав у сфері прав людини є принципи, визнані міжнародною спільнотою та відтворені в основних міжнародно-правових актах з прав людини.

В конституціях пострадянських країн простежується ряд принципів розбіжностей, що стосуються конституційних прав і свобод людини і громадянина. Права і свободи отримали нове трактування. Тепер вони визнаються не такими, що даровані виключно державою, а такими, що визнаються невідчужуваними і наділяються кожному від народження. На перший план висуваються громадянські права і свободи, що відповідає загальноприйнятим міжнародним стандартам. На сьогоднішній час зв'язок національного законодавства у сфері прав і свобод людини та міжнародного права суттєво збільшився. У більшості конституцій загальновизнані принципи і норми міжнародного права, як і міжнародні договори визнаються складовою частиною правової системи держави. В Україні, відповідно до ст.9 Конституції України на це потрібна згода Верховної Ради України.

Сучасне регулювання прав і свобод має широкі можливості – воно може використовувати різні способи захисту: судові органи, інститут уповноваженого з прав людини, право звернення в міжнародні органи, право оскарження не тільки дій та актів, але й бездіяння з боку державних службовців, інститут адвокатури та інше.

Конституційне закріплення прав і свобод особи є першим етапом реалізації нових взаємовідносин особи і держави. Державна політика у сфері прав людини повинна спиратись на міцний фундамент законів. Закони, що приймаються державою, не повинні суперечити один одному та передбачати механізм їхньої реалізації.

Важливим напрямком політики держав став їхній вступ в різні міжнародні організації, що означає прийняття на себе зобов'язань про виконання загальновизнаних норм у сфері прав людини, що дозволить розширити політичні і правові можливості захисту прав людини.

Закріплені в конституціях і законах міжнародно визнані норми і принципи у сфері прав людини покликали держави створити певні механізми та органи, які будуть їх реалізовувати. В Україні для цього був створений інститут Уповноваженого Верховної Ради з прав людини.

Важливим інструментом дотримання прав і свобод громадян є органи конституційного контролю держав. Правова політика, яка проводиться органами конституційного контролю незалежно від моделі їх організації і способу контролю за законністю, повинна виражатися в захисті конституції і гарантії прав громадян, а також у випадку необхідності у здійсненні активної ролі політичного посередника між законодавчою та виконавчою владою.

Часто, у випадках коли необхідно співвіднести правові рішення з їх соціальними і політичними наслідками, зважаючи на складні соціальні реформи, перевага надається політичним рішенням, під якими потім підводиться правова основа.

Механізми по забезпеченню законності і порядку віддають пріоритет захисту інтересів держав, а не окремих громадян. Демократичні інститути, у тому числі і правозахисні інститути держав недостатньо розвинуті та не в повній мірі виконують свої функції, що пояснюється також відсутністю сталих демократичних традицій.

Пріоритетом сучасного етапу соціальної трансформації повинно стати створення інститутів та механізмів, які здатні забезпечити демократичну направленість розвитку суспільства.

В більшості держав до сьогодні була відсутня стабільна та зважена судова політика. Проголошене Конституцією право на отримання кваліфікованої юридичної допомоги обмежувалося малою кількістю адвокатів, та нерідко їх низьким професійним рівнем. Підвищення якості правосуддя, чіткий розподіл функцій суду, розширення сфери судового контролю за попереднім розслідуванням дозволить сформулювати судову владу, спроможну здійснювати не тільки захист прав людини, але й контроль за законністю дій законодавчої та виконавчої влади.

Вся система захисту прав держави складається з судових органів, несудових органів (Уповноважений з прав людини) та некомерційних, у тому числі і правозахисних, організацій. Від їх взаємовідносин і взаємодій залежить, чи буде ефективний захист прав людини в державі. Це дасть змогу підтримати здійснення міжнародних норм у сфері прав людини на національному рівні та вплинути на державну політику у цій сфері.

Для держав пострадянського простору характерний низький рівень розвитку правозахисного руху; недосконалість діючої законодавчої бази; відсутність належної правової культури в їх діяльності, недостатність авторитетних лідерів у правозахисному русі та інше.

Правозахисникам необхідно формувати культуру співробітництва з державою та політичними інститутами.

Таким чином, недостатня дієвість державної політики у сфері прав людини, поряд з економічною нестабільністю, низькою правовою культурою пояснюється недостатньою увагою до ідеї і концепції прав люди-

ни з боку органів державної влади, низьким рівнем гуманітарного мислення, що виражається в пониженні цінності прав людини на законодавчому рівні та в правозастосовній практиці.

Україна поки не може у повному обсязі надати своїм громадянам необхідні політичні, правові, соціальні та економічні гарантії, які забезпечать конституційні права та свободи. Важливим моментом для ефективною системи захисту прав людини виступає наявність демократичного політичного режиму і правового механізму його здійснення, в тому числі розподіл влади, економічна незалежність людини в суспільстві та державі. Зміни в системі прав і свобод громадян, повинні здійснюватись з урахуванням соціальних, економічних та культурних чинників. В подальшому потрібно брати до уваги взаємну відповідальність держави перед людиною, та людини перед державою.

Ю.О. Сурганова, асп., КНУТШ, Київ
surganova@ukr.net

ВИТОКИ, РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Досліджуючи досвід перехідних постсоціалістичних країн Вишеградської групи, Г. Зеленько зазначає, що першочерговим завданням нових демократій є створення нової моделі взаємодії держави і суспільства, яка пов'язана з розширенням каналів впливу громадян на процес прийняття політичних рішень. Це потребує певних демократичних змін, що покликані сприяти оформленню громадянського суспільства і слугувати запобіжним засобом реставрації авторитарних режимів. Однією з таких змін є створення конституційної моделі організації влади, яка забезпечує широкі повноваження парламентських партій [Зеленько Г. Політико-правові механізми інституалізації громадянського суспільства у постсоціалістичних країнах (на прикладі країн Вишеградської групи) // Наукові записки. – Вип. 30. – Кн. 2. – С. 92–94]. Важливість такої умови перехідного періоду пояснюється тим, що політична партія, будучи посередником між державою і громадянським суспільством, є основним інструментом представництва і захисту суспільних інтересів. Вимога плюралізму, багатопартійності та можливості для всіх приймати участь у боротьбі за владу утворює конкурентне політичне поле, де відбувається репрезентація головних соціальних груп з подальшою перемогою найсильніших і наймасовіших з них.

Проте, державотворчий процес кожної країни буде свою власну конституційну систему взаємодії інститутів, яка визначає роль політичних партій і формує, засобами виборчої моделі, певну партійну систему. Україна, перебуваючи у стані поступового партійно – політичного структурування, також не є винятком з цього правила.

На особливості даного процесу вплинуло радянське минуле нашої країни. Українській РСР, як і всім іншим соціалістичним країнам, був властивий такий специфічний різновид форми правління, як радянська

республіка. Зasadничою основою виступала позиція повновладдя рад як представницьких органів державної влади, що виконували одночасно законодавчі, виконавчі і контролюючі функції. Виходячи з такого принципу єдності та народності, носіями верховної влади визнавалися ради всіх рівнів [Ржевский В.А. Общественно-политический строй СССР как воплощение суверенитета советского народа. – Ростов–н/Д, 1974. – С. 79]. Виникнення багатьох місцевих влад в ролі автономних і необмежених утворень, потребувало створення вищої авторитетної і спрямовуючої сили, якою стала правляча комуністична партія. Представляючи всі соціальні та національні інтереси, партія, демонструючи єдність і виступаючи джерелом легітимності всього державного механізму, була основою системи. Зберігаючим чинником однопартійної стала мажоритарна система абсолютної більшості з 50 % явкою виборців, яка, за умов безальтернативності, допомагала ігнорувати меншість. Процес волевиявлення народу був перетворений на формальний одноголосний "ритуал згоди", який потім відтворювався в процесі парламентських засідань. Замість презентації і захисту позицій різних конкуруючих сил, функції парламентарів зводилися лише до автоматичного підтвердження рішень, вироблених керівництвом комуністичної партії [История государства и права России: учеб. для студентов вузов, обучающихся по специальности "Юриспруденция" / С.Г. Кара-Мурза, В.М. Курицын, С.А. Чибиряев (отв. ред.). – М.: Былина, 1998].

Кризовий стан суспільства Радянської "імперії" почав руйнувати створену систему з одночасним пошуком нових принципів функціонування державного механізму. Формування нових демократичних засад передусім потребувало скасування монопольного становища комуністичної партії, як єдиної "керівної та спрямовуючої сили" (ст.6) [Конституція (Основний закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки з поправками від 20.04.1978 р.]. Бурхливий процес утворення багатопартійності (за умов збереження старої виборчої системи) призвів до формування в Україні атомізованої партійної системи. Поступова розбудова інституту президентства та подальше формування змішаної форми правління з характерним домінуванням глави держави в системі органів влади та позапарламентським способом формування уряду, гальмували розвиток сильних політичних партій, що негативно вплинуло на структурованість парламенту. Відсутність сталої парламентської більшості підтримувалася виборчою системою та активно використовувалася главою держави. Роль загальнонаціональної представницької установи, відповідно до радянських традицій, зводилася до законодавчої легітимізації президентських рішень. І лише у рідкісних випадках, коли ініціативи глави держави безпосередньо зазіхали на компетенцію парламенту, той з останніх сил, долаючи свою роздробленість, чинив опір владним амбіціям.

Одним із виявів такого опору можна вважати впровадження змішаної виборчої системи, за якої відбувалося формування Верховної Ради 1998 та 2002 років. Дана модель передбачала доповнення мажоритарного представництва пропорційною складовою з 4 % бар'єром. Як на-

слідок, кількість позапартійних депутатів зменшилася, а партійна складова парламенту значно посилилась, що трансформувало атомізовану партійну систему в систему поляризованого плюралізму. Проте, сильні позиції глави держави, ідея "непартійного уряду" та хитка структура парламенту заважали інституціоналізації партійної системи. Верховна Рада характеризувалася постійними міжфракційними переходами і ситуативним голосуванням. Деякі спроби парламентарів посилити пропорційний принцип виборчої системи повністю блокувалися Президентом.

Поступовий відхід Верховної Ради від маргінальних позицій активізує процес боротьби з всевладдям глави держави і призводить до потужного протистояння гілок влади. Очевидна недієвість існуючого конституційного механізму і суспільний протест 2004 року сприяє побудові парламентарно-президентської форми правління. Значне посилення позицій Верховної Ради у сфері виконавчої влади вимагало впровадження нових принципів формування парламенту. Відповідно, разом з конституційними змінами організації влади відбувається перехід до пропорційної виборчої системи з низьким недиференційованим 3 % бар'єром. За сприяння даної моделі кількість суб'єктів законодавчого процесу суттєво зменшилася (до парламенту потрапили 5 політичних сил), а партійна система перейшла до поміркованого плюралізму [Шведа Ю. Партійна система незалежної України: етапи трансформації // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації. – 2009. – № 3. – С. 54]. Характерною особливістю стало формування виборчих блоків з подальшим утворенням широкої пропрезидентської коаліції депутатських партій, яка виявилася нестабільною. Прогаляни нової схеми перерозподілу повноважень залишали президентові потужні інструменти впливу на всю вертикаль влади, якими він активно користувався. Брак парламентської підтримки владних ініціатив глави держави постійно породжував конфліктні ситуації і призвів до конституційної кризи. Не маючи бажання прощатися зі своєю домінуючою роллю, Президент у 2007 вирішив просто прибрати з політичної арени непокірних парламентарів і в супереч Конституції призначив дострокові вибори до Верховної Ради. Позачергові вибори, за мінімальних змін виборчого законодавства, значно не змінили розклад політичних сил у парламенті – до його складу увійшло 5 політичних партій (блоків)), а нестійка коаліційна більшість існувала лише як формальне утворення, що позбавляло Верховну Раду можливості формувати протиполяризовану главі держави. Дуалізм виконавчої влади, амбіції Президента та пропорційна модель виборів з низьким недиференційованим бар'єром для партій і блоків стали гальмувати розвиток політичних сил. Не маючи повноцінних важелів впливу на уряд, партії не почали змінюватися якісно. Народні обранці, керуючись бажанням самозбереження, ситуаційно підтримують позицію, яка є найбільш вигідною особисто для них.

Ідеологічна слабкість депутатського корпусу була вдало використана четвертим Президентом України, який з представників різних політичних сил сформував пропрезидентську більшість і утворив на її основі "свій" уряд. Така руйнація фракційної структури парламенту і подальше не-

конституційне повернення до позапарламентського способу формування уряду (скасування Конституційної реформи), звели нанівець ті незначні здобутки, що були отримані у попередній період. Важко не помітити, що владна команда наполегливо формує жорстку централізовану структуру державних органів, які повністю підконтрольні одній політичній силі, що все більше нагадує відтворення політичної системи колишньої УРСР. З огляду на це, перспективи майбутнього розвитку партійної системи в Україні маловісні і будуть повністю залежати від подальшої конституційної реформи.

*М.С. Тітовський, студ., КНУТШ, Київ
titovskiy89@mail.ru*

РЕФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ: ПРОБЛЕМИ ТА АЛЬТЕРНАТИВИ

Нинішній етап державного будівництва в Україні потребує створення оптимальної схеми територіально-адміністративного поділу, яка має якнайкраще відповідати потребам розбудови української держави і узгоджуватися з об'єктивними економічними процесами, найбільш ефективно реалізувати наявний в країні економічний потенціал, забезпечити динамічний розвиток як країни загалом, так і кожної території.

Характеризуючи сучасний стан адміністративно-територіального устрою, слід констатувати, що цей устрій у головних своїх складових сформувався в період радянської влади, побудований на тоталітарних засадах і в такому вигляді вживлений у тіло української незалежної держави. Йому притаманні такі риси, як: непорядкованість структури; великі диспропорції в ресурсному забезпеченні; диспропорції в рівнях соціально-економічного розвитку між адміністративно-територіальними одиницями одного рівня; нераціональне розмежування між ними.

Така система адміністративно-територіального устрою – одна з основних перешкод на шляху подолання фінансової, економічної та політичної кризи. Окрім того, його вади породжують такі негативні явища, як: високий ступінь централізації влади; дублювання повноважень органів влади різних рівнів; неможливість повного, чіткого і ясного розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади; ускладнення земельних відносин; неефективне використання ресурсів; низька інвестиційна привабливість та ін.

Проблема адміністративно-територіального устрою не є новою, тому що вона виникла ще до проголошення незалежності України, коли в 1989 році почали з'являтися перші розмови та кроки. Після проголошення незалежності України відразу ж поставало питання необхідності об'єднання оптимальної схеми територіально-адміністративного поділу. Проте молода держава стикнулася з необхідністю вирішення величезної кількості політичних, економічних, соціальних, етнічних та інших проблем. Конституція України встановила нові засади організації (функціонування) системи

державної влади, центральних та місцевих органів влади. Так, у розділі IX "Територіальний устрій України" Основного Закону закріплено систему адміністративно-територіального устрою України та визначені основні засади. Також були прийняті закони України "Про місцеві державні адміністрації", "Про місцеве самоврядування в Україні" та низка інших нормативних актів. Розв'язання проблем АТУ України мало відбутися в рамках адміністративної реформи, рішення про проведення якої було прийняте в 2000 році. Завданням підготовки адміністративно-територіальної реформи займалися численні робочі групи. Проте впродовж чотирьох років не було розроблено ані засад цієї реформи, ані конкретних проєктів.

В 2005 р. після зміни політичного керівництва держави діяльність щодо адміністративно-територіальної реформи набула динамічного розвитку. Дорученням Прем'єр-міністра України від 14 лютого 2005 р. створена робоча група з адміністративної реформи. Комісією під керівництвом Р. Безсмертного було розроблено декілька обґрунтованих пропозицій щодо реформування АТУ. Результатом стало винесення на розгляд громадськості проєкту Закону України "Про територіальний устрій України". Однак, він не був ухвалений, а проблема залишилась нерозв'язаною.

Нині, в Україні вже розроблено достатню нормативну та інституційну базу для вирішення проблеми адміністративно-територіального устрою. Так, Указом Президента України від 26 квітня 2005 р. створено Національну раду з питань державного будівництва, місцевого самоврядування і регіонального розвитку, діє Міністерство регіонального розвитку та будівництва, Комісія з питань адміністративно-територіального устрою. А також існує розділ IX "Територіальний устрій України" Основного Закону, де закріплено систему адміністративно-територіального устрою України та визначені основні його засади, та інші нормативно-правові акти.

Існують наступні варіанти вирішення даної проблеми:

Альтернатива № 1 "Укрупнення" – створення трирівневої системи. Створення 8 – 9 "суперобласних" районів, що територіально збігаються з економічними регіонами: Донецьким (Донецька й Луганська області), Придніпровським (Дніпропетровська й Запорізька області), Причорноморським (Одеської, Миколаївської, Херсонської області, АР Крим), Карпатським (Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Чернівецької області), Подільським (Вінницька, Тернопільська, Хмельницька), Центральним (Кіровоградська й Черкаська області) і ін. А також близько 250 – 500 районів і 4000 громад.

Альтернатива № 2 "Подрібнення" – створення дворівневої системи, яка буде включати близько 70 регіонів і 5 тисяч громад.

Альтернатива № 3 "Проєкт Р. Безсмертного" – пропонує зберегти незмінними 27 існуючих регіонів України, а також надати статус міст-регіонів Харкову, Одесі, Львову, Донецьку, Дніпропетровську і Запоріжжю. Пропонується встановити три рівні адміністративно-територіальних одиниць: регіон, район, громада. При цьому громада припускає проживання в її межах не менш 5 тисяч жителів, район і місто-район – не менш 70 тис. жителів, регіон і місто-регіон – не менш 750 тис. жителів.

Альтернатива № 4 "Реорганізація" – пропонується залишити кількість областей без зміни, однак, провести суттєву реструктуризацію рівня районів та громад. Визначити чіткі критерії для створення району та громади на основі кількості населення, географічної специфіки.

Необхідність реформування АТУ задекларована найвищими владними інституціями в державі та зазначена у низці важливих документів. На сьогодні існують напрацювання щодо концептуальних засад та доволі обґрунтовані орієнтири відносно можливої конфігурації системи адміністративно-територіального поділу держави. При плануванні реформи необхідно врахувати, що вона не може бути здійснена як одноразова блискавична акція, а вимагає тривалої підготовчої роботи. Проведення реформи потребує внесення змін до Конституції України, а відтак – консенсусу в цьому питанні більшості політичних сил в Верховній Раді України. За таких обставин, необхідними передумовами проведення реформи АТУ є, по-перше, наявність сильної політичної волі на найвищому рівні керівництва державою та, по-друге, широка підтримка громадськості України, що потребуватиме тривалої й широкомасштабної пропаганди.

І.П. Федірко, канд. філос. наук, доц., КНУТШ, Київ

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ ТА ЇХ ЧИННИКИ

Сучасні соціально-політичні реалії обумовили потребу поглибленого дослідження суспільних відносин, осягнення найважливіших чинників конфліктів і конфліктогенності соціуму, опанування науковими методами їх урегулювання. Аналіз соціально-політичних конфліктів, їх природи, сутності і методів розв'язання пов'язаний із характеристикою розвитку суспільства, його основних чинників.

У сучасній науковій літературі конфлікт означається як надзвичайне загострення суперечностей сторін, пов'язаних з особливостями їх становища в суспільстві, з реальною або надуманою протилежністю їх інтересів, цілей, цінностей. Конфлікт характеризується як засіб взаємодії людей, при якому домінує тенденція протиборства, ворожнечі, руйнування досягнутої єдності, згоди і співробітництва [Політологічний енциклопедичний словник: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. – К.: Генеза, 1997. – С. 173].

Підґрунтям різноманітних конфліктів є об'єктивні й суб'єктивні чинники суспільного життя, різноманітні суперечності, протилежності та відмінності соціальних інтересів та потреб, політичних цінностей і орієнтацій, соціальних груп, класів і індивідів.

Соціально-політичний конфлікт характеризується як зіткнення, протиборство політичних суб'єктів, обумовлене протилежністю їх політичних інтересів, цінностей, цілей і намірів, як різновид і результат конфлікту сторін, які прагнуть перерозподілу владних повноважень і ресурсів. Політичний конфлікт є виявом боротьби за вплив у системі політичних відносин, за доступ до процесу прийняття загальнозначущих рішень.

Дослідження сутності соціально-політичних конфліктів дало можливість характеризувати їх як зіткнення політичних суб'єктів, обумовлене протилежністю їх інтересів, цінностей, цілей, що прагнуть перерозподілу владних повноважень і ресурсів. Виникнення конфлікту пов'язане із розвитком суперечностей, обумовлених різноманітними об'єктивними і суб'єктивними чинниками, до яких передовсім відносяться: нерівність можливостей людей в різних сферах суспільного життя; різноманітність інтересів, потреб, намірів суб'єктів політики; суперечність системи цінностей; нерозвиненість матеріальної бази; обмеженість матеріальних чи духовних благ, на які претендують сторони; прагнення змінити наявний соціальний статус; недостатня розробка правових та інших нормативних процедур розв'язання суперечностей, що виникають у процесі взаємодії людей; різноманітні структурно-організаційні та функціонально-організаційні чинники тощо. Ці чинники можуть призводити до соціально-політичних конфліктів, які проявляються в різноманітних формах.

Ускладнення сучасних соціально-політичних відносин обумовлює необхідність удосконалення технологій врегулювання конфліктів. У політичному житті вже активно використовується і засвідчують свою високу ефективність зокрема такі, як інформаційна, організаційна, правова, технологія соціально-психологічного впливу тощо. Технології врегулювання конфліктів включають у себе різноманітні засоби, методи впливу, численні тактичні прийоми. Таке організаційне поєднання наявних ресурсів дає можливість здійснювати моніторинг конфліктів, здійснювати ефективно їх врегулювання.

Всі ці питання є надзвичайно важливими й актуальними для сучасного українського суспільства. Серед основних чинників конфліктогенності вітчизняні вчені в першу чергу відзначають його поляризацію за майновими критеріями, стрімке зубожіння значної частини громадян.

Аналізуючи нинішній стан українського суспільства дослідники відзначають його глибoku соціальну дезінтеграцію, відсутність нових соціальних цінностей та ідеалів, які були б рівноцінними або перевершували колишні цінності й ідеали. В цьому вбачається велика перешкода демократизації суспільства [Цветков В.В., Горбатенко В.П. Демократія – Управління – Бюрократія: в контексті модернізації українського суспільства. – К., 2001. – С. 102–103].

Серед основних чинників конфліктогенності сучасного українського суспільства відзначаються також неструктурованість суспільства щодо своїх соціально-політичних інтересів, висока ступінь недовіри до інституцій влади і політичних еліт, загрозливий стан аморальності в суспільстві, демографічні та екологічні проблеми тощо.

Таким чином, врегулювання складних соціально-політичних конфліктів стало нагальним завданням і умовою життєдіяльності суспільства. Сучасні процеси, пов'язані з глобалізацією економічних, політичних, культурних і екологічних взаємозв'язків потребують розробки й реалізації новітніх технологій врегулювання конфліктів.

ЛІБЕРАЛЬНІ ЦІННОСТІ В КОНТЕКСТІ ЛЕГІТИМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ В УКРАЇНІ

Кожна влада прагне, у взаєминах із суспільством, легітимувати власні рішення. Оскільки більшість політичних рішень не є такими, що легко сприймаються та розуміються широким загалом, потреба у суспільному визнанні спонукає політичних суб'єктів використовувати риторику та афішувати принципи власної діяльності як такі, що відповідають суспільним інтересам. Тобто, додатково звертатися до суспільної свідомості. Попри відомі дискусії другої половини двадцятого століття щодо проблеми деідеологізації та реідеологізації політичного життя, саме політичні ідеології відіграють значну, а часто і вирішальну роль серед легітимаційних заходів.

Часто цінності різних політичних ідеологій, в українських політичних реаліях, подаються масовій свідомості як конгломерат суперечливих настанов, в якому час від часу, необґрунтовано актуалізуються окремі цінності в угоду ситуативним потребам влади з розрахунку на їх позитивне сприйняття суспільством. Найбільш запитаними в цьому сенсі є цінності та принципи лібералізму, оскільки ідеї останнього, як констатував Девід Гелд, в процесі і після "Революції 1989 року і тріумфу лібералізму" [Гелд Д. Революції 1989 року і тріумф лібералізму // Лібералізм: Антологія. – К.: Смолоскип, 2002. – С. 1044], актуалізувалися для більшості країн, в тому числі, а пріорі, сприйняті політичною свідомістю українського суспільства. Незважаючи на гучні заяви про ідеологічну неструктурованість суспільної свідомості в Україні, можна стверджувати, що ідея про "всесвітню ліберальну революцію" Ф.Фукуями [Фукуяма Ф. Всесвітня ліберальна революція // Лібералізм: Антологія. – К.: Смолоскип, 2002. – С. 1033], в нашій країні підтвердилася. "Консервативні" для пострадянської політичної свідомості державно-патерналістичні настрої, вступають у щільну взаємодію з ново набутими західноорієнтованими ліберальними цінностями. Саме останні в цій взаємодії виступають як світогляднофундуєчі.

Мета даного дослідження полягає у з'ясуванні сутнісної відмінності між тими ліберальними цінностями, які пропонуються українському суспільству, як елемент ідеологічної пропаганди серед інших легітимаційних заходів та принципами, що закладаються в реальних політичних рішеннях провладних політичних сил в сучасній Україні.

Проблемами дослідження ліберальних цінностей та їх впровадження в суспільні реалії, так само як і з'ясуванням сутнісних відмінностей між цінностями класичного та сучасних форм лібералізму, займалися ряд відомих західних авторів, таких як Д.Доннелі, Ф.Фукуяма, М.Фріден, Д.Роулз, Р.Нозік, В.Кимліка, Р.Дворкін, Д.Гелд, Ф.Гаск та багато інших. На пострадянському просторі відомі дослідники ліберальної ідеології, такі як: Ільїн М.В., Цимбурський В.Л., Капустін Б.Г., Новгородцев П.И.,

Сморгунов Л.В., Семенов В.А. та інші. В Україні питаннями лібералізму переймалися політологи, філософи правознавці, такі як: Лісовий В., Проценко О., Кирилюк Ф., Томенко М., Бебик В., Кресіна І., Дзюбо І., Левківський К., Потульницький В. та ряд інших науковців.

Загальновідомо, що класичний лібералізм це "політична та ідеологічна течія, що об'єднує прихильників парламентського ладу, вільного підприємництва та демократичних свобод і обмежує сфери діяльності держави". На відміну від класичного, неолібералізмом та його більш сучасним формами, по-суті, був імплементований принцип активного втручання держави в суспільне життя, запозичений частково з ідейного арсеналу соціал-демократизму та з інших економічних теорій, спрямованих на подолання недоліків ринково-капіталістичних відносин та стабілізацію соціальних відносин в сучасному суспільстві. Загалом, ця імплементація вилілася в теорію та в практику "кейнсіанства", концепцію "держави добробуту" тощо. В цілому, лібералізм, таким чином зробив спробу подолати певну суперечність між необхідністю забезпечення сталого економічного розвитку, застосуванням відповідних політичних та економічних заходів та, посиленням, розширенням та гарантуванням політичних свобод та прав людини, тобто розвитком демократії.

Не вдаючись в глибокий соціально-економічний аналіз запропонованих політичною владою України у 2010–2011 роках реформ, оцінка їх загальної політичної тенденційності свідчить, окрім інших важливих характеристик, про проведення саме ліберального політичного курсу. Але ліберального в сенсі його класичної форми, періоду ХІХ-го століття – політики державно-монополістичного капіталізму. Хоча риторика залишається в дусі утвердження конституційних норм України, тобто неоліберальній площині, коли Україна – це соціальна держава. Так загальна характеристика реформ спрямованих на регулювання економічних відносин вказує на посилення позицій, в першу чергу, великого капіталу, "який складає основу наповнення державного бюджету", орієнтацію на безпосереднє державне регулювання навіть поточних соціально-економічних відносин, тобто "ручне управління", посилення фіскального тиску на дрібний та середній бізнес, представники якого мали б складати так званий середній клас, тобто сферу самозайнятості населення тощо. І все це на фоні, по-суті, "зрощення" невеликої, в суспільному розумінні, групи представників економічно пануючих верств з державним апаратом та подальшої концентрації капіталів. В той же час спостерігається прагнення до скорочення соціальних видатків держави. На практиці це виглядає як проведення політики, спрямованої на скорочення соціальних гарантій та соціального захисту населення. Це політика "дикого капіталізму", яка зовнішніми та внутрішніми "експертами" пропонується як засіб виходу з економічної кризи. Нагадаємо, що дана політика відверто нагадує доктрини "тетчеризму" та "рейганомікі". Хоча Сполучені Штати та Велика Британія втілювали їх в умовах значно вищого рівня життя суспільства та, все ж при збереженні, як результат, значних соціальних гарантій (як відомо навіть М.Тетчер, врешті значно пом'як-

шила скорочення соціальних видатків для запобігання загостренню соціальної напруги в суспільстві). Знову ж, нагадаємо, що подібна політика проводилася неоконсервативними політичними силами, які в 80-90-і роки, по-суті стояли на позиціях класичного лібералізму. Також нагадаємо, що натомість, неоліберальний принцип державного втручання, стосувався не просто і, не стільки питань власності чи її перерозподілу в економічній сфері, як це часто відбувається в Україні, а в першу чергу, проводився з метою розподілу й перерозподілу національного доходу, модернізації структури соціальних потреб суспільства і способів їх задоволення.

Тобто політику української держави переорієнтовано з неоліберальних цінностей на принципи класичного лібералізму. Складається враження, що здобутки ліберального руху у продовж двадцятого століття, його економічної та політичної теорії, для української держави є недосяжними і непотрібними. Неоконсервативна аргументація економічних заходів держави, з метою "сталого економічного зростання", яка за своєю соціальною спрямованістю, по-суті виявляється захистом інтересів соціально незначної економічно пануючої групи, відверто входить в суперечність з цінностями сучасного лібералізму, які пропонуються суспільству, в якості основних принципів політичного розвитку країни. Навряд чи український народ прагнув жити в умовах "дикого капіталізму", а за мету брав, відповідне останньому, лише формальне проголошення рівності, свободи, політичної участі, не забезпечене ні економічними ні соціально-політичними факторами.

Звичайно, економічне зростання глибоко важливе для країни, але поза його поєднанням з реальною демократією та правами людини, воно може вироджуватися в олігархічну автократію.

Ю.А. Шайхалієва, студ., КНУТШ, Київ
yunasheikh@gmail.com

АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК НЕОБХІДНИЙ ФАКТОР НА ШЛЯХУ ПОБУДОВИ СТАБІЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

Корупція залишається однією з найгостріших проблем розвитку країн пост-соціалістичного простору. Вона призводить до системних та глибоких втрат як для суспільства, так і для держави вцілому. Корупція, як непередбачуваний, непрогнозований фактор відохочує ділових людей від інвестицій, породжує надлишкові витрати для бізнесу та гальмує економічне зростання. Вона робить вкрай неефективними функції судів, представницьких та виконавчих органів державної влади і місцевого самоврядування, підرياваючи довіру громадян до інститутів публічної влади. Нарешті, саме корупція завдає нищівного удару по міжнародному іміджу країни.

За "барометром" "глобальної корупції" міжнародної правозахисної організації "Трансперенсі інтернешнл" 2007 року Україна потрапила до списку країн із найвищим рівнем корупції. Наша держава посіла 146-те місце за рівнем корумпованості з-посеред 180 країн світу й ділить його з

Камеруном, Еквадором, Кенією, Російською Федерацією, Сьєрра-Леоне та Зімбабве [Матеріали Круглого столу "Прийнятність грузинського антикорупційного досвіду для України". – К., 19.04.2010 р.].

Побудова стабільної демократії – не самоціль, а шлях створення цивілізованої сучасної системи, міцної та сильної, здатної до саморозвитку і створення всіх необхідних умов для нормального життя людини. Проблема демократії для нашої країни – це проблема формування такої соціальної й політичної системи, яка забезпечувала б керованість суспільством при участі народу, припускала б можливість заміни влади без насильства, гарантувала б дотримання і захист прав і свобод людини.

Розвиток сучасної демократії стикається з загрозами і викликами, які пов'язані з глобалізацією суспільства, розповсюдженням терористичної загрози, етнічними конфліктами, а також наявністю корупції майже в усіх сферах суспільного життя, що призводить до серйозних змін у функціонуванні сталих демократичних інститутів.

При цьому Україна намагається рухатися по курсу виконання взятих нею міжнародних зобов'язань, керуючись насамперед: Конвенцією ООН проти корупції та Європейською Кримінальною Конвенцією про боротьбу з корупцією; Двадцятьма керівними принципами боротьби з корупцією [Резолюція № 97 (24) Комітету міністрів Ради Європи від 6 листопада 1997 р.] та ін.

Корупція має місце, коли забувається, що служіння інтересам держави і суспільства вимагає підготовки та самозречення, коли немає відповідності між тим, що проповідується, і тим, що здійснюється. Особливо небезпечних обсягів явище набуває тоді, коли державною владою зловживають та поводять себе нечесно в процесі прийняття рішення вищі посадовці, – в такому ключі говорив про корупцію міністр юстиції Нідерландів, виступаючи в червні 1994 р. на конференції європейських міністрів у Мальті [Types of corruption and ways of tasking it. – Council of Europe Publishing, 1995. – P. 41].

З поєднання латинських слів "correi" – декілька учасників в одній зі сторін зобов'язального ставлення відносно одного предмету та "rumpere" – ломати, пошкоджувати, відмінати – виникло саме поняття corrumpere, котре в римському праві розумілося в найзагальнішому плані як розламувати, руйнувати, фальсифікувати та позначало протиправну дію.

Стан протидії корупції в нашій державі є незадовільним. Головними недоліками державної антикорупційної політики в Україні залишаються: декларативність та неконкретність більшості норм, неясність та недоступність мови для адресатів акта, низька виконавча дисципліна, неузгодженість та повільність дій органів влади. Неналежний рівень політичної волі, – готовність до рішучих дій на тлі невдоволення впливових груп, чий інтереси постраждають внаслідок проведення антикорупційних заходів, – схоже, став ознакою боротьби з корупцією по-українськи, про що переконливо свідчить висновок зі Звіту про виконання Україною рекомендацій GRECO 2009 року: "жоден із головних елементів очікуваних реформ ще не було матеріалізовано в вигляді конституційних чи законодавчих змін".

Саме тому Україна потребує вироблення комплексної антикорупційної політики, яка полягає в розробці та здійсненні різносторонніх і послідовних заходів з мінімізації передумов, які породжують та продукують корупцію, допомагають побороти її. Адміністративний процес й порядок прийняття, а також система нагляду за дискреційними рішеннями мають бути чітко врегульовані на законодавчому рівні. Однак, проблему корупції не можна вирішити лише правовими методами – пов'язані з нею моральні, етичні, психологічні та професійні аспекти часто юридично невідкарні. Має відбутися взаємодія, конструктивний та осмислений діалог – як між гілками влади, так і між владою і громадянами. У суспільній думці має сформуватися "нульовий рівень толерантності" до корупції. Відповідно до Конвенції ООН проти корупції, особи, уповноважені на виконання функцій держави і органів місцевого самоврядування мають керуватися наступними принципами професійної етики: 1. Пріоритет інтересів публічної служби; 2. Уникнення конфлікту інтересів; 3. Непередженість; 4. Політична Нейтральність; 5. Прозорість; 6. Забезпечення конфіденційності; 7. Уникнення отримання неправомірної вигоди у зв'язку зі здійсненням службової діяльності.

Антикорупційна політика є елементом формування та запорукою існування системи доброчесності, процес становлення якої набуває в Україні особливого значення. Національна доброчесність не може обійтися без ефективної діяльності державних органів та бути успішною без підтримки громадськості, яка в демократичних і економічно розвинутих країнах здатна протистояти суспільно небезпечним явищам.

Секція
"МІЖНАРОДНА ПОЛІТИКА"

*Antonio Garcia, student of M.A. degree in European Studies,
Uniwersytet Jagiellonski w Krakowie, Poland
a.garcia_zuniga@uj.edu.pl*

**SEEMS CONFIRMED:
CHINA IS NOW THE SECOND LARGEST ECONOMY OF THE WORLD**

This 14 of february 2011 several media news services around the world announced that the Peoples Republic of China has become the second largest economy of the world, just after the United States [BBC, 2011]. Those reports also reminded us that until this date Japan had been holding the post of the second largest economy, sources say that since 1968. News reports that cite interviews with economic specialist and other analysts, mention as well the existence of certain previsions that forecast that, according to present day levels of economic growth found in China, the chinese economy will surpass the economy of the United States in terms of Gross Domestic Product in more or less ten years from now [BBC, 2011].

Most analysts assert that China is an international power already, and sustain that it is expected to be on its way to become a superpower in a few more years. But this last assertion is seen as controversial by a number of authors. What makes a power of international reach become a country considered a global power? What would be the characteristics of a country with a big economy becoming a true world superpower? Probably trying to make precissions about these concepts and clasifications and apply them to the case of China is an issue of not so much relevance as the practical implications of having one more country increasingly performing as a global power and with increasing levels of influence in many aspects of the international arena, including key political issues and decissionmaking.

Publications speak about a unipolar world order prevalecent nowadays and this a way of modeling an important part of how they see the international system working at present time. Does the emergence of a country with a bigger economy than the others mean that, after a period of unipolarity in the international arena, are we moving towards a multipolar world order or may be towards a bipolar global scenario again? Is it a better prospective?

China says yes. In different forums around the world chinese representatives have tried to respond to some circulating concerns about the 'rise of China' with a number of ideas and informations that try to make their case that 'what is good for China is good for the world'. For example, they have said that contrary to what happens in other latitudes, China does not have a

historical background of invading other nations or carrying out hostile interventions or removal of 'unfriendly regimes'. But is this the whole picture? Some point out to its internal politics or issues such as the situation in Tibet when expressing doubts about the supposed advantages of the expansion of its sphere of influence [BBC, 2011].

It seems a fact that Chinese investment and engagement is reaching locations previously considered areas of influence of either 'western' countries in general or particularly the superpower, like places in Africa, Ibero-America, etc. [BBC, 2011] Normally countries seek to be the recipients of foreign investment because it can promote economic activity and growth.

There is a number of specialists that welcome a multi or bipolar world prospective scenario; others do not, or are not so convinced about the situations it could imply. Most countries of the world seek to have a normal relationship with China, and besides rhetoric that sometimes appears, practical steps taken do not show otherwise, at least for the near and mid future, though some analysts can say that rhetoric and propaganda can pave the way, with alleged justifications, for concrete actions to be carried out at a later time.

As for now, news and reports continue to reflect the observation that many countries proceed to engage with China in one way or another and many try to have an economic presence in this Asian country. This seems to overturn negative concerns that could be present among sectors of their societies about the implications of this course of events at present time. This is certainly a matter of interest for specialists of international relations and geopolitics, and it will be for years to follow.

BBC: British Broadcasting Corporation. "China overtakes Japan as world's second-biggest economy", retrieved February 2011 in facilities of Uniwersytet Jagielloński w Krakowie [<http://www.bbc.co.uk/news/business-12427321>].

BBC: British Broadcasting Corporation. "Is China's economic growth good for the world?", retrieved February 2011 in facilities of Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. [http://www.bbc.co.uk/blogs/worldhaveyoursay/2011/02/is_chinas_economic_growth_good.html].

***N. Zeljčovic, postgraduate student of University of Ljubljana, Slovenia
nzeljko@gmail.com***

GEPOLITICS OF BALKANS

The aim of this paper was to show how do interests of four powers overlap and it is likely that they clash in future. Balkan has been important geostrategically since Roman Empire till nowadays. Every global or regional power had its interest in the region but the common thing is that Balkan is not the "final destination" of the ultimate interests of powers but rather a step or route toward the implementation of these interests. I analyzed influence of United States, Russia, Turkey and the European Union because all four have been recognised as players in the international arena. United States

and Russia are global powers, while Turkey and EU are very influential regional players.

American strategy on Balkan is only part of its wider geopolitical activity. Priority for USA is to control energy sources in Middle East and Central Asia but Balkan serves as a link to the mentioned regions. USA as the only superpower in unipolar system in the 90s played the most significant role in drawing map of Balkan as we know it nowadays. Since the beginning of war on terror main attention was dedicated to Asia but this does not mean United States have no interest in Balkans anymore but the opposite. United States still play the most important role in the region via European Union and NATO. Euroatlantic integrations are great tool for maintaining the control over Balkan which is important for American short and long term goals and interests.

Russia after collapse of Soviet Union lost its influence in Balkan but it shows interest for re-gaining its previous influence. Balkan is important for Russia primarily because of its energy policy and it is main route of "Southern Stream" pipeline which tends to increase European dependency on Russian gas what will increase Russian political influence on Europe. On the other hand, Russian involvement is lead by geocultural characteristics, pan-slavism and Orthodoxy. Russia is presented as defender of Slavic and Orthodox nations and its prime ally in Serbia and Bosnian Serbs. However, both characteristics are tool for implementation of Russian energy interests which have wider geopolitical aims.

Turkish involvement is based on new approach which is geoculture and geopolitics of identity, the difference from Russia is that Turkey is presented as leading country and defender of muslim populations in Balkan. New Turkish foreign policy is lead by Neo-Ottomanist ideology which assumes that Balkan is legacy of the Ottoman Empire and this ethnically and culturally fragmented region was united only during the Ottoman Era. Therefore duty of Turkey is to re-unite Balkan again. However, Neo-Ottomanist approach determines particular care of Turkey toward the muslim populations, especially in Bosnia, Albania, FYR Macedonia and Kosovo. Strengthening muslims on Balkan can empower Turkish position and ballance Russian and German influence. Such goals are imminently in conflict with other non muslim populations and with other players in Balkan, particularly Russia and USA but also European Union which could come to a situation when a candidate state becomes its rival.

European Union mostly follows American policies in Balkan, its position is different because without firm American support it is unable to implement its influence. However, EU has great tool for expanding its control and this is candidacy for membership. After Romanian and Bulgarian accession it is likely to expect that next wave of enlargement will include Western Balkan. The candidacy "game" is very efficient because at first, all states from Western Balkan tend to join the EU and second, they all need to implement series of institutional, economic and social reforms. They can be pushed by the status of candidate because progress of candidacy depends on reforms. Problem for EU presents that it did not provide any timeline for new

enlargement and if Western Balkan states will wait too long they may seek for alternative solutions what may slow down reforms.

Balkan has always been "playground" for powers and it has always been a route toward their final goals. Situation has not changed till nowadays, its mixed ethnic and cultural composition was reason for many conflicts which were used by powers to gain and expand their influence. All four powers that I presented have their interests, however, they are likely to clash with each other because each of powers tends to have most important role in the region. Let's just hope this will not turn Balkan into new explosion of conflicts that we already witnessed.

*Т.А. Алексеева, д-р филос. наук, проф., МГИМО (У), Москва, Россия
Ataleks@mail.ru*

ТЕОРИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ КАК НАУКА

Спор о "научности" теории международных отношений сопровождал ее с момента возникновения. Разумеется, мы говорим не об отрицании всякой теории со стороны тех малообразованных практиков, которые считают, что умеют заниматься внешними связями без всякой теории. И не о псевдомыслителях, по чьему мнению, международники – не ученые по определению, и что-то серьезное может быть создано в социальном знании только в применении к внутригосударственному сообществу. Речь пойдет о том, какое значение принадлежность к сфере научного познания сыграла в эволюции основных парадигм ТМО, иными словами, какой мета-теорией они руководствовались, осмысливая мировую политику и международные отношения.

На философском языке мы можем сказать, что все теории зависят от предположений относительно, во-первых, онтологии, или теории бытия (какие объекты мы исследуем?); во-вторых, эпистемологии, или теории познания (как мы получаем знание о мире?) и, наконец, в-третьих, методологии (какие методы мы используем для того, чтобы получить свидетельства и факты?). На основе этих предположений исследователи могут посмотреть на мир под разными углами зрения: онтологически, т.е. рассматривая разные объекты; эпистемологически, т.е. принимая или отвергая конкретные утверждения знания; или методологически, т.е. выбирая методы исследования. В любом случае, мета-теоретические предпосылки имеют глубокие, но не всегда осознаваемые последствия для анализа событий, процессов и явлений в окружающем нас мире.

С точки зрения истории ТМО мы можем проследить ее через четыре этапа "больших дебатов", которые всякий раз вращались вокруг двух основных вопросов: (1) являются ли международные отношения наукой или искусством? ; и (2) какие последствия имеет теоретическое осмысление мировой политики?

Как известно, **четвертые дебаты** начались с середины 1980-х гг. и продолжаются по сей день. Они затрагивают весь спектр проблем, на-

чиная с того, что именно должна изучать теория международных отношений и кончая методологией исследований. По сути дела, сквозь межапарадигмальные дебаты "красной нитью" проходит один важнейший вопрос: является ли ТМО формой исследования, в основе которой лежат общенаучные принципы?

Основное внимание уделяется следующим трем проблемам: 1) объяснение и понимание; 2) позитивизм или постпозитивизм; и, наконец, рационализм и рефлексивизм.

Эти дебаты, в конце концов, привели к тому, что в рамках ТМО сформировалось два крыла: условно мы можем назвать их "про-научное" и "анти-научное". В центре этих споров оставалась позитивистская оценка науки. Вместе с тем, тенденции в развитии философии науки последнего времени показывают, что такой подход антипродуктивен.

В результате серьезных усилий позитивистский подход к науке был в принципе преодолен – на смену ему пришел научный реализм. Наиболее важным в нем является отказ от требования определенных процедур, которые якобы отвечают требованиям научного метода. По мнению научных реалистов процедуры исследования не универсальны: каждая наука должна выработать собственные методы в зависимости от объекта, который подвергается изучению. Поскольку объекты существенно различаются между собой, то трудно ожидать, чтобы методы одной науки легко транслировались в другую науку. Следовательно, социальные науки не должны копировать естественные науки, в которых также имеется большое разнообразие методов и процедур исследования.

Научность исследования, по мнению научных реалистов, определяется не способом обобщений, а содержанием. В отличие от позитивистов, научные реалисты также считают, что научное знание выходит за пределы видимости и сконструирует объяснения, которые нередко противоречат наблюдаемым результатам. Социальная наука изучает сложные и взаимодействующие друг с другом социальные объекты, имеющие не наблюдаемый характер. Они, в свою очередь, создают паттерны, которые мы уже можем наблюдать. В силу ненаблюдаемой природы социальных объектов, они подлежат тщательной концептуализации. В совокупности, несмотря на несовершенство и имеющиеся лакуны, это и составляет социальное знание.

С точки зрения эпистемологии, научные реалисты придерживаются рефлексивизма: никакая эпистемологическая позиция не может обладать приоритетом в процессе обретения знаний, поскольку всегда имеется множество путей познания мира. Но это не означает, что все взгляды в равной степени валидны. Следовательно, встает задача нахождения наиболее рационального подхода среди множества вариантов подходов к исследованию. К этому следует добавить принципиальную интерсубъективность научного реализма, т.е. открытость для компетентной критики, однако все утверждения предполагают эпистемологическую поддержку. С точки зрения методологии, научные реалисты приняли методологический подход, отказавшись от позитивистского

акцента на количественных методах и интерпретативности качественных методов. Поскольку социальный мир онтологически крайне сложен и существует множество способов его познания, то лучше априорно не ограничивать методы исследования.

Тем не менее, он открыл новые, потенциально конструктивные пути в мета-теоретических и теоретических дебатах в ТМО. Отказавшись от сравнительного объяснения, от понимающего, каузального и некаузального анализа, отвергнув априорную приверженность либо материальным, либо идейным факторам, а также изначальное обязательное признание либо позитивистской модели науки, либо попыток определения науки вообще (как это делают некоторые рефлексивисты), научные и критические реалисты сумели выйти за пределы Четвертых дебатов и открыть новую перспективу для ТМО.

О.В. Арбузов, асп., ТНУ ім. В.І. Вернадського, Сімферополь
alexander_arbuzov@mail.ru

ГЛОБАЛЬНІ ЗМІНИ СВІТОВОГО РОЗВИТКУ У ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Світова фінансова криза являє собою безпрецедентний виклик, який вимагає – і з багатьох аспектів вже спричинив за собою прийняття – безпрецедентних заходів у відповідь. Країни спільно роблять новаторські та ефективні дії. Ці спільні дії були висвітлені в рамках нового процесу Групи 20-ти і були втілені в життя на самітах керівників держав. Проведені зустрічі були одночасно змістовними і символічними: на них були прийняті важливі зобов'язання промислово розвиненими країнами і країнами з ринком, що формується, що входять до Групи 20-ти, щодо більш тісної співпраці з питань політики в галузі макроекономіки та фінансового сектору.

Зокрема, багато країн усвідомлюють необхідність системних змін, якщо ми хочемо зберегти переваги відкритої та інтегрованої світової економіки, гарантувати широке спільне використання цих переваг і обмежити ризик майбутніх кризових явищ. Результатом зустрічей керівників держав на вищому рівні стало прийняття важливих зобов'язань поліпшити глобальну співпрацю у сфері макроекономічної політики, посилити регулювання фінансового сектора, у тому числі за рахунок розширення периметра регулювання та зміцнення міжнародного співробітництва, і утримуватися від протекціонізму в торговельній та фінансовій політиці [*John Lipsky. Preparing for a Postcrisis World / Lipsky John // Finance and Development. – June 2009. – Vol. 46. – №. 2. – P. 29–31.*]

1 лютого 2011 Директор-розпорядник Міжнародного Валютного Фонду Домінік Стросс-Кан у своїй промові "The Right Kind of Global Recovery" зазначив, що для успіху міжнародної координації економічної політики необхідна система глобального управління, яка відображатиме баланс глобальних економічних сил. Більш конкретно, необхідна систе-

ма, в якій Азії відведена роль, відповідно до її великої і зростаючої економічної ваги. Безумовно, разом з більш значною роллю приходить і більша відповідальність – світ чекає від Азії прийняття Нової лідерської ролі у сприянні вирішення світових проблем [*Dominique Strauss-Kahn. The Right Kind of Global Recovery* [Електронний ресурс] / Strauss-Kahn Dominique // International Monetary Fund (IMF) – February 1, 2011. – Режим доступу : <http://www.imf.org/external/np/speeches/2011/020111.htm>].

Час Азії настав. Її роль у світовій економіці продовжує зростати як у світовій торгівлі та фінансах, так і в економічному управлінні, і вона буде ще більш посилюватиметься. Тим часом, країни в усьому світі виявляють інтерес до успіхів Азії в областях розвитку і пристосування до глобалізації. Країнами регіону накопичено багатий досвід – це досвід країн на різних етапах розвитку, які стикаються з різними труднощами. І широка глобальна економіка може витягти з нього багато корисних уроків.

Глобальна фінансова криза чітко позначила вихід Азії на передові позиції глобальної економіки. Ряд динамічно розвинених країн регіону демонструють темпи економічного зростання, які впливають на глобальні показники і допомагають світу вийти з економічної рецесії. В авангарді знаходяться Китай та Індія, але спостережувана тенденція аж ніяк не обмежена цими двома країнами. Економічне значення Азії є незаперечним і відчутним [*Anoop Singh. Asia Leading the Way* / Singh Anoop // Finance and Development. – June 2010. – Vol. 47. – №. 2. – P. 4–7].

Для того щоб Китай посилив свої позиції у посткризовій світовій економіці, він повинен провести реформи, які підвищать внутрішній попит, сприяючи при цьому глобальній інтеграції, що дасть Китаю змогу і далі скорочувати відставання, підтримуючи свої темпи зростання. В умовах ослабленої світової економіки реформи повинні перетворити Китай у велику відкриту економіку і забезпечити стабільність під час перехідного періоду шляхом захисту від зовнішніх шоків при підвищенні ступеня інтеграції з світовими ринками.

Економіка Китаю повинна стати більше схожою на економіку США – велику країну, яка є важливим учасником світової торгівлі, але зростання, якої в основному визначається внутрішнім попитом. Якби Китай зміцнив як внутрішній, так і зовнішній попит, то він менше б піддавався впливу мінливості світової економіки; його зростання могло б визначатися внутрішнім попитом навіть при збільшенні торгівлі в абсолютному вираженні. Оскільки Китай впливає на глобальні умови торгівлі, він може переглянути свою роль і стати великою країною з відкритою економікою, яка визначатиме вигоди глобальної інтеграції і в той же час підтримуватиме міцну базу внутрішнього попиту для свого захисту від найгірших зовнішніх шоків [*Linda Yueh. A Stronger China* / Yueh Linda // Finance and Development. – June 2010. – Vol. 47. – №. 2. – P. 8–11].

Виходячи з очікуваних тенденцій, економіка Азії (включаючи Австралію і Нову Зеландію) за наступні п'ять років зросте приблизно на 50 відсотків (за паритетом купівельної спроможності), буде виробляти понад третини продукції, що випускається в світі, і стане порівнянна за своїм

розміром з економікою Сполучених Штатів і Європи. До 2030 року валовий внутрішній продукт (ВВП) країн Азії перевищить ВВП Групи семи провідних промислово розвинених держав (Групи семи). Це все лише може свідчити про величність цього регіону в майбутньому.

A. Bilous, stud., Kyiv National Taras Shevchenko University

MULTI-LEVEL GOVERNANCE: CURRENT THEORETIC DEVELOPMENTS AND CRITIQUE

Governance. To understand principles and implementation of multi-level governance in the European Union it is sufficiently important to understand the basic concept included into it – governance. As among researchers a single view on the definition of governance does not exist it is worth summarising the main existing positions.

- I. Governance – binding decision making in the public sphere
 - Allows the participation of regional and local actors in the decision-making;
- II. Governance is a mean through which control can be achieved
 - Subnational actors are those of which the control of the highest authorities will be overriding;
- III. Governance is a continuous political process of setting explicit goals for society, of providing incentives and sanctions for their achievement and of monitoring and controlling compliance
 - Includes policy-making, implementation and monitoring of policies together with incentives and sanctions;
 - Sufficiently comprehensive definition to analyse the model of governance in the EU.

Multi-level governance and the EU. After the Second World War general trend in Europe is a decentralisation of governance. State building started to be thought as a more effective means to war making, control over the national market, a larger economic base and a better instrument for taxes collection.

Origins of the multi-level governance are having their roots in the European Union Studies. The term itself was introduced into the scientific discourse by Gary Marks in 1993 when he used this phrase for the first time to capture developments in EU structural policy following its major reforming in 1988. In his book G. Marks defined multi-level governance as "a system of continuous negotiation among nested governments at several territorial tiers" [*Marks G., 1993. – P. 392*].

There are two basic alternative approaches in governance in the EU which are:

1. State-centric governance. The core assumption of the state-centric governance (or intergovernmental) approach is that European integration does not challenge the autonomy of nation-states but strengthens it. No government has to integrate more than it desires because the bargains rest

on the lowest common denominator of the participating Member States. Thus, the sovereignty of the state is not harmed.

2. Multi-level governance. The European integration is a polity creating process in which authority and policy-making influences are shared across multiple levels of government; subnational, national and supranational. In other words, the states 'pay' a price in their sovereignty and their national competencies in order to gain achievements in other fields.

B. Jessop in his article "Multi-level Governance and Metagovernance" argues that multi-level governance is a "re-scaling of the sovereign state or the emergence of just one more arena for which nations can pursue national interests" [Jessop, 2004. – P. 65]. For him it has as consequences two main processes:

- current changes redefine the role of the nation state to that of coordination in the context of metagovernance.
- questioning what will happen to a nation state: is it an erosion, transformation, reorganisation of state power?
- changes in the notion of traditional territorial boundaries.

As formal authority has been dispersed inside the EU from the states both up to supranational and down to regional, local governments, governance has become multijurisdictional. So, the way how it should be organized becomes the most important question.

G. Marks and L. Hooghe outline 2 main visions of multi-level governance [Marksand & Hooghe, 2004. – P. 18]:

- 1) through general-purpose jurisdictions;
- 2) through task-specific jurisdictions.

Type I jurisdictions can be present at the national/international frontier (WTO, IMF, WB), in cross-border regions (North America, Western Europe) or on a local level (more common in Switzerland and the USA than in Europe)

Type II jurisdictions are instrumental arrangements that do not directly challenge state authority, nor do they demand a strong identity on the part of their Members.

Ubiquitous efforts to internalize transnational spillovers in the absence of authoritarian coordination resulted in a creation of system where a large number of relatively self-contained, functionally differentiated Type II jurisdictions exist alongside a smaller number of general-purpose, nested Type I jurisdictions. Finally, G. Marks and L. Hooghe come to the conclusion that the EU is mainly a Type I JUR is an exception that proves the rule that it is extremely difficult to tie national states into an authoritative transnational general-purpose jurisdictions, rather than designated around particular policy problems.

Critics of Multi-level Governance. I. Bache and M. Flinders mention that Rosenau's criticism of multi-level governance 'the notion of MLG suggests governmental hierarchies and explicitly posits the various levels as vertically structured in layers of authority, whereas the mushrooming demands of governance are also being met in a host of horizontal ways...' [Bache & Flinders, 2004. – P. 39].

S. George in his publication "Multi-level Governance and the EU" [George, 2004. – P. 113] mentions 8 arguments which become crucial in

criticising the concept itself and its practice in the EU. These arguments together with S. George's comments on some of them are listed below.

- multi-level governance is nothing new, but an amalgam of existing theories;
- multi-level governance provides a description of the EU, but not a theory;
- it overstates the autonomy of subnational actors (SNA);
- it adopts 'top-down' view of SNAs;
- it focuses on SNAs to the exclusion of other subnational actors;
- it mistakes evidence of SNA mobilization at European level as evidence of SNA influence;
- it ignores the international level of interaction;
- it does not imply hierarchy.

S. George agrees that multi-level governance is an amalgam of existing theories, but as he mentions it is not a criticism. Placing multi-level governance in the context of the intergovernmental/supranational debate in EU studies allows gaining an informed understanding of current processes. He also argues that multi-level governance offers a theory of what sort of organisation EU is. The EU is hypothesized to be an organisation in which the central executives of states do not do all the governing, but share and contest responsibility and authority with other actors, both supranational and subnational. S. George's position is that multi-level governance in the EU sets up an alternative hypothesis about hierarchy in governance: the hierarchy of levels of governance is being eroded. Author also does not agree with the statement that multi-level governance ignores the international level of interaction and points that it was so, but there is no necessity to be so, it can be changed.

B. Jessop mentions that with appearance of multi-level governance the tradition separation between domestic and international politics becomes the central problem. He is concerned about this as it is considered to be a false dichotomy from 2 perspectives:

- this problem forms the essence of the concept of multi-level governance;
- it is hard to answer the question about how to analyse EU: as a state (with theoretical background corresponding to state governance) or as an international organisation.

Answer to the problem outlined by B. Jessop can be found in conception of two models of the European Union – state-centric and multi-governmental. Of course, on a current stage of the EU's development it is hard to predict whether this means that in future a need in states will be far away in the past, or it will result in appearance of one more sphere where states can defend their interests through continuous negotiations.

Conclusion. The only thing about which one can be sure is that multi-level governance as a concept helps researchers to capture the shifting and uncertain patterns of governance inside EU (and EU is just one of actor upon a contested stage) and as a political practise allows to fulfil the principle of subsidiary and to built interconnections between policies of 27 EU Member States which is without any doubts a rather ambitious goal.

*І.В. Блохін, студ., НУДПСУ
Salarex07@i.ua*

НЕОКОЛОНІАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ГЛОБАЛЬНЕ ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Неоколоніалізм – політика імперіалістичних держав, спрямована на підкорення і експлуатацію колишніх колоніальних і залежних країн за допомогою системи економічних, політичних, воєнних, ідеологічних і культурних заходів в умовах краху колоніальної системи імперіалізму та зміни співвідношення сил на користь світової системи соціалізму. Він спрямований на забезпечення можливості експлуатації людських і природних ресурсів молодих держав, на інтеграцію їх у систему світового капіталістичного панування як "промислової периферії" шляхом часткової індустріалізації (особливо галузей добувної і обробної промисловості), перенесення в ці країни трудомістких, матеріаломістких, екологічно шкідливих виробництв з метою прибрання до рук їх природних багатств міжнародними монополіями [Юридична енциклопедія – Шемшученко Ю.С // <http://leksika.com.ua/19530403/ure/neo colonializm>].

Глобальний неоколоніалізм має три взаємозумовлені цілі: 1) гегемонія над світом, 2) доступ до планетарних ресурсів і 3) панування на ринках збуту. Неоколоніалізм має такий самий, як і колоніалізм, механізм розвитку, аналогічний життєвий цикл: самоствердження, панування, саморуйнування і розпад. Частина цього шляху вже пройдена і її, на думку Е. Азроянца, можна позначити так: розпад соціалістичного табору і СРСР, перетворення США на єдину наддержаву, політика ігнорування міжнародних організацій – воєнні акції в Афганістані, Югославії та Іраку, домінування в НАТО тощо. Стадія панування базується на найпотужнішому в світі потенціалі, здатності військової присутності у будь-якій частині світу, контролі міжнародних організацій, технологічному лідерстві [Прогностичні сценарії глобального розвитку – *Кальченко Т.В.* Глобальна економіка. Монографія. – К.: КНЕУ, 2006. // <http://www.vuzl.org/books/international-economics/78-kalchenko-global-economy?start=10>], а також захопленні інформаційного простору та маніпуляції колективною та індивідуальною свідомістю засобами нейролінгвістичного програмування

Цілком очевидним завданням неоколоніалізму з цього приводу є всебічне сприяння розчиненню локальних цивілізацій у майбутньому глобалізованому суспільстві. Цей проект був чітко сформульований і аргументований А.А. Зинов'євим. На його думку, в найбільшій мірі поняттю "цивілізація" відповідає Західна Європа, більш широко – західна цивілізація. Північноамериканські, африканські, південноамериканські, південноазійські народи, як вважає А. А. Зинов'єв, не здатні створити цивілізацію на рівні сучасних досягнень, до того ж, вважає він, час цивілізацій взагалі минув, вони поступаються "соціальної організації іншого роду і більш високого рівня" [Прогностичні сценарії глобального розвитку – *Кальченко Т.В.* Глобальна економіка.

Монографія. – К.: КНЕУ, 2006 // <http://www.vuzl.org/books/international-economics/78-kalchenko-global-economy?start=10>].

Стратегічні настанови глобального неоколоніалізму на сучасному етапі зводяться до окремих головних завдань. Це, в першу чергу – всіляко сприяти дезінтеграційним процесам у межах національних держав, руйнувати їх економіки під гаслом "відкритості" і розмивати суверенність рішень, що приймаються, а також утворювати бар'єри на шляху виникнення потенційно великих державних і наддержавних утворень.

Весь розвиток людства, в тому числі й у сфері економіки, вже визначається і дедалі більше визначатиметься найближчим часом двома фундаментальними процесами: розвитком нових технологій, у першу чергу інформаційно-телекомунікаційних, і швидкою глобалізацією суспільних процесів, що спираються на цей розвиток.

Інформаційне суспільство для України залишається, на жаль, лише декларацією, а не реальністю, яка наповнена конкретним змістом. Глобальне інформаційне суспільство формується локально, у різних країнах цей процес йде з різною інтенсивністю і особливостями. Інформаційні товариства мають три головних характеристики. По-перше, інформація використовується як економічний ресурс. Організації використовують інформацію у все більших масштабах з метою підвищити ефективність, стимулювати інновації, укріпити конкурентоспроможність. По-друге, інформація стає предметом масового споживання у населення. По-третє, відбувається інтенсивне формування інформаційного сектору економіки, який зростає більш швидкими темпами, ніж інші галузі. Причому рух до інформаційного суспільства – загальна тенденція для розвинених держав і країн, що розвиваються [Проект "Українська мережа Інформаційного суспільства" // http://www.sysroot ho.com.ua/IndexPHP/Inf_society/Chapter1.htm].

Ресурси інформаційного суспільства – інформація, знання та інформаційно-комунікаційні технології – найбільш вдало та цілісно характеризують його природу. Протягом останніх років сформувались нові поняття, процеси, взаємини, проблеми. В результаті індустріальний шлях вже не може бути пріоритетним для держави в сучасних умовах розвитку. В іншому випадку така держава опиниться осторонь глобальних процесів розвитку у наступні 10-15 років, стане відмежованою від решти світу, тому й виникає необхідність побудови нового постіндустріального суспільства – суспільства високих технологій, знань та інформації.

В контексті аналізу переходу суспільства від життєдіяльності в індустріальній добі до існування в умовах інформаційної доби, результати дослідження свідчать про те, що фундаментальним компонентом є формування інформаційної свідомості.

Таким чином, несамоостатні, несамостійні держави в інформаційно-психологічній сфері потрапляють майже у колоніальну залежність до держав-власників мереж і технологій, що підтверджує припущення про те, що в інформаційному суспільстві зароджуються процеси, які призводять до поділу територій на "інформаційні" колонії та метрополії, тобто про процеси сучасного неоколоніалізму.

ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛІСТИКИ ЯК НАУКИ

Глобалізація як історичне явище і феномен, а також як об'єктивна закономірність розвитку людства привертає все більшу увагу дослідників як у країнах Заходу, так і в країнах Сходу. В наш час формується нова галузь науки – глобалістика, яка є молодію і міждисциплінарною. Вона, в її сучасному розумінні, бере свої витoki з 60–70-х років ХХ століття. До середини 90-х років ця наука трактувалась в основному обмежено, лише як вчення про глобальні проблеми сучасності – природні та суспільні.

Глобалістика як нова інтегральна наука про сучасний світ закладає підвалини загальнонаукової картини світу і нового світогляду. Глобалістика вперше виявила фундаментальні закономірності динаміки саморуйнування сучасного світу, використовуючи власну модель керованого світу. З її допомогою доведено, що вихід земної цивілізації із критичного стану є неможливим в умовах сучасного стихійного руху і може бути досягнутим винятково на основі науки. Таким чином глобалістика – це нова інтелектуальна зброя першої половини ХХІ ст. в боротьбі за створення майбутнього – Земної ноосферної цивілізації.

У становленні глобалістики як науки можна виокремити кілька етапів, кожен з яких відображає специфіку еволюції світової цивілізації.

Перший етап – 60-ті рр. – початок 70-х рр. ХХ ст., коли обсяги виробництва вперше в історії людства почали загрожувати можливостям природи компенсувати антропогенний вплив. На цей етап припадає і розгортання таких стратегічних наступальних засобів ведення війни, використання яких у конфлікті являло б загрозу існування людства. Головні проблеми, що досліджувалися на цьому етапі – розповсюдження зброї масового знищення; забруднення довкілля; вичерпаність світових ресурсів; зростання народонаселення та труднощі в забезпечення його продовольством; нерівномірність розвитку окремих країн. На цьому етапі глобалістика розвивалася у формі методологічних та науково-теоретичних досліджень, ще не об'єднаних у цілісну систему.

У 60-х рр. ХХ століття теоретичні засади глобалістики закладались Г.Канном, Д.Беллом, Р.Ароном, Н.Віннером та ін.

Особливістю цього етапу стало створення в другій половині 60-х років спеціальних міжнародних, державних, неурядових, приватних організацій, метою яких стало вивчення глобальних проблем та шляхів їх подолання. Це "Інститут проблем майбутнього", який було створено у Відні в 1965 році, міжнародний фонд "Людство в 2000 році", заснований в Нідерландах в 1965 р. В 1966 р. В США було оформлене Товариство вивчення майбутнього світу [Римский клуб / Сост. Д.М. Гвишиани, А.И. Колчин, Е.В. Нетесова, А.А. Сейтов. – М.: УРСС, 1997. – 384 с.].

Другий етап розвитку глобалістики охоплює 70-ті – першу пол. 80-х рр. ХХ ст. На цей етап припадає піднесення глобалістики в методологічному, функціональному та прикладному плані. Цією проблемати-

кою займаються такі провідні вчені, як А.Тоффлер, який закладає підвалини філософії технократичного суспільства, С.Мендловіц, який запропонував принципи нового світового порядку, Е.Ласло, яким сформульовано головні цілі розвитку людства та ін.

У середині 70-х рр. провідні країни Заходу охопила серія структурних криз, які стали предметом дослідження глобалістики. Римським клубом, створеним у 1968 р., були проведені широкомасштабні дослідження і побудовані глобальні моделі розвитку кризових тенденцій у взаємодії між суспільством і довкіллям. Вчені розробили цілу низку проектів та концепцій політичних реформ міжнародних відносин з метою розв'язання глобальних проблем.

Саме в цей час, як зазначає В.Бебік та Л.Дегтерьова, формуються провідні концепції сучасної глобалістики, зокрема: концепція "меж зростання" (Дж.Форрестер, Д. Медоуз, Е.Пестель, М.Месарович); концепція "гуманістичного соціалізму" (Я.Тинберген); концепція "нового гуманізму" (Л.Печчеї); концепція "дороговкази в майбутнє" (Б.Гаврилишин); концепція "сталого розвитку" (Л.Браун); школа універсального еволюціонізму (теорія глобальних рішень і компромісів) ((М.Мойсєєв); школа мітозу біосфер (Д.Ален, М.Нельсон); школа контрольованого глобального розвитку (Д.Гвішіані); школа світ-системного аналізу (І.Валлерстайн); концепція геогенезису (Е.Кочетов); концепція "глобальної спільноти" (М.Чешков)[Бебік В.М. Суча на глобалістика: провідні концепції і модерна практика. – К.: Університет "Україна", 2006. – 208 с.]

Новий, третій етап розвитку глобалістики припадає на другу половину 80-х рр. XX ст. Специфіка цього етапу полягає в динаміці предмету дослідження. Самі глобальні проблеми відійшли на другий план унаслідок історичних змін у політичній карті світу. На першому та другому етапах фактично існували дві глобалістики – західна та східна, два методологічних підходи – надкласовий та класовий. На третьому етапі домінує об'єктивний науковий підхід.

Четвертий етап розвитку глобалістики розпочинається на межі 1980-1990-х рр., коли радикально змінюється геополітична структура світу. На цьому етапі особливого значення набувають проблеми забезпечення глобальної безпеки, що знаходить відображення в потребі більш активного формування таких напрямів наукових досліджень, як політична глобалістика та екополітологія.

Головним завданням сучасної глобалістики є не лише розкриття сутності, закономірностей і тенденцій глобалізації, а й пошук методологічних основ та розробка концепцій міжнародних антикризових стратегій, які в свою чергу були б базовими для розробки національних стратегій розвитку в умовах глобалізації.

Таким чином, приходимо до висновку, що виникнення глобалістики є наслідком інтеграційних процесів у сучасній науці. Глобалістика має міждисциплінарний характер, тому що різні науки, виходячи зі свого предмета та об'єкта, аналізують різні аспекти глобалізації, визначають власні бачення шляхів розв'язання глобальних проблем, розглядаючи їх як окремо одна від одної, так і як цілісну систему.

ДОСЛІДЖЕННЯ МИРУ У ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ ХХ СТОЛІТТЯ

Дослідження миру є відносно молодою науковою дисципліною, яка увібрала до свого арсеналу висновки і методологію політології, теорії міжнародних відносин, конфліктології, полемології, науки про розвиток. Слово "мир" має полісемантичний характер. Воно належить до категорій політики, релігії, філософії, теорії міжнародних відносин, психології, соціології, педагогіки, теології та автономних міждисциплінарних досліджень миру (іренології, полемології, peace research, peace studies).

У теорії міжнародних відносин є два методи визначення миру. Перший з них трактує мир як протиставлення війни. Другий включає у дефініцію миру додаткові елементи, які перетворюють мир у конструктивний, справедливий, демократичний і тривалий. Згідно з такою інтерпретацією, мир не є простим протиставленням війни, не є станом без війни, не є паузою між війнами, не є однаковою безпекою держав і не є процесом роззброєння. Мир є всім тим, що сприяє культивуванню і розвитку всіх видів творчого міжнародного ладу та гуманістичних аспектів людської цивілізації. Таке розуміння справедливого миру лягло в основу Декларації ГА ООН про приготування суспільств до життя в мирі.

Дослідження миру еволюціонувало разом з розвитком окремих наук, насамперед теорії міжнародних відносин, реагуючи на зміни міжнародної ситуації та критично аналізуючи власні теоретичні концепції і методи.

Й. Кондзеля поділив дослідження миру на 3 основні етапи:

1. 1945–1955 – аналіз фашизму, тоталітарного соціалізму, націоналізму і шовінізму.
2. 1955–1968 – досліджувано наслідки можливого ядерного конфлікту, аналізовано політичний феномен "холодної війни".
3. 1968–1980/1990 рр. – критичний період, комплексні дослідження насильства та інтересів.

Х. Кубяк виділив 5 основних фаз дослідження миру:

1 фаза (до I світової війни). Мир оцінювано згідно з Т. Гоббсом, як відсутність і війни і основну увагу приділялося дослідженню війни.

2 фаза (міжвоєнний період). Розглядалася можливість створення світового уряду, міжнародної організації, відповідальної за мир, та прийняття програми роззброєння. Основними теоретиками миру виступали К. Райт, Л. Річардсон, Г. Бернс, П. Сорокін та ін.

3 фаза (від початку II світової війни – до середини 1960-х років).

Протягом 3 фази спостерігалася швидка інституціоналізація процесу дослідження миру: Institut Français de Polemologie, Research Exchange on the Prevention of War, Center for Research on Conflict Resolution, International Institute for Strategic Studies, International Peace Research Institute, Polemologisch Institut, Institute for Peace and Conflict Research

(з 1969 – Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). Засновано наступні журнали, присвячені проблемам миру, динаміці озброєнь і роззброєння: "Journal of Conflict Resolution" (1957), "Journal of Peace Research" (1964), "Yearbook of World Armaments and Disarmament" (1968).

4 фаза (від середини 1960-х – до Осені Народів 1989 р.). Дефініція миру еволюціонувала від його негативного розуміння до поняття позитивного миру.

5 фаза (1990-і роки) зверталася увага на психологічний аспект миру. Істотна еволюція концепції безпеки, яка перестала ототожнюватися тільки з військово-політичними факторами, але також економічними, екологічними, суспільно-психологічними. В міру згасання конфлікту Схід-Захід, проблематика досліджень миру переміщується на структурні відмінності між багатого Північчю і бідним Півднем.

Л.Крісберг виділяв 4 етапи розвитку conflict resolution:

1. 1914-1945. Академічне зацікавлення проблемами розв'язання конфліктів появилось в США в період Великої Депресії і поширилося пізніше на Німеччину, Чехословаччину, Швейцарію, Францію, Голландію.

2. 1946-1969. Подіями, які вплинули на розвиток досліджень миру на цьому етапі, було застосування США атомної зброї, холодна війна, деколонізаційні процеси та війна у В'єтнамі.

3. 1970-1985. Характерною особливістю цього періоду стало включення до програми досліджень конфліктів тренінгів з посередництва і переговорів.

4. 1986-2005. Останній етап дослідження конфліктів характеризувався поглибленням знань стосовно його причин, ескалації та переговорного процесу.

Важливе значення для дослідження миру мала концепція позитивного миру, запропонована скандинавською школою. Й.Галтунг поділив мир на дві стадії: негативний і позитивний. Дослідник вважав насильство наслідком незадоволення людських потреб. Він виділив чотири групи потреб і прав, які відповідають чотирьом групам насильства:

1. Класичне насильство (акти насильства спрямовані проти людського тіла, поєднуються із психологічним насильством).

2. Бідність (незадоволення основоположних матеріальних потреб).

3. Репресії (позбавлення прав людини).

4. Відчуження (незадоволення нематеріальних потреб).

Негативний мир появляється після підписання мирного договору. Однак негативний мир ще не становить повноцінний мир, а є тільки перехідним етапом між боротьбою і довготривалим миром. Позитивний мир встановлюється внаслідок трансформації негативного миру, коли сторони втягнуться у будівництво миру, процес примирення, погодяться з думкою, що війна завершена і не прагнутимуть до її повторення.

Примирення – необхідний елемент успішного миробудівництва, довготерміновий процес переходу від негативного (нестабільного, неміцного) до позитивного (стабільного, міцного, справедливого) миру, який

полягає у прийнятті і погодженні більшості суспільства з умовами мирного врегулювання, та передбачає глибоке переосмислення двосторонніх відносин, подолання негативних стереотипів, взаємне прощення, розробку проєктів співробітництва, відмову від реваншу, і має на меті недопущення повторення двосторонніх конфліктів.

*А.Г. Донська, студ., КНУТШ, Київ
anastazij@gmail.com*

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЄВРОПИ: ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Окресленням європейського простору займаються дослідники та вчені починаючи з античних часів. У визначення поняття Європи часто покладаються зовсім різні характеристики. Проаналізувавши основні потрактування Європи, можна говорити про Європу з точки зору географічних меж, релігійної належності, ідентичності, особливостей культури та історії, розвитку економіки або пануючих політичних сил та процесів.

Авжеж, Європу визначає не один з вище перерахованих чинників (географічний, релігійний, ідентифікаційний, культурно-історичний, економічний або політичний), а лише всі вони разом у тісному взаємозв'язку та взаємодоповненні. З середини ХХ століття, а особливо наприкінці ХХ – початку ХХІ століть стосовно розуміння Європи домінують політичні процеси та відносини. Тож можна окремити такі основні політичні аспекти визначення поняття Європи.

По-перше, Європа як політична одиниця зводиться до подій політичної історії. Так, європейський простір тотожний колишній імперії Каролінгів, спадкоємцем якої вважається Священна Римська імперія. Фактично, це лише невелика частка сучасних західно- та центрально-європейських країни. З перебігом історичних подій територія обох імперій суттєво змінювалась і держави, які існували в той час, на сьогодні значно трансформувалися.

По-друге, до європейських країн зараховують ті, які мають сталу демократичну форму правління, дієву конституцію та правову систему, верховенство права, розвинене громадянське суспільство та знаходяться в межах континенту Євразія.

По-третє, часто в засобах масової комунікації, заявах політиків та суспільно-політичних організацій, а також і в деяких наукових роботах, Європа ототожнюється з Європейським Союзом, конструкцією, "виробленою брюссельською бюрократією та технократією" [Мюнклер Г. Європа як політична ідея. // Часопис Ї. – 2007. – Число 50. – <http://www.ji.lviv.ua/n50texts/muenkler.htm>]. Тобто, ті держави, які є членами ЄС, належать до європейського простору. ЄС – це складна політична структура, в якій повноваження розподілені між керівними органами: Європейською Радою, Європейською Комісією, Радою ЄС, Європейським Парламентом та іншими органами ЄС.

По-четверте, Європа розглядається як простір, заснований на принципах множинності і різноманітності. Часто у визначенні характерних особ-

ливостей Європи дослідники спираються на тезу про поєднання на європейському просторі різних державних утворень, які мають власні незалежні системи урядування та різні інтереси. Так, "розвиток різних націй може розглядатися саме як сутнісна риса Європи і її історії – як у добрих, так і в поганих проявах" [Мюнклер Г. Європа як політична ідея. // Часопис Ї. – 2007. – Число 50. – <http://www.ji.lviv.ua/n50texts/muenkler.htm>]. В такому разі політичне визначення поняття Європи спирається на визнання державами та націями основних засад та напрямків політичної діяльності, спільних політик та принципів взаємодії з сусідніми країнами.

Європа на сьогодні стає космополітичною, як на те вказують Ульріх Бек та Едгар Гранде. Це означає, що її специфічна суспільна форма характеризується визнанням різноманітності в усіх її проявах: національної, культурної, релігійної, а насамперед політичної. Європа постає як певний політичний проект, передбачити напрямок розвитку якого видається складним завданням. Тим самим, владні відносини виходять на передній план у дискурсі про визначення поняття Європи. Європа – це "найбільш складний та зовнішньо диференційований, рухомий політично та політично рухливий проект" [Beck U., Grande E. Das kosmopolitische Europa. Gesellschaft und Politik in der Zweiten Moderne. – Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2004. – S. 23]. Саме політичні процеси та явища визначають ті держави та народи, яких зараховують до європейських.

Отже, політичні визначення Європи неоднозначні і потребують уточнення, але всі вони важливі у створенні її політичного образу. Сучасна Європа виступає не лише як географічна одиниця, а й як умовний політично сконструйований проект, однією з основних характеристик якого є провідна і системоутворююча роль Європейського Союзу. Тож, в політології на сьогодні політичний аспект визначення поняття Європи стає якщо не найважливішим, то, принаймні, одним з визначальних, виходячи з якого можна проводити дослідження сучасного становища та можливих варіантів розвитку країн європейського простору.

3.А. Івасюк, студ., КНУТШ, Київ

ЕКОНОМІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК ОСНОВА СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ В ДОБУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У сучасних умовах господарювання стійкий економічний розвиток країни забезпечується її ефективною інтеграцією у світову економічну систему, особливо за допомогою участі в процесі формування архітектури міжнародних економічних відносин у рамках Всесвітньої торговельної організації (СОТ), Міжнародного валютного фонду, Всесвітнього банку, регіональних економічних об'єднань. Це обумовлює високу важливість економічної дипломатії як інструменту, що дозволяє максимізувати вигоди від участі країни в процесах глобалізації.

Економічна дипломатія виникла кілька століть назад у формі торговельної дипломатії – політики держав і міждержавних об'єднань, яка

визначає, прямо чи безпосередньо, умови доступу товарів і послуг, що знаходяться в обороті в міжнародній торгівлі, на внутрішні ринки цих держав і міждержавних об'єднань, а також забезпечує доступ вироблених ними товарів і послуг на зовнішні ринки [Основы торговой политики и правила ВТО. – М.: Международные отношения, 2005. – 448 с.].

Основне завдання економічної дипломатії – забезпечення на міжнародній арені національних економічних інтересів, що агрегують інтереси всіх національних учасників економічної дипломатії (найважливішими з яких є органи державної влади й бізнесові-співтовариства), а також, тих, які включають національну економічну безпеку (стан національної економіки, що дозволяє вчасно усунути або мінімізувати зовнішні погрози її самостійному, стійкому й збалансованому розвитку в умовах лібералізації, що розширюється, міжнародних економічних відносин і інтеграції країн у глобалізаційну світову систему господарства) [Круглов А.А. Содержание и основные составляющие международной экономической безопасности в условиях глобализации // Внешнеэкономический комплекс России: современное состояние и перспективы. – 2006. – № 1].

Активні учасники економічної дипломатії – національні державні органи (виконавча, законодавча, регіональна й місцева влада, а також регулюючі агентства), недержавні органи (бізнес-групи й неурядові організації) і транснаціональні органи (міжнародний бізнес, міжнародні організації й міжнародні неурядові організації).

На сьогодні практично не існує жодного сектору в тій чи іншій сфері економічної активності, яка б не мала своєї міжнародної організації. Класифікація французького дипломата Карона Де Ла Кар'єра передбачає поділ міжнародних організацій на 4 види: а) форуми, які сприяють проведенню періодичних зустрічей, обміну інформацією і досвідом, засоби втручання яких обмежені (ФАО, Конференція ООН з торгівлі і розвитку); б) Інститути, що мають чітко виражені цілі і значні засоби дії (ВТО, МВФ, різноматні банки розвитку, фонди з автономним статусом – Організація ООН з продовольства і сільського господарства); в) постачальники послуг, виконавчі агенства – Міжнародне агенство з атомної енергії, Міжнародний розрахунковий банк; г) організації ЕС, які важко класифікувати, тому що вони є інструментами інтеграції, які поєднують виробництво спільної політики з виконавчими, законодавчими і судовими функціями. ЕС не є зовнішньою організацією по відношенню до своїх членів, що характерно для інших міжнародних організацій) [Ги Каррон де ла Каррьер. Экономическая дипломатия. Дипломатия и рынок. – М.: РОССПЭН. – 2003]. Перераховані організації створюють новий простір, для додатку сил економічної дипломатії.

У сучасну епоху глобалізації економічна дипломатія являє собою спільну діяльність держави, суспільних і ділових кіл по сприянню національним компаніям у зовнішньоекономічній сфері (мікроекономічна дипломатія); просуванню національних економічних інтересів на міжнародній арені за допомогою участі в міжнародних економічних переговорах (макроекономічна дипломатія) з опорою на інструменти й інституціональні структури сучасної дипломатії й зовнішньоекономічного комплексу.

На мікрорівні (підтримка окремих економічних операторів) структурно можна виділити три ланки системи економічної дипломатії: первинна (мережа закордонних представництв), вторинна (спеціалізовані зовнішньоторговельні агентства) і третинна (експортні кредитні агентства й експортно-імпортні банки). Арсенал форм і методів просування національних торгово-економічних інтересів, використовуваних даними інститутами, надзвичайно широкий, включає як фінансові механізми, заходи організаційного порядку, так і політичний супровід вітчизняного бізнесу в країні перебування.

На макрорівні також виділяється три типи інституціональних структур економічної дипломатії: адміністративні органи (вироблення стратегії макроекономічної дипломатії); консультативні органи (проведення консультацій із представниками ділових і суспільних кіл) і координаційні органи (забезпечення міжвідомчої координації). Центральне питання макроекономічної дипломатії – це організація й проведення міжнародних економічних переговорів.

Деякі аналітики відзначають, що зовнішня економічна допомога є зручним інструментом, за допомогою якого держава – донор впливає на країни, які її отримують. Це універсальний механізм залучення країн, яким надається економічна допомога, у безпосередню залежність від "донора". На думку Д. Дегтерєва, офіційна допомога розвитку впливає на економіку країн-реципієнтів, а відповідним чином задані географічні критерії вибіркової офіційної допомоги розвитку дозволяють ефективно просувати національні торгово-економічні й політичні інтереси [Дегтерєв Д.А. Микро- и макроэкономическая дипломатия. Теория и практика <http://www.mgimo.ru/files/34666/34666.pdf>]. Отже, поняття ефективності допомоги не є однозначним – найбільшого поширення у світі на даному етапі одержала оцінка ефективності допомоги розвитку залежно від якості проведення країною-донором економічної політики.

Ідеальної моделі формування національних зовнішньоекономічних інтересів не існує. Механізм агрегування інтересів має свої особливості залежно від характеристик національної соціально-економічної моделі. Для деяких країн характерний директизм (Франція, деякою мірою – Японія), коли держава відіграє провідну роль у процесі формування національного економічного інтересу; найбільш активна участь бізнесу в даному процесі характерно для США й Великобританії; в Австрії, ФРН, Швеції переважає корпоративізм.

В.Ю. Калінін, студ. КНУТШ, Київ
kvy2008@ukr.net

АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ ТА ТНК У ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ

Новітньою тенденцією у відносинах держави та транснаціональних корпорацій є поширення їх взаємодії у сфері безпеки. Як правило, дану

сферу традиційно розглядають як таку, що монополює належить державі. Хоча ще американський соціолог Чарльз Мілс Райт відзначав особливу роль військово-промислового комплексу США на формування зовнішньої та безпекової політик.

В теорії міжнародних відносин існує поділ на "високу" та "низьку" міжнародні політики, який вважають застарілим. Під "високою" міжнародною політикою традиційно мають на увазі національну безпеку й національний престиж, в той час як під "низькою" розуміють сукупність усіх інших питань, в тому числі економічні. Даний поділ безумовно на сьогодні не має такого значення, як на початку другої половини ХХ століття через зростання значення інших сфер взаємодії між національними державами та утворення нового пласту відносин, які частково обходять останніх. Проте, якщо сфери пов'язані з "низькою" політикою є доступними для всіх акторів світової політики, то до останнього часу національна безпека належала виключно державі.

У. Бек зазначає: "ТНК не мають засоби легітимного насилля, які залишаються прерогативою держави" [Бек У. Власть и ее оппоненты в эпоху глобализма. Новая всемирно-политическая экономия / Пер. с нем. А.Б. Григорьева, В.Д. Седельника; послесловие В.Г. Федотовой, Н.Н. Федотовой. – М.: Прогресс-Традиция; Издательский дом "Территория будущего", 2007. – (Серия "Университетская библиотека Александра Погорельского"). – С. 207]. Проте в останні десятиліття можна спостерігати значні зрушення щодо впливу ТНК на військово-політичну сферу.

Аналізуючи існуючі факти, пропонується висунення наступних узагальнень:

- Поява та особлива роль приватних військових компаній у міждержавних відносинах.
- Мілітаризація звичайних ТНК.
- Посилення впливу невійськових ТНК на сферу безпеки держави.

Відповідно до першого узагальнення можна навести наступний приклад: участь солдат приватної компанії "Backwater" в американських військових кампаніях закордоном (зокрема, як зазначає М.М. Лебедева в Іраку налічується близько 20 000 солдат даної компанії). Такі компанії, як правило, не тільки наймають солдат на службу, але й забезпечують їх підготовку й повне технічне оснащення. Під останнім слід розуміти всю військову техніку від стрілецької зброї до військових винищувачів та крейсерів. В даному випадку буде доречним звернутися до тематики нового Середньовіччя, яке пророкують деякі дослідники (Я. Зеленка), зокрема співіснування багатьох акторів за моделлю концентрованих кіл.

Щодо другого узагальнення, то як приклад можна навести такі ТНК як "Газпром" та "Транснефть". Ці компанії отримали в 2007 році можливість формування власних воєнізованих підрозділів внаслідок прийняття поправок до Закону РФ "Про відомчу охорону". Необхідно зазначити специфічні дискусії, які виникли після прийняття даного нормативно-правового акту. Вони були пов'язані з незрозумілою виключною роллю цих ТНК та певною негативною реакцією сусідніх держав. Зокрема, з'явилися певні занепокоєння з боку деяких країн СНД.

Внаслідок глобалізації та бурхливого розвитку інформаційних технологій всі сфери життя стали більше взаємопов'язаними, не обійшла дана тенденція й військово-політичну сферу. Для третього узагальнення можна навести приклад конфлікту між Коста-Ріку та Нікарагуа восени 2010 року. Суть конфлікту полягала в тому, що армійські підрозділи Нікарагуа увійшли на територію Коста-Ріки, не підозрюючи про це через користування програмним забезпеченням від "Google". В останньому містилися помилка щодо належності маленького річкового острова між двома державами. Таким чином, конфлікт був спровокований компанією, яка, принаймні публічно, навряд чи була зацікавлена в ньому. На щастя дана подія була вирішена протягом декілька тижнів без кровопролиття.

Звідси, слід зазначити, що існує небезпека через розповсюдження різних видів озброєнь серед недержавних акторів. Це свідчить про певну зміну природи міждержавних конфліктів та отримання ними нових якостей. Також варто зауважити, що малоімовірним є безпосередні відкриті військові конфлікти між ТНК та державами. Відповідно до поглядів І. Валлерстайна, світ-система тільки визначається з майбутніми параметрами свого політичного устрою, тому можна висловити припущення, що не всі актори світової політики збережуть свої позиції. Проте ігнорування зміни сутності військово-політичної сфери в світовій політиці є небезпечним.

В.Л. Кирик, канд. політ. наук, нач. фак. ВКНУ

ГЕОПОЛІТИЧНА ЕКСПАНСІЯ І МІСЦЕ УКРАЇНИ У ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРИ

1. Процес розширення, тобто проникнення у геополітичний простір інших держав і закріплення в ньому дістав назву геополітичної експансії. Таке просторове розширення все більше виявляє себе як засіб реалізації національного інтересу і національної безпеки. Геополітична експансія – постійний фактор розвитку людства, змінюється лише роль ресурсів, форм і засобів її здійснення. Експансія є процесом, явищем, що має чіткі стадії розвитку від неполітичних до політичних, що збігається зі стадіями розвитку людства, з вичерпанням колишніми формами своїх можливостей. Глобалізація суттєво впливає на динаміку і форми здійснення геополітичної експансії.

Сам термін "геополітична експансія" описується через такі універсальні поняття як "геополітика", "простір", "геополітичний простір", "кордон", "територія", "національний інтерес", "національно-державний розвиток", "національна безпека", "геостратегія".

2. Суб'єктами здійснення геополітичної експансії виступають не тільки держави. У сучасний період це також різні недержавні актори: глобальні корпорації, неурядові організації некомерційного характеру, навіть тіньові структури як економічної, так і політичної спрямованості, які володіють значним економічним потенціалом. Проте, держава продовжує залишатися основним геополітичним актором. Це пояснюється тим, що саме дер-

жава має такий спектр і таку комплексність ресурсів здійснення експансії, якими не можуть володіти ніякі інші актори геополітичного розширення.

У залежності від своїх ресурсів суб'єкти здійснення геополітичної експансії мають різну потужність. Тому за обсягом впливу держави поділяють на наддержави, великі, регіональні і малі. Найбільшою здатністю до здійснення експансії володіють великі держави і наддержави. Регіональні держави реально і постійно впливають на хід розвитку держав конкретного географічного регіону. Геополітична експансія малих держав обмежена.

3. У геополітичній боротьбі виграє та держава, що має найбільший обсяг ресурсів, як природних, так і соціальних. Роль сировинних ресурсів завжди визначала геополітичну виживаність держав, хоча з плином часу значення сировинних ресурсів утрачало самодостатній характер. Хоча відбуваються і нині війни за ресурси (наприклад, за нафту, чисту воду, відновлення риби тощо), більш важливою стає проблема не стільки їх наявності, як оптимальності використання і особливо контролю за ними. І все ж, сьогодні для геополітичного виживання усе більшого значення набувають не природні ресурси, а особливо ментальні. Відповідно зростає і геополітичне значення ідеологічного простору. У постіндустріальному суспільстві він стає основним.

Державі, що зневажає ресурси освоєння ментального (ідеологічного) простору, загрожує контракція. З цієї причини сучасна держава, якщо вона претендує на статус великої чи регіональної держави, не може собі дозволити ігнорувати потреби розвитку науки, культури, освіти, не враховувати динаміку міграційних потоків населення. Особливого значення у геополітичному розширенні набуває інтегративний (сукупний) ресурс держави, головними складовими якого є: воєнна сила, економічна потужність, інформаційна й ідеологічна спроможність.

4. Геополітична експансія здійснюється в різних типах просторів не лише у фізичному просторі, але й в економічному, інформаційному, ментальному (ідеологічному) просторі. Природно, кожен тип простору вимагає застосування адекватних форм здійснення експансії. Так, наприклад, силове захоплення використовується для контролю фізичного простору, чутки – для експансії в ідеологічному просторі, програмний продукт – для контролю інформаційного простору, а кредити – для експансії в економічному просторі. Так само, навпаки, силове захоплення безглузде як форма контролю інформаційного простору, а кредити – як форма безпосереднього контролю ідеологічного простору. Та або інша форма застосовується відповідно до конкретних обставин розвитку процесу експансії у відповідному типі геополітичного процесу.

У майбутньому роль простору буде зростати в зв'язку із зростанням населення Землі і необхідністю забезпечувати його зростаючі потреби в харчуванні і комфорті. Відповідно ще більше зросте значення експансії як форми освоєння геополітичного простору.

5. Убезпечення від геополітичної експансії є метою і пріоритетом національної безпеки, а її видимим результатом – добре облаштований

кордон. Кордон не лише фізичного простору, й інші його види (економічний, інформаційний, ідеологічний). Глобалізаційні метаморфози, а також виклики, що постали перед Україною, надали принципового значення питанням про стратегію, зміст, ресурси та особливості забезпечення національно-державного розвитку, тому що майже всі проблеми геополітики тісно чином пов'язані з безпекою суспільства і держави.

Місце України в геополітичному просторі формується за притаманними ознаками (розташуванням, природними і людськими ресурсами) і набутими ознаками (політика держави внутрішнього та зовнішнього характеру у сфері економіки, оборони та культури). За першими ознаками Україна посідає одне з чільних місць у європейському геополітичному просторі. За другою групою ознак її статус не настільки оптимістичний. Геополітична невизначеність (між Сходом і Заходом), затяжна криза політичної системи, корупція у владних структурах, клановий перерозподіл бізнесу, "прихватизація" власності, економіки, відсутність інвестицій, невідповідність стандартам ЄС за багатьма критеріями тощо – робить її вразливою. Через відсутність в Україні, як у політикумі, так і у суспільстві, загально визначених зовнішньополітичних орієнтирів, держава не мала протягом більш ніж п'ятнадцяти років незалежності чіткої геополітичної стратегії, так само як і стратегії убезпечення від шкідливого геополітичного впливу інших суб'єктів. Сьогодні розробка і реалізація таких стратегій є життєвою необхідністю і невід'ємною складовою державотворчих процесів, що тривають в Україні. Набуття Україною ознак суб'єкта геополітики цілком відповідає її потенційним можливостям і забезпечить виживаність її як держави у сучасному світі.

О.І. Косілова, ст. викл., НА СБ України
fedirko@ukr.net

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ВИКЛИКИ СУЧАСНІЙ УКРАЇНИ

Україна як і абсолютна більшість країн світу втягується в процес глобалізації. Глобалізація – це розширення, поглиблення та прискорення взаємозв'язків у світовому просторі в усіх аспектах сучасного людського життя [Режим доступу: www.dushkin.com.online]. Процеси глобалізації обумовлені зростаючою взаємозалежністю сучасного світу, внаслідок чого відбуваються значне послаблення національного державного суверенітету. Головними суб'єктами глобалізаційного впливу на міжнародній арені є перш за все транснаціональні корпорації та інші транснаціональні утворення (міжнародні компанії, фінансові інститути, релігійні рухи, етнічні діаспори, міжнародні злочинні угруповання тощо). Вхідження будь-якої країни в процес глобалізації неминуче супроводжується як позитивними надбаннями, відкриттям нових можливостей, так і певними ризиками та реальними загрозами національній безпеці. Це і ризики втрати національної ідентичності та культури малочисельних народів, прояви міжнародної злочинності, корупції, тероризму, пору-

шення авторських прав на інтелектуальну та промислову власність, збільшення масштабів нелегальної міграції, торгівлі людьми, протиправного обігу зброї та наркотичних речовин, злочини в інформаційних мережах.

У сучасних соціально-політичних умовах все більшого значення в забезпеченні національних інтересів суспільства та держави набуває інформація. Адже інформація стала тим фактором, що здатний призвести до широкомасштабних аварій, воєнних конфліктів, дезорганізації державного управління. З позицій системного підходу в інформаційній безпеці України можна виділити чотири групи інформаційно-технологічних небезпек. До першої групи проблеми відносяться поява інформаційної зброї, що здатна впливати на психіку людей та інформаційно-технологічну інфраструктуру держави. Діяльність окремих людей стає керованою під впливом фармакологічних та психотропних засобів, комп'ютерних банків даних та інформації. Друга група проблема пов'язана з використанням досягнень сучасних інформаційних технологій – махінації з банківськими операціями, комп'ютерне хуліганство, незаконне копіювання технологічних рішень. Третя група проблем проявляється у тотальному контролі за життям, настроями, планами громадян, роботою державних установ, за населенням країни у цілому з використанням комп'ютерних систем. Четверта група проблем полягає у використанні інформаційних технологій у політичній боротьбі. З цим пов'язане політичне заангажування ЗМІ, "чорний піар" під час проведення передвиборчих компаній, зосередженість інформаційних видань в руках декількох власників, відсутність незалежних ЗМІ [*Нижник Н.Р., Ситник Г.П., Білоус В.Т.* Національна безпека України: методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку: Навч. посіб. / За заг. ред. П.В. Мельника. – Ірпінь, 2000. – С. 93–94].

Інформаційна безпека є одним з найважливіших елементів забезпечення національної безпеки сучасної України, а інформація та інформаційні технології дедалі частіше стають найбільш дієвим засобом боротьби у світі. Інформаційне протистояння здійснюється між різноманітними видами соціальних суб'єктів – особистостями, суспільствами, державами, наднаціональними утвореннями. Його мета – деморалізувати населення та війська, паралізувати волю до опору у протидіючої сторони. Основними формами інформаційного протистояння є інформаційна війна, інформаційна злочинність, інформаційний тероризм.

Інформаційні війни сучасності є ознакою високого розвитку суспільств й відносяться до несилових способів розв'язання конфліктів. У міжнародній політиці фактично виникло нове явище – можливість досягнення політичних цілей, зміни легітимних урядів та політичного, економічного, духовного підкорення народів і країн без застосування військової сили. Інформаційна війна – це дії з метою досягнення інформаційної переваги шляхом застосування заходів для експлуатації, підриву, знищення, дестабілізації і руйнування інформаційного потенціалу противника і його функцій [*Кормич Б.А.* Інформаційна безпека: організаційно-правові основи: Навч. посіб. – К.: Кондор, 2008. – С. 266]. Різновидами інформаційної війни є електронна війна – інформаційна війна в оборонному і військовому контексті та війна в Інтернеті (інформаційна війна в широкому суспільному

контексті). Серед основних засобів що застосовуються під час ведення інформаційних війн можна відзначити інформаційно-психологічні та інформаційно-комп'ютерні впливи та радіоелектронну боротьбу.

Іншою небезпечною інформаційній сфері України, пов'язаною з процесами глобалізації, слід вважати інформаційні злочини. Вони можуть здійснюватися із використанням як інформаційно-комп'ютерних, так і інформаційно-психологічних методів впливу. Зокрема, в Україні відбувається збільшення кількості злочинів з незаконним використанням платіжних карток Visa та MasterCard, що були випущені українськими банками.

Новим явищем у світовій практиці нарівні із політичним тероризмом став інформаційний тероризм (кібертероризм), що включає дії окремих особистостей або їхніх груп із дезорганізації роботи автоматизованих інформаційних систем і мереж зв'язку, які створюють небезпеку загибелі людей, спричинення значних майнових збитків або настання інших суспільно-небезпечних наслідків, якщо вони вчиняються з метою порушення суспільної безпеки, залякування населення або здійснення впливу на прийняття рішень органами державної влади, а також деструктивні дії щодо інформаційних систем, які створюють умови для вчинення актів тероризму [Юдін О., Богуш В. Інформаційна безпека держави: Навчальний посібник. – Харків: Консул, 2005. – С. 62].

У нейтралізації загроз інформаційній безпеці та забезпеченні інформаційного суверенітету України важлива роль належить державі, яка здійснює законодавче визначення та забезпечення стратегічних напрямів розвитку та захисту національного інформаційного простору, цілісної державної інформаційної політики; визначає норми, засади і межі діяльності зарубіжних та міжнародних суб'єктів в національному інформаційному просторі України та інше. Для нейтралізації та попередження загроз інформаційній безпеці України слід на державному рівні послідовно розробляти та вдосконалювати нормативно-правову базу, підвищувати науковий потенціал у галузі інформатизації, телекомунікації та зв'язку, вдосконалювати систему захисту вітчизняної інформаційної інфраструктури.

*І.О. Котович, асп., КНУТШ, Київ
irutsa@ukr.net*

КИТАЙ У ГЕОПОЛІТИЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ ЗБІГНЕВА БЖЕЗІНСЬКОГО

У другій половині ХХ століття геополітична ситуація на світовій арені стрімко змінювалася. Холодна війна, ідеологічне протистояння, гонка озброєнь та, врешті розпад біполярного світу призвели до перерозподілення балансу сил як на мапі Євразії, так і всього світу. В ХХІ ст. Сполучені Штати Америки вступають в статусі єдиної, дійсно світової наддержави. Першість в галузі озброєнь, економічних показників і технологій, роль в розповсюдженні привабливої масової культури дозволяють їм сформувати євразійську геостратегію "нового світового порядку".

Оскільки американське світове панування відрізняється стрімкістю свого становлення, а також глобальними масштабами способів здійс-

нення, вищою гарантією глобальної стабільності у світі Бжезінський називає американську могутність. Однак саме Євразія зберігає за собою геополітичне значення у політичному майбутньому Америки.

Для Сполучених Штатів євразійська геостратегія включає цілеспрямоване керівництво динамічними з геостратегічної точки зору державами і обережне поводження з державами-каталізаторами в геополітичному плані, дотримуючись двох рівноцінних інтересів Америки: в найближчій перспективі – збереження своєї виняткової глобальної першості, а в далекій перспективі – її трансформацію у все більш інституціоналізуючу глобальну співпрацю. Мета політики США має складатися з двох частин: довгострокове лідерство і створення геополітичної структури, що пом'якшуватиме потрясіння і напруженість, викликані політичними змінами, в той же час формуючи геополітичну серцевину взаємної відповідальності за управління світом без воєн.

Одним з тих чинників, які визначають суть політичних процесів в сучасному світі є поступове посилення Китаю. Зростання національної сили Китаю неминуче створює тиск в перерозподілі влади в міжнародній системі. Зміцнюючи міць держави, Китай розширює радіус свого геополітичного та гео економічного впливу в Євразії.

Бжезінський позиціонує Китай як державу, що поставила собі за мету стати в один ряд з найбільш розвиненими державами світу. І те, наскільки цей поступовий процес набрав обертів, демонструє унікальність цього явища.

Зміни в КНР почалися зі зміни зовнішньої політики і саме вони були й лишаються критерієм розвитку американо-китайських відносин. Незважаючи на ряд глухих кутів, діаметральну різницю курсів та визнання наявності "різних підходів" щодо деяких питань міжнародного життя та двосторонніх відносин, обидві сторони, на думку Бжезінського, регулярно підкреслюють необхідність звертати свої погляди на весь світ і приділяти увагу майбутньому, щоб підтримувати тим самим здорові та стабільні американо-китайські взаємини. Активний націоналізм китайського народу Бжезінський виокремлює як чинник, який має бути неодмінно врахованим у побудові та підтримці відносин США з Китаєм.

Бжезінський вважає, що те місце, яке займає Китай зараз і на яке претендує в майбутньому, безпосередньо залежить від того, як буде розвиватися сам Китай, наскільки могутньою державою економічно та військово він стане насправді. Аналізуючи темпи економічного розвитку Китаю, масштаби іноземних капіталовкладень, Бжезінський вбачає статистичну основу для прогнозу того, що Китай може стати світовою державою, рівною Сполученим Штатам та Європі. Економічний імпульс та досягнута Китаєм військова потуга може спричинити геостратегічну переорієнтацію в регіоні.

Однак разом з можливістю стати не регіональною, а державою світового масштабу та перерозподілу балансу сил на "шахівниці" Євразії, Бжезінський також говорить про ряд можливих похибок у прогнозі неминучого перетворення Китаю з регіональної в світову державу: незбереження бурхливих темпів росту протягом значного періоду часу; протиріччя між замкненою, бюрократично жорсткою комуністичною диктату-

рою та динамічним характером економічної трансформації Китаю; бідність самого населення Китаю. Без допомоги та втручання Америки Китай зі всіма його теперішніми та майбутніми проблемами лишиться домінуючою регіональною державою в Східній Азії.

У кінцевому рахунку, незважаючи на те, що від ходу розвитку самого Китаю залежить вірогідність реалізації прогнозованого Бжезінським сценарію, на розстановку сил в регіоні у значній мірі впливають дії США та сама їх присутність. І головним завданням Америки, вважає політолог, є не втратити нинішні позиції та не допустити вихід розвитку та зміцнення Китаю з-під контролю.

Сучасний, міцніючий у світовому масштабі Китай – це "ревізійністська держава", на думку Бжезінського. Китай прагне істотно змінити міжнародну архітектуру терпляче, розсудливо і мирно. Для цієї країни характерна давня і принципова традиція нейтралітету.

Китайсько-американські зв'язки – перш за все економічне явище, однак за умови посилення геостратегічної ролі Китаю, вони явно переходять у військово-стратегічний напрям.

Насьогодні американо-китайські відносини – це ті двосторонні зв'язки, які найбільше впливають на світову політику – в економічному, політичному, а зараз все більше і військовому плані. Ширина і глибина американо-китайських відносин вже давно переступили стратегічні міркування з моменту встановлення дипломатичних відносин, що почалося будівництво відносин конструктивної і взаємозалежної співпраці на основі широких і загальних стратегічних інтересів.

Однак, необхідна неформальна група G2, стверджує професор, пропонуючи надати американо-китайським відносинам всеосяжного характеру, за моделлю відносин США з ЄС і Японією, та проводити регулярні неформальні самміти для обговорення становища у світі в цілому. Культивування на президентському рівні геополітичної "великої двійки" сприяє розвитку все більш важливого стратегічного діалогу. Лідери Сполучених Штатів та Китаю визнають, що обидві країни дуже зацікавлені в ефективній і функціональній світовій системі.

Називаючи це місією, гідною двох країн з найбільшими можливостями для формування спільного майбутнього, Бжезінський остаточно визнає прорив Китаю від регіонального лідера до світової держави. В умовах зростання Китаю, Сполученим Штатам також необхідно далекоглядно регулювати себе і поступово досягти трансформації міжнародної системи, по-новому визначити керівну позицію США.

*М.М. Лебедева, д-р політ. наук, проф., МГИМО (У), Москва, Россия
mmlebedeva@gmail.com*

МИРОВАЯ ПОЛИТИКА: ТРЕНДЫ РАЗВИТИЯ

В мировом политическом развитии отчетливо выделяются два противоположных тренда: 1) хаотизации, распада имеющихся структур и отношений; 2) структуризации, формирования, упорядочивания, регу-

лирования и т.п. политических структур и отношений. Обе тенденции имеют долгосрочный характер.

Изучение обеих тенденций находит отражения в работах ведущих отечественных и зарубежных исследователей, хотя авторы, во-первых, используют различные термины для их описания, во-вторых, в большей степени сосредотачиваются на первой или второй тенденциях развития. Так, если Р.Кохэн и Дж. Най еще в 1972 г. сконцентрировались на анализе тенденции, связанной с хаотизацией, обратив внимание на эрозию Вестфальской системы мира в силу активизации негосударственных акторов [Keohane R.O. and Nye J.S. Introduction // *Transnational Relations and World Politics* / Keohane R. O. and Nye J. S. (Eds.). – Cambridge: Harvard University Press, 1972], то, например Д.Лейк, занялся изучением тенденции упорядочивание политической организации мира [Lake D. *Hierarchy in International Relations*. – Ithaca: Cornell University Press, 2009].

Для понимания путей политического развития мира представляется важным отслеживание обеих тенденций, причем в различных сферах. Традиционно для мировой политики и международных отношений такими сферами являются:

- военно-политическая сфера и сфера безопасности;
- политико-экономическая;
- социально-экономическая и гуманитарная.

Следует отметить, что, несмотря на традиционность выделение данных сфер для международных исследований, никто из авторов не рассматривает их в комплексе и в динамике для анализа трансформации системы мировой политики. Подобная попытка предпринята впервые. При этом исходный тезис заключается в том, что значительное превалирование тенденции хаотизации и неравномерность развития по различным областям служат индикаторами дестабилизации мировой политической системы и требуют усилий по регулированию мировых политических процессов.

Тенденция хаотизации на уровне государств проявляется во все большем расслоении государств по различным параметрам, важнейшим из которых в мирополитическом плане является отношение к существующей политической системе мира. В результате выделяется три группы государства модерна (вестфальские), постмодерна (поствестфальские) и премодерна (довестфальские).

Выход за пределы национальных границ различных участников также является важнейшим показателем "размывания" политического устройства существующего мира, построенного на государство-центристских принципах, т.е. его хаотизации, что проявляется и сопровождается такими явлениями, как:

- увеличением негосударственных акторов на мировой арене (что отмечалось Р. Кохэном и Дж. Наем);
- вовлечением все большего количества людей в транснациональные отношения;

- расширением географии деятельности транснациональных акторов. В настоящее время различные транснациональные акторы действуют фактически по всему миру;
- охватом негосударственными акторами практически всех сфер деятельности, включая сферу безопасности, которая традиционно было государственной (например, деятельность НПО по борьбе за запрет противопехотных мин, или деятельность частных военных компаний в зонах конфликта);
- появлением новых акторов, которые становятся транснациональными. В частности, приобретает собственные очертания в качестве транснационального актора "глобальные СМИ", т.е. СМИ ориентированные на всемирную, главным образом, англоязычную аудиторию, которые формируют современную повестку дня;
- гибридизацией акторов, невозможностью жесткого разделения на государственные и негосударственные акторы, созданием различного типа партнерства государства и бизнеса, НПО и государства, бизнеса и НПО и т.п.

В свою очередь, тенденция структуризации, регуляции, управления процессами мирового развития проявляется в создании различных формальных и неформальных структур – межправительственных организаций, различных межгосударственных "клубов" (группа восьми, группа 20), межгосударственных коалиций, союзов, форумов, включающих государственные и негосударственные структуры (Давосский форум, Петербургский экономический форум и т.п.), различных форм частно-государственного партнёрства и т.п.

Важнейшим фактором мирового политического развития, который пронизывает все сферы, является современный этап научно-технической революции. В результате нее слабому государству или даже небольшой группе людей оказывается под силу нанести ущерб другим, который ранее могли осуществить только ведущие государства-лидеры. Современный мир оказался зависимым не только от поведения сильных, но и слабых акторов.

*А.В. Луценко, студ., КНУТШ, Київ
Lily_name@mail.ru*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛЯ БЕЗПЕКИ З ПЕРЕХОДОМ ДО ПОСТБІПОЛЯРНОСТІ

Зміна світового політичного порядку, завершення біполярного періоду та настання постбіполярного мали відображення в полі світової безпеки. Безпека, як стан захищеності, не виникає нізвідки, а пов'язана з агентами безпеки [Didier Bigo. When Two Become One: Internal and external securitisations in Europe]. Агентами безпеки або професіоналами безпеки є відповідно служби безпеки такі як, наприклад, поліція, митна служба, армія, стратегічні політичні установи, тощо. Агенти безпеки фо-

рмують поле безпеки, що є частиною соціального поля як певного багатомірного простору. Соціальне поле є структурою розміщення соціальних позицій різних соціальних агентів [П'єр Бурдьє. Соціологія соціального пространства]. Поле безпеки сформоване з відмінних позицій агентів безпеки, яким притаманні відповідні габітуси (концепт habitus П. Бурдьє), тобто схеми сприйняття, мислення і діяльності. Так як агенти безпеки займають різні позиції поле безпеки є розпорошеним, тому в його межах виникають різні, часом конкуруючі дискурси про безпеку.

В період біполярного протистояння сфера теорії безпеки знаходилась під впливом парадигми реалізму та неореалізму. Дана парадигма розглядала держави основними акторами світової політики, що існують і функціонують в анархічному середовищі і в умовах самодопомоги (self-help environment). Тому забезпечення, насамперед, військової безпеки є умовою виживання акторів. Держави розглядалися також як єдині суб'єкти безпеки, і виступали домінуючими об'єктами безпеки, так як дії агентів безпеки спрямовувались переважно на конструювання захищеності території в межах національних кордонів. Поняття безпеки значною мірою корелювалося з поняттям ворога: безпека держави означала стан захищеності території, суверенітету *від* зовнішнього посягання з боку ворога.

В період біполярності поряд з актуальністю воєнної сили стратегічний дискурс про устрашіння виконував роль досить дієвої зброї проти ворога. Стратегія устрашіння використовувала феномен політико-психологічного страху щодо можливості використання ядерних озброєнь. Відповідно передбачалось, що воєнні сили і, особливо, ядерна зброя мають потенціал політичного примусу, тобто спроможні примушувати опонентів до відповідних дій під страхом збройного конфлікту, ескаляція якого може дійти до ядерного конфлікту. Устрашіння сприяло трансформації сили з вираженого агресивного насилля в більш структурне і символічне насилля [Дидьє Биго. Проблемы безопасности: теоретические дискуссии и институциональный контекст // Цыганков П.А. и др. Международные отношения: социологические подходы]. Стратегічний дискурс устрашіння модифікував класичне розуміння війни і містив в собі потужний вимір символічної влади. Воєнний потенціал підкріплений стратегією устрашіння набуває символічної влади коли стає відомим і визнаним, і таким, що викликає політико-психологічну засторогу. Відповідно тогочасний дискурс про безпеку описував поле безпеки характеристиками стабільності (наприклад, роботи Германа Кана, Кеннета Волтца щодо проблеми біполярної стабільності). Біполярна стабільність була світоглядом тогочасного періоду, провідним глобальним політичним міфом.

Зміна архітектури світової політики з розпадом Радянського Союзу, підкріплена транснаціональними процесами у світі, інтеграційними тенденціями у Європі відіграла роль трансформуючого чинника сфери безпеки. Міфи попереднього періоду, якими була насичена політична мова і політична свідомість не спрацьовують у сучасному світі, тому дискурси про безпеку і сама сфера безпеки зазнають змін. Коли постає нова реальність спеціалісти сфери безпеки "справою честі" вважають пояснення,

інтелектуалізацію нової реальності, результатом чого є поява нових дискурсів про безпеку. Дослідники поля безпеки часто виявляються полістатусними акторами, тобто суміщають в собі політиків, журналістів, військових, радників, представників академічних кіл, тощо, і для них збереження своєї символічної влади (авторитету, популярності, визнання) часто є більш пріоритетним, аніж пошук істини. Тому потрібно враховувати можливість заангажованості сконструйованих ними дискурсів.

Спектр дискурсів про безпеку постбіполярного періоду націлений на створення нового глобального міфу і загалом охоплює дві провідні тематики. По-перше, це ідея перемоги демократії і миру з розпадом Радянського Союзу. Дану тематику дискурсу про безпеку можна узагальнити як "відсутність ворога". Другою провідною тематикою є ідея цивілізаційного зіткнення або "поява нового ворога". Поширення цих дискурсів переслідує мету відповідно або заспокоїти агентів соціального поля, або ж стривожити новими небезпеками. Щодо першої тематики дискурсу про безпеку показовою є робота Френсіса Фукуяма "Кінець історії?" ("The End of the History?" 1989), в якій він говорить про настання консенсусу щодо ліберальної демократії як системи правління і системи політичних цінностей, що знаменує кінець історії. Аргументація побудована наступним чином: сенсом історії завжди була боротьба за ідеї та цінності, відповідно в умовах панування однієї цінності – ліберальної демократії, і сенс історії втрачається. Другий тип дискурсів пов'язаний з тематикою міжцивілізаційних конфліктів, і тут показовою є робота Самюеля Хантінгтона "Зіткнення цивілізацій?" ("The Clash of Civilizations?" 1993). Деякі дискурси про безпеку постбіполярного періоду були результатом помислення змін світового політичного порядку в категоріях парадигми реалізму і неореалізму, що домінували в період біполярності. Даний тип дискурсів використовував тези про однополярний характер нового світового порядку у формі Pax Americana. Ідея однополярності на рівні дискурсу, тексту повертала цінність воєнній силі і тому, хто нею володіє.

В сучасному полі безпеки сфери внутрішньої і зовнішньої безпеки переплітаються так, що неможливо визначити межу де закінчується простір внутрішньої безпеки і починається зовнішня. Конструювання поля безпеки зосереджується на створенні простору захищеності суспільства і окремого індивіда зокрема, а не на охороні державної території, як у біполярний період.

Ф.М. Медвідь, канд. філос. наук, проф., МАУП, Київ
fedir_medvid@mail.ru

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ

В умовах мінливого і суперечливого глобального простору, проникливості кордонів і формування нової політичної географії назріла необхідність створення загальнонаціональної концепції розвитку Української держави та поетапної програми її реалізації. За цих умов зміцнення

національної безпеки України необхідно розглядати як одну з головних передумов її існування, самозбереження та подальшого розвитку як незалежного та повноправного члена світового співтовариства.

На думку аналітиків Українського форуму "Безпека – 2010" Україна в умовах сучасного агресивного світу з непередбачуваними сценаріями розвитку виглядає особливо вразливою, тому "...першочерговим завданням є не тільки усвідомлення власних національних інтересів у загально-освітньому контексті, але й пошук найбільш ефективних шляхів і засобів їх надійного захисту" [Безпека України – 2010 / Під ред. В.П. Горбуліна, А.М. Зленка, Г.К. Крючкова, В.П. Семиноженка. – К., 2007. – С. 3; *Горбулін В., Литвиненко О.* Європейська безпека: можливий шлях послабити виклики і загрози // *Дзеркало тижня.* – 2009. – 7 листопада].

Інформаційна безпека, за визначенням Кормича Б.А., виступає як захищеність встановлених законом правил, за якими відбуваються інформаційні процеси в державі, що забезпечують гарантовані Конституцією умови існування і розвитку людини, всього суспільства та держави [Кормич Б.А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи: Навч. посіб. – К.: Кондор, 2008. – С. 92].

Інформаційна безпека, на наш погляд, як стан захищеності інформаційного простору, який забезпечує його формування і розвиток в інтересах громадян, організацій і держави в цілому, захист від неправомірного зовнішнього і внутрішнього втручання; стан інформаційної інфраструктури, процесів, за яких інформація використовується суворо за призначенням і не впливає негативно на інформаційну чи інші системи як самої держави, так і інших країн при її використанні.

Інформаційна безпека України як один з видів національної безпеки, важлива функція держави, означає: законодавче формування державної інформаційної політики; створення відповідно до законів України можливостей досягнення інформаційної достатності для ухвалення рішень органами державної влади, громадянами та об'єднаннями громадян, іншими суб'єктами права в Україні; гарантування свободи інформаційної діяльності та права доступу до інформації у національному інформаційному просторі України; всебічний розвиток інформаційної структури; підтримка розвитку національних інформаційних ресурсів України з урахуванням досягнень науки і техніки та особливостей духовно-культурного життя народу України; створення і впровадження безпечних інформаційних технологій; захист права власності всіх учасників інформаційної діяльності в національному просторі України; збереження права власності держави на стратегічні об'єкти інформаційної інфраструктури України; охорону державної таємниці, а також інформації з обмеженим доступом, що є об'єктом права власності або об'єктом лише володіння, користування чи розпорядження державою; створення загальної системи охорони інформації, зокрема охорони державної таємниці, а також іншої інформації з обмеженим доступом; захист національного інформаційно простору України від розповсюдження спотвореної або забороненої для поширення законодавством України інформаційної

продукції; встановлення законодавством режиму доступу іноземних держав або їх представників до національних інформаційних ресурсів України та порядок використання цих ресурсів на основі договорів з іноземними державами; законодавче визначення порядку поширення інформаційної продукції зарубіжного виробництва на території України [Кравець Є.Я. Інформаційна безпека держави // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін. – К.: Укр. Енцикл., 1998–1999. – Т. 2. – С. 714].

Державна політика інформаційної безпеки визначається пріоритетністю національних інтересів, системою небезпек і загроз і здійснюється шляхом реалізації відповідних доктрин, стратегій, концепцій і програм в інформаційній сфері відповідно до чинного законодавства. Основні напрями державної політики з питань національної безпеки в інформаційній сфері відповідно до ЗУ "Про основи національної безпеки України" такі: забезпечення інформаційного суверенітету України; вдосконалення державного регулювання розвитку інформаційної сфери шляхом створення нормативно-правових та економічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів, впровадження новітніх технологій у цій сфері, наповнення внутрішнього та світового інформаційного простору достовірною інформацією про Україну; активне залучення засобів масової інформації до боротьби з корупцією, зловживаннями службовим становищем, іншими явищами, які загрожують національній безпеці України; забезпечення неухильного дотримання конституційного права громадян на свободу слова, доступу до інформації, недопущення неправомірного втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у діяльність засобів масової інформації, дискримінації в інформаційній сфері і переслідування журналістів за політичні позиції; вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України [Закон України "Про основи національної безпеки України" // Урядовий кур'єр. – 2003. – 30 липня].

До проблем забезпечення інформаційної безпеки України відносять загрози національним інтересам і національній безпеці в інформаційній сфері [Закон України "Про основи національної безпеки України" // Урядовий кур'єр. – 2003. – 30 липня].

Для формування збалансованої державної політики та ефективного проведення комплексу узгоджених заходів щодо захисту національних інтересів у інформаційній сфері, створення розвиненого і захищеного інформаційного середовища слугує організація функціонування системи інформаційної безпеки, складовими компонентами якої є національні інтереси в інформаційній сфері, загрози та небезпеки цим інтересам, сама інформаційна безпека як інструмент зі створення сприятливих умов для їх реалізації [Ліпкан В.А., Максименко Ю.Є., Желіховський В.М. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції: Навч. посіб. – К.: КНТ, 2006. – С. 16–17].

Правову основу забезпечення інформаційної безпеки України становлять Конституція України, ЗУ "Про національну безпеку України", "Про

інформаційну безпеку України", "Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки", "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики" інші закони і нормативно-правові акти, розроблено Проект Доктрини інформаційної безпеки України (РНБО України) від 25 травня 2009 р.

До пріоритетних напрямків забезпечення інформаційної безпеки України можна, на наш погляд, віднести: створення законодавчої та нормативної бази; здійснення моніторингу інформаційної безпеки України; стандартизація, сертифікація та ліцензування діяльності у сфері забезпечення інформаційної безпеки України; удосконалення та розвиток державної інформаційної інфраструктури з урахуванням вимог інформаційної безпеки України; удосконалення системи освіти, навчання та виховання з урахуванням вимог інформаційної безпеки України та Закону України "Про державну мову"; розробка міжрегіональних, державних та міждержавних програм розвитку системи інформаційної безпеки України [*Медвідь Ф.* Інформаційна безпека України: генеза і становлення // Наукові праці МАУП / Редкол.: В.Б. Захожай (гол. ред.) та ін. – К.: ДП Вид. дім "Персонал", 2010. – Вип. 2 (25). – С. 116–122]. У зв'язку з **посиленням негативного зовнішнього впливу на інформаційний простір України**, що загрожує розмиванню суспільних цінностей і національної ідентичності, недостатніми залишаються обсяги вироблення конкурентноспроможного національного інформаційного продукту. Наближається до критичного стан безпеки інформаційно-комп'ютерних систем в галузі державного управління, фінансової і банківської сфери, енергетики, транспорту, внутрішніх та міжнародних комунікацій. Забезпечення сприятливих зовнішніх умов для розвитку та безпеки держави передбачає забезпечення інформаційної безпеки при інтеграції до структури глобального інформаційного суспільства.

Ефективна реалізація стратегічних пріоритетів, основних принципів і завдань державної політики інформаційної безпеки потребує вдосконалення правових та організаційних механізмів управління інформаційною безпекою, його відповідного інтелектуально-кадрового і ресурсного забезпечення [Про стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 12 лютого 2007, №105/2007 // Урядовий кур'єр. – 2007. – 7 березня].

Отже, в умовах становлення стратегії національної безпеки України, як "дорожньої карти" реформування сектору загальної безпеки важливою її складовою виступає інформаційна безпека держави, що виступає станом захищеності національних інтересів в інформаційній сфері.

*І.М. Миклацук, канд. політ. наук, доц.,
Київський кооперативний інститут бізнесу і права
allsocio.world@gmail.com*

ОСОБЛИВОСТІ КРИЗИ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СВІТУ

Світова економічна криза, що вже отримала власну назву – Велика рецесія стала переломною в історії людства. Адже той факт, що вона

найбільше вразила економічно розвинені регіони світу: США та Європейський Союз дає підстави говорити про завершення історичної епохи – "постіндустріалізму" і початок становлення нового типу світової економіки, політики, культури.

На думку експертів Національного інституту стратегічних досліджень основна причина кризи полягає не в "збої фінансово-банківської системи розвинених країн, а в споживацькому ставленні людини до оточуючого світу, що призвело до зростання комерціалізації всіх сфер життя суспільства і нівелювання людських цінностей, національних культур" [Україна XXI століття. Стратегія реформ і суспільної консолідації (Експертна доповідь) // Стратегічні пріоритети. – 2010. – С. 6]. Світова економічна криза наочно показала тупиковий шлях розвитку економічної моделі "суспільства споживання", що спонукала до екстенсивного розвитку економіки та прискороного фінансового сектору і сектору послуг.

Світова економічна криза стала тим черговим викликом, який перервав оптимістичні міркування про довготривалу історичну перспективу епохи "суспільства споживання" і спровокував людство на пошук нових моделей сталого розвитку. Чи визнає людство і кожна людина окремо критичний характер сучасної епохи? Відповідь, на жаль неоднозначна. Тим не менше сьогодні науковцями, експертами, політичними та громадськими діячами вже розпочато дискусію про перегляд ролі держави в сучасному світі, пошук оптимальних моделей систем контролю над фінансовими ринками, запровадження нових напрямів інноваційного розвитку тощо.

В епоху глобалізації жоден народ не може почуватися в безпеці за умов катастрофічної диспропорції між розвиною Північчю та бідним Півднем, поширення ідеології тероризму, релігійних та етнічних протистоянь, економічного та політичного рейдерства в масштабах цілих регіонів тощо. Глобалізований світ більше не надаватиме дешевих економічних дивідендів для країн "золотого мільярда", а навпаки накладає на них як на найбільш розвинені в економічному та технологічному планах регіони відповідальність всепланетарного масштабу.

Сьогодні на порозі третього тисячоліття, людство стоїть на перехресті, причому одна дорога веде в життя, інша – в смерть, а точка їхнього розходження знаходиться на самому краю провалля. Весь парадокс сучасної світової кризи полягає в тому, що людству, яке раніш розширювало свій життєвий простір ведучи боротьбу із навколишнім середовищем доведеться вести боротьбу із власними інстинктами агресії, жадібності та егоїзму. А ці вороги як відомо є майже нездоланими.

Капіталістичний стиль мислення, який у XX ст. був надійним інструментом покращення благополуччя народів Західного світу повинен уступити місце світогляду персональної відповідальності за все живе на планеті. Першість у процесі "світового оновлення" мають безумовно вести національні еліти, міжнародні, державні та громадські інституції, ЗМІ тощо. Рівень їх духовної зрілості має бути достатнім, щоб використовувати могутність людства в його благо, а не на шкоду.

Як не утопічно це звучить, але перед світовою спільнотою саме зараз за умов глобальної кризи і загрози втратити все відкривається шанс побудувати справді справедливий світовий порядок. Першим кроком на цьому важкому і довгому шляху має стати перетворення, поки що, декларативних заяв ООН в імперативну стратегію людства. Нагадаємо, що в Декларації тисячоліття Організації Об'єднаних Націй прийнятій Генеральною Асамблею від 8 вересня 2000 року визначено наступні фундаментальні цінності, яких слід неухильно дотримуватися у XXI ст.: "свобода, рівність, солідарність, терпимість, повага до природи, спільна відповідальність" [Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй, від 8 вересня 2000 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу.: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/summitdecl.shtml].

А.С. Момот, асп., КНУТШ, Київ

ВИЗНАЧАЛЬНІ ДЕСТРУКТИВНІ ЧИННИКИ В ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Україна вступила на шлях системних трансформацій. Докоорінні реформи політичної, економічної і інших сторін життєдіяльності зачіпають інтереси мільйонів людей. Для них ще довго залишатиметься актуальним питання про те, як відбуватимуться і чим завершаться названі процеси. Проте саме в такі періоди в самому соціумі різко зростають ентропія, невизначеність і непередбачуваність. У цей час особлива роль належить процесам, які фахівці називають деструктивними. Тому одним з найважливіших теоретичних і прикладних завдань політичної науки повинно стати дослідження змісту деструктивних процесів, специфіки їх генезису, умов і причин відтворення, закономірностей і тенденцій руху, а також в обґрунтуванні рекомендацій щодо їх мінімізації і елімінуванню. В зв'язку з цим виникає і нагальна необхідність в науковій і практичній розробці проблеми щодо розуміння суті поняття безпеки в цілому і політичної безпеки зокрема, яку в цьому відношенні слід представляти як зворотній бік деструктивності, "логічну реакцію" суспільства на неї. За таких обставин вжиття дієвих заходів щодо підвищення ефективності політики забезпечення національної безпеки України неможливе без розробки та застосування методів оперативного й адекватного реагування на сучасні виклики, небезпеки та загрози національній безпеці.

Різним аспектам теорії і практики забезпечення національної і міжнародної безпеки присвячено ряд робіт українських та зарубіжних науковців. Вагомим підґрунтям стали наукові напрацювання вітчизняних вчених О. Валевського, А. Ішмуратова, В. Гури, В. Єременка, О. Білоруса, М. Пірен, С. Шергіна, О. Зернецької, Ю. Пахомова, С. Кримського, Ю. Павленка, Б. Канцелярука, О. Сушка, О. Клименко, І. Дудко, В. Крисаченка, М. Хилька, В. Котигоренка, Л. Сидоренко, В. Кременя, В. Ткаченка, П. Рудякова та ін.

Однак, не дивлячись на особливу актуальність подібного роду досліджень, до цих пір не розроблені навіть теоретико-методологічні осно-

ви наукових уявлень про деструктивні політичні явища і процеси; сам же феномен політичної безпеки ще не став предметом для глибоких і масових досліджень. Для України визначальними деструктивними чинниками є геополітичні, політичні, економічні, енергетичні, соціальні, екологічні, інформаційні. Воєнний фактор є важливим, але не визначальним. До реальних загроз у політичній сфері можна віднести:

- спроби відповідних політичних сил насильницької зміни конституційного ладу та порушення територіальної цілісності країни;
- спроби втручання у внутрішні справи України інших держав;
- загрози забезпечення національній єдності та злагоди, соборності Української держави, суспільного миру;
- порушення органами державної влади та місцевого самоврядування Конституції і законів України, прав і свобод людини, в тому числі при проведенні виборчих кампаній;
- прояви сепаратизму в окремих регіонах України;
- структурну та функціональну незбалансованість політичної системи суспільства, нездатність окремих її ланок до оперативного реагування на загрози національній безпеці;
- загрози, що зумовлені процесами становлення громадянського суспільства та демократичної держави тощо.

Говорячи про конкретні деструктивні чинники, то сьогодні Україна опинилася перед необхідністю пошуку оптимальних варіантів виходу з системної кризи. При цьому слід врахувати такі моменти.

Перший: суспільство загалом не готове зараз дати адекватні відповіді на суворі історичні виклики (цьому заважають політична нестабільність, низький соціальний рівень, економічний спад, брак національної ідеї та ідентичності, мовні, культурні, релігійні, ментальні розбіжності та інші негативістські чинники).

Другий: специфічна системна кризовість України як держави потребує нестандартних варіантів впливу на ситуацію. Стало очевидним, що концентрування уваги лише на кінцевих наслідках розвитку кризової ситуації – переростанні її в передкризовий чи власне кризовий стан лише ускладнює стан речей. Отже, слід брати до уваги можливість конструктивного впливу кризовості на перебіг процесу і шукати прийнятні варіанти для вироблення компромісних рішень.

Третій: слід зважено підходити до спроб скористатися досвідом інших країн, оскільки він ґрунтується на інших стратегічних імперативах розвитку, іншому рівні ресурсних можливостей і т.д. Звичайно, якісь позиції можуть при цьому співпадати, але в конкретному контексті проблеми розв'язання національних (тобто специфічних) за характером криз аналогових "рецептів" не буває, про що переконливо засвідчують численні спроби запозичити успішні західні моделі розв'язання криз для українських умов.

Четвертий: об'єктивний аналіз функціонального стану кризовості в Україні неможливий без врахування ступеня дії так званого "легітимізаційного синдрому", успадкованого від попереднього режиму і такого, що оперативно модернізується відповідно до новітніх обставин.

І, нарешті *п'ятий*: для визначення співвідношення сукупної дії де-структивних і конструктивних функцій кризових явищ в нашому суспільстві необхідно з'ясувати ймовірний ступінь їхньої сумісності із стратегічним напрямком розвитку, що дало б змогу конкретизувати ресурсні спроможності кризовості.

Своєрідність кризового стану в Україні пояснюється браком національної ідеї державотворення: її не сприймає чимала частина населення, тоді як традиційна "інтернаціоналістська" ідея себе не лише достоту дискредитувала, а й суперечить напрямкові цивілізаційного поступу. За такої ситуації логічно постала потреба пошуку такого варіанту національної ідеї, який відповідав би інтересам більшої частини суспільства. Потрібна синкретична парадигма, що не лише виражала б інтереси переважної більшості громадян, а й могла б стати консолідуючою і мобілізуючою основою формування громадянського суспільства. Потрібна спільна узагальнена модель державотворення, яка акумулювала б світоглядні позиції, етнічні і культурні традиції громадян України навколо ідеї державницького патріотизму, що могло б стати основою суспільної злагоди, а відтак – реалізації стратегії виходу з кризового системного стану й боротьби із деструктивними чинниками.

І.Г. Назаровська, асп., КНУТШ, Київ
nazarovska@hotmail.com

РОЛЬ ООН ПРИ ЗАПОБІГАННІ ЗБРОЙНИМ ПОЛІТИЧНИМ КОНФЛІКТАМ

Політичні конфлікти, якими сповнений сучасний світ, є настільки складними та взаємозв'язаними, що не існує можливості їхнього розв'язання ізольовано, без переваг співробітництва та розподілу тягаря відповідальності. З метою їхнього запобігання існує потреба у співробітництві на різних рівнях – глобальному, регіональному, національному та локальному. До кола основних суб'єктів превентивної дипломатії входять міжнародні організації, національні уряди та неурядові організації [Preventive diplomacy: stopping wars before they start / Ed. by Kevin M. Cahill. – London, 2000. – 256 p.]. Організація Об'єднаних Націй серед них виконує головну координаційну роль.

Визначальна роль ООН як представника інтересів міжнародної спільноти полягає в мобілізації колективного потенціалу та наданні підтримки національним прагненням щодо попередження збройних політичних конфліктів та допомоги у створенні національного потенціалу в цій сфері. Будучи універсальною організацією на відміну від урядів та неурядових організацій, ООН володіє міжнародним правовим авторитетом, що визнається 192 країнами-членами, а попередження конфліктів є одним з головних зобов'язань країн-членів, що викладені в Статуті ООН [Устав Организации Объединённых Наций и Статут Международного Суда. – М., 1981].

Серед головних переваг та функцій ООН важливе місце посідає її здатність мобілізувати ресурси та об'єднувати в єдиний фонд фінан-

сові внески урядів країн, якщо цього вимагають колективні дії. Ця необхідність зумовлена тим, що сьогодні відбувається скорочення міжнародної допомоги з метою розвитку; спільнота країн-донорів все частіше виявляє небажання надавати допомогу в сфері розвитку державам, що знаходяться на межі чи у стані конфлікту. Проте ООН має свої обмеження, а саме заборони на дії, які вона гарантує при вирішенні конфліктів та кризових ситуацій. ООН має отримати згоду місцевої влади на проведення певних операцій на їх території окрім випадків, коли вона діє згідно Статті 7 Статуту ООН, що передбачає впровадження міжнародного миру та безпеки [Устав Організації Об'єднаних Націй и Статут Международного Суда. – М., 1981]. Таким чином, ООН як міжурядова організація не здатна перевищувати в своїх діях дозволи урядів.

Превентивна діяльність ООН здійснюється шляхом розподілу повноважень між головними органами: Генеральною Асамблеєю, Радою Безпеки, Економічною та Соціальною Радою та Генеральним секретарем. Згідно зі Статутом ООН – члени ООН покладають на Раду Безпеки відповідальність за підтримку міжнародного миру та безпеки. Держави-члени виходять з того, що Рада Безпеки здатна розв'язувати наявні проблеми та відігравати більш значущу роль у справі зміцнення міжнародного миру та безпеки та під час реагування на глобальні загрози та проблеми. У той же час члени прагнуть сприяти регіональному миру та розвитку шляхом зміцнення регіональних організацій.

Розділ VIII Статуту ООН передбачає мир, в якому регіональні організації та ООН мають співпрацювати на всіх континентах з метою попередження, врегулювання та розв'язання кризових ситуацій. Протягом останніх років Рада Безпеки широко користувалася наданими їй повноваженнями для участі у глобальних та регіональних партнерствах: з Африканським союзом та субрегіональними економічними спільнотами в Сомалі, Судані, Дарфурі, Гвінеї, Кенії та Мавританії; з Європейським Союзом та Організацією з безпеки та співробітництва в Європі на Балканах; з регіональними та субрегіональними організаціями Північної та Південної Америки з приводу ситуації в Гаїті та Гондурасі; з Лігою арабських держав та Організацією "Ісламська конференція" на Близькому Сході, в Азії та районі Тихого океану.

ООН продовжує зміцнювати свій потенціал з попередження збройних політичних конфліктів та посередництва при прийнятті рішень. На засіданні Ради Безпеки "Співробітництво між ООН та регіональними та субрегіональними організаціями для підтримки міжнародного миру та безпеки" у 2010 році Генеральним секретарем Пан Гі Муном були окреслені сфери, котрі потребують поліпшення, зокрема координація та зв'язок між відповідними міжурядовими органами та секретаріатами, а також були висловлені інші ідеї з приводу зміцнення співробітництва ООН з неурядовими організаціями.

Таким чином, важливість діяльності ООН у сфері запобігання збройним політичним конфліктам є беззаперечною, проте її максимальна ефективність може бути досягнута лише за умови співробітництва з окремими національними урядами та неурядовими організаціями.

М.В. Наконечний, студ., КНУТШ, Київ
goodvin_m@hotmail.com

ПОЗИТИВНИЙ ДИСКУРС ІМПЕРІЇ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Зміни в сучасному соціокультурному і політичному просторі обумовлені глобалізаційними процесами, що безпосередньо зачіпають основи, на яких побудована сучасна цивілізація.

Важливе значення для стану сучасного постіндустріального світу мають такі реалії як: "змішування" народів за рахунок великої активності міграційних процесів; часткова, або ж повна асиміляція певних національностей; радикальність ідеологічних засад певних теократичних держав чи окремих територіальних одиниць, що прагнуть до здобуття незалежності; численні загрози глобального характеру, що існують в сучасному світі: транснаціональні небезпеки, глобальні епідемії (або так звані пандемії), глобальна організована злочинність, деградація навколишнього середовища та загроза з боку ядерного тероризму.

В цих умовах посилення напруги у міжнародних стосунках здійснюється, з однієї сторони, за рахунок намагань розвинутих та потужних держав впливати на політику менш розвинутих та менш потужних і маніпулювати нею задля досягнення домінантної чи монопольної позиції у сфері використання ресурсних баз цих країн, а з іншої через прагнення так званих "країн третього світу" до перерозподілу сталого пост воєнного світу, що реалізуються, здебільшого, за рахунок ескалації різноманітних геополітичних конфліктів.

Всі вищезгадані проблеми не можуть бути вирішеними жодною з націй-держав поодиноці, бо, так чи інакше, пов'язані з інтересами багатьох держав світу. Їх позитивне дослідження потребує, як максимального охоплення всіх існуючих аспектів сучасної архітекtonіки, так і формування якісно нового підходу до самих проблем, що виникли, через пошук нової методології їх осмислення та тотальне переосмислення набутого людством досвіду.

Однією з найбільш масштабних сучасних спроб та водночас одним із найбільш яскравих прикладів подібного пошуку й намагання створити якісно нову глобальну архітектуру є сучасний Європейський Союз з його тривалим процесом формування та розвитку. Проїшовши декілька початкових формотворчих етапів протягом 1952 – 1993 років від "Європейського Співтовариства Вугілля і Сталі" дане "прото-наддержавне" утворення вийшло на перший з основних етапів свого розвитку та оформилося власне як Європейський Союз.

Наступним кроком на шляху його розвитку стало прийняття Амстердамського та Ніццького договорів 1999-2000 років, що принесло з собою посилення ролі Європейського Парламенту та включення до його компетенції питань у сферах охорони здоров'я, транспортної політики, нових положень з питань соціальної політики та працевлаштування, охо-

рони навколишнього середовища, а також питань щодо розширення свободи пересування осіб у межах Євросоюзу та більш тісної співпраці з питань безпеки – тобто посилення інтеграційного вектору розвитку. Цілком новим стало положення Амстердамського договору, яке передбачає можливість використання в певних ситуаціях формули "тіснішої співпраці" окремими країнами-членами задля реалізації спільних цілей.

Фактично, говорячи про розвиток Євросоюзу та основні підґрунтя цього розвитку, варто акцентувати увагу саме на співпраці з питань безпеки, оскільки існуючі глобальні інтеграційні тенденції цього якісно нового наддержавного утворення тісно переплетені саме навколо цього мазиву питань.

Окрім того варто зауважити, що саме співпрацю з питань безпеки виокремлюють як основу нових глобальних наддержавних формацій, які не лише мають бути побудовані на принципах нової архітектури глобальної безпеки але й, водночас, мають стати частинами цієї глобальної архітектури про що, наприклад, зазначає у своїх роботах А. Етціоні [*Этциони А. От Империи к Сообществу: новый подход к международным отношениям*].

Водночас, переважна більшість існуючих моделей та концепцій як стосовно формування самої нової глобальної архітектури так і стосовно формування та розвитку будь яких наддержавних утворень, актуальних сучасності, тяжіє до імперських мотивів. Останні, у даному випадку, варто розглядати у контексті існуючого позитивного дискурсу імперії, що позначений більш поміркованим підходом до тлумачення ролі та значення імперій у світовій історії, який є підґрунтям для формування, так званого, "концепту імперії", що покликаний стати адекватним конструктом для вираження актуальних організаційних потреб глобалізованого світу.

Значний теоретичний та практичний потенціал має позиція вже згаданого дослідника Амітаї Етціоні. Пропонований ним новий підхід до міжнародних відносин є спробою осмислити сучасний етап глобалізації й подивитися у майбутнє, визначивши можливі шляхи розвитку світової спільноти.

Шлях який він пропонує – це комунітаристичний підхід до політики і світоустрою, що ґрунтується на певній сукупності принципів, які повинні бути покладені в основу при створенні світового правління. Водночас автор демонструє та відстоює необхідність побудови нового світового устрою на основі концепції блага та узгодження конфлікту Східної та Західної культур з переорієнтацією на їх взаємодоповнюваність замість взаємного протистояння.

Зміст позитивного дискурсу імперії полягає в розумінні імперії як шляху до відновлення порядку в світі хаосу, вираження стремління до контролю в неконтрольованому світі, а також як втілення ідеї простого світоустрою, в якому царює чіткий порядок. Позитивний дискурс імперії є притаманним і Європейському Союзу, як молодому "прото-наддержавному" утворенню, що прагне до подальшого розвитку та якісного реформування, що, зокрема, добре помітно зважаючи на постійне посилення інтеграційного та внутрішньо організаційного аспектів розвитку ЄС.

Таким чином, можна вести мову про позитивний дискурс імперії у його практичному аспекті не лише як про своєрідне віддзеркалення існуючих у сучасному політичному просторі трансформаційних процесів, але й, також, як про певну систему принципів та норм, що виникають унаслідок переосмислення попереднього досвіду з якісно нових світоглядних позицій, та як про важливу складову, що використовується у процесі подальшого розвитку та ре-формування Європейського Союзу.

О.В. Саліженко, студ., КНУТШ, Київ
salizhenko@gmail.com

ГЕОПОЛІТИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ "НОВИХ ПРАВИХ"

В середині ХХ століття в Європі виник політичний рух "нових правих", який базується на національно-культурних цінностях та виступає проти духовно-моральної кризи, що охопила Європу після Другої світової війни. Для цього, за активної участі низки науковців, було створено "Групу з вивчення європейської цивілізації" (*Groupement de recherche et d'études pour la civilisation européenne, GRECE*). Одним із найактивніших її апологетів став французький філософ Ален де Бенуа, праці якого стали теоретичною базою "нових правих". Не дивлячись на праве спрямування руху, його прихильники досить гостро виступили з критикою традиційного націоналізму, етноцентризму та егалітаризму. Натомість вони намагались створити ідеологію, яка була б спрямована проти ліберально-демократичних ідей, що охопили Європу з часів Просвітництва.

Окрім ідеологічної бази, представниками "нових правих" було розроблено низку концепцій розвитку європейської геополітики, яка, на їхню думку, має відновити втрачені позиції великої і об'єднаної Європи. Головним завданням для "нових правих" у зовнішній політиці є звільнення всієї Європи від контролю США, вихід європейських країн з ООН, НАТО і створення власних ядерних сил безпеки. В ідеальному варіанті, Євразія мала бути єдиним геополітичним утворенням, яке протистоятиме експансіонізму США. Головною внутрішньо-європейською проблемою, на думку "нових правих", є існування Європейського Союзу, як політичної структури, що нівелює різноманіття культур народів, які населяють континент і сприяє процесу глобалізації. Ще однією загрозою для європейців, на думку "нових правих", є міжнародні фінансові установи (МВФ, Всесвітній банк).

Спільною основою для геополітичних ідей "нових правих" є спадщина німецького геополітика-континенталіста Карла Гаусгофера, який запропонував військово-геополітичну доктрину Континентального блоку (*Kontinentalblocke*). Згідно цієї доктрини, даний блок має об'єднати країни Євразії (Іспанія, Італія, Франція, Німеччина, Росія і Японія), що будуть альтернативою англосаксонському світові (Великобританія та США). Дані ідеї були дещо модифіковані теперішніми "новими правими": вони видозмінили їх відповідно до сучасних викликів. Згідно поглядів "нових правих", європейцям потрібно інтегрувати весь потенціал для

утворення "Федеральної імперії" з геополітичною віссю Париж-Берлін-Москва. Варто зазначити, що серед низки європейських держав "нові праві" виокремлюють Францію та Німеччину, які, на їхню думку, мають найбільший потенціал реалізувати дані ідеї.

Серед геополітичних концепцій "нових правих" слід виокремити проєкти Алена де Бенуа, Жана Тіріара, Гійома Файя та Йордіса фон Лохаузена.

На відміну від "старих правих" і класичних націоналістів, Ален де Бенуа вважав, що принцип централістської "держави-нації" історично вичерпаний і що майбутнє належить тільки "Великому простору", основою якого має стати не тільки об'єднання різних держав у прагматичний політичний блок, а входження етнічних груп різних масштабів в єдину "Федеральну імперію" на рівних засадах. Така "Федеральна імперія", на думку де Бенуа, повинна бути стратегічно єдиною та етнічно диференційованою. "Великий простір", який більше всього цікавить де Бенуа, це – Європа.

"Нові праві" переконані, що народи Європи мають спільне індоєвропейське походження, єдині джерела. Це принцип "спільного минулого". Але обставини сучасної епохи, в якій активні тенденції інтеграції, диктують необхідність об'єднання і в чисто прагматичному сенсі. Таким чином, народи Європи приречені на "спільне майбутнє". Із цього де Бенуа робить висновок, що основним геополітичним принципом має стати тезис "Єдина Європа ста прапорів" [Дугин А. Основы геополитики. – М.: АРКТОГЕЯ-центр, 2000. – 928 с.].

Схожу концепцію, яка отримала назву "Європа до Владивостоку" з віссю Дублін-Владивосток, запропонував колишній лідер "Молодої Європи", бельгійський теоретик Жан Тіріар. Свої геополітичні проєкти він вважав продовженням ідей К. Гаусгофера. Його ідеї були спрямовані на обґрунтування необхідності володіння державою великих просторів, що забезпечувало б її повноцінний розвиток. Таким чином, Тіріар був прибічником утворення "Європейської імперії", яка мала протистояти могутності США. У зворотньому випадку, на думку Тіріара, світове значення країн Європи буде остаточно втрачено. При цьому Тіріар вважав, що така імперія повинна бути не "федеральною" та "регіонально орієнтованою", а гранично уніфікованою і централістською. Вона має стати потужною єдиною континентальною державою-нацією. У цьому полягає основна відмінність між поглядами де Бенуа і Тіріара.

Схожу концепцію, але в дещо іншій інтерпретації, запропонував француз Гійом Фай. Його концепція отримала назву "Євросібірі". Вона, як і попередні концепції, спрямована на створення великої Європи, імперської і федеральної, етнічно і расово однорідної, створеної на основі великих автономних регіонів. Як і для всіх "нових правих", головним союзником великої Європи, на думку Файя, повинна бути Росія. Цей величезний континентальний блок теоретик називає "Євросібірію". А увесь майбутній світ Г. Фай бачить, перш за все, як світ великих блоків.

Оригінальну концепцію сформулював австрійський генерал Йордіс фон Лохаузен. На його думку, політична влада тільки тоді має шанс бути довготривалою, коли керівники будуть міркувати не тимчасовими

категоріями, а "тисячоліттями і континентами". Виходячи з такого розуміння, Лохаузен покладає великі надії на геополітику як науку, яка допоможе визначити довгострокову стратегію. Лохаузен відокремлює долю Європи від долі Заходу, вважаючи Європу континентальним утворенням, що тимчасово підпало під контроль таласократії. Але для політичного визволення, на думку Лохаузена, Європі необхідний просторовий мінімум, який може бути тільки після об'єднання європейських держав у новий самостійний блок, незалежний від атлантизму. Як і більшість "нових правих", Лохаузен не пов'язує майбутнє Європи з Заходом, на його думку, майбутнє Європи можливе лише в союзі з Росією.

Для боротьби з прозахідними геополітичними концепціями – атлантизмом та мондіалізмом, "нові праві" знайшли односторонній захід – в Росії та Китаї, в чому досить тісно зійшлися з російськими неоевразійцями. Стратегічним союзником для "нових правих" виступає саме Росія, на яку вони покладають свої надії у спільному протистоянні американському та ісламському експансіонізму. В той же час, "нові праві" заперечують існування української держави, яку вони вважають тимчасовим явищем, що має відійти під безпосередній вплив Росії.

***М.Д. Стефанишин, магістрант,
Інститут історії і політології, ПНУ ім. Василя Стефаника,
Івано-Франківськ***

ВПЛИВ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПРИМИРЕННЯ НА СТАБІЛІЗАЦІЮ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Основним змістом польсько-українських відносин після Другої світової війни було досягнення міжнаціонального примирення з метою зміни геополітичної ситуації в Центральній-Східній Європі (ЦСЄ), здобуття незалежності й подолання тоталітаризму. Польсько-українське примирення розглядалося як запорука демократичних трансформацій СРСР, протидія його відвертій експансії в регіоні, який протягом ХХ ст. став епіцентром двох світових воєн, а згодом перетворився на плацдарм зіткнення інтересів наддержав, що в свою чергу спричинилося до виникнення локальних конфліктів і вибуху міжнаціональних протиріч.

Загалом, регіон ЦСЄ, впродовж століть виконуючи важливу функцію історичного комунікатора та посередника між Заходом та Сходом, посідає особливе місце на карті континенту.

Можна виділити три базові константи, дотримання яких повинно було служити індикатором стабільності в регіоні: забезпечення права національних меншин на вільний розвиток і самовизначення, розмежування міждержавних кордонів, подолання міжнаціональних історичних упреждень і стереотипів [Єжи Гедройц та українська еміграція: листування 1950–1982 років; пер. з пол. та англ. / [упорядкув., передне слово і комент. Богуміли Бердиховської]. – К.: Критика, 2008. – 752 с.]

Центральне місце в такій геополітичній конструкції ЦСЄ мали б відігравати Польща й Україна, як держави із найбільшим демографічним і економічним потенціалом, і які здатні стати локомотивом політичних змін у регіоні [Бакула Б. Юліуш Мерошевський: польська "Остполітік" / Богуслав Бакула // Сучасність. – 1999. – № 9. – С. 114–118]. В свою чергу, польсько-українська конфронтація, посилювана, до певної міри, потугами радянського імперіалізму, навпаки, вела у подальшій перспективі до втрати державності і незалежності не тільки обох народів, але й інших народів ЦСЄ.

Нормалізацією двосторонніх відносин займалися Польсько-українські товариства. Велику роль у досягненні міжнаціонального примирення відіграли колективи журналів "Kultura", "Сучасність", і "Віднова": Є. Гедройць, Ю. Мерошевський, Б. Осадчук, Є. Стемповський, Ю. Лободовський та ін. Їхніми зусиллями вдалося опрацювати нову концепцію міжнародних відносин в ЦСЄ.

Серед різноманітних федералістичних концепцій, розроблених польською еміграцією, на особливу увагу заслуговує концепція об'єднання країн регіону на конфедерацію, відома під назвою "Міжмор'я", опрацьована опозиційними організаціями – ППС, КНП, і яка була підтримана з української сторони НРУ і УРП.

Таке об'єднання повинно служити інструментом вирішення важкої для регіону проблеми спірних територій, також гарантувати безпеку та посередництво у торгівлі ЄС і Росії, а, головним чином, має забезпечити незалежність країнам-учасницям. На думку Л. Мочульського, поодиноці країни Міжмор'я не в стані протистояти могутньому економічному натискові ЄС, так само як не в силі протистояти геополітичному впливові Росії. Але разом вони можуть захиститися, а навіть і здобути упривілейовані позиції, перебуваючи на стику інтересів Заходу і Сходу. "Українці й поляки є найбільшими народами цілого Міжмор'я, складаючи разом більше половини його населення. Саме тому польсько-українські стосунки можуть бути вирішальними для успіху всієї інтеграційної концепції" [Мочульський Л. Міжмор'я / Лешек Мочульський // Сучасність. – 1992. – № 7. – С. 96–99].

Розпад Радянського Союзу ознаменувався для країн регіону насамперед можливістю відновити свою культурну ідентичність, реконструкція якої від самого початку відбувалася у двох взаємозалежних площинах – національній та європейській. Для країн регіону, які М. Кундера охрестив країнами "вкраденої Європи", в першу чергу, – Польщі – вихід із комуністичного минулого був еквівалентом відтворення власної ідентичності і, як наслідок, – інтеграції з Європою [Пахльовська О. Польща – Україна – Росія. Бермудський трикутник / Оксана Пахльовська // Сучасність. – 2008. – № 3–4. – С. 60–73].

Натомість, Україна опинилася в ролі країни з вираженим посттоталітарним минулим, де йде боротьба двох ідентичностей – культурної та імперіалістичної. Остання хвиля розширення ЄС і НАТО на Схід ще більше відкрила проблеми з ідентифікацією народів ЦСЄ, а у деякій мірі навіть призвела до розшарування умовного поняття "Центрально-

Східна Європа" і виокремлення не менш умовного поняття "Східна Європа" [Шапвалова О. Східна Європа в європейській системі міжнародних відносин [Електронний ресурс] / Олександра Шапвалова. – Режим доступу: <http://uaforeignaffairs.com/article.html?id=455>].

У такому випадку, після вдалого прилучення більшості країн регіону до євроатлантичних військово-політичних структур питання польсько-української співпраці максимально актуалізувалися, оскільки тепер Україна, яка не є членом ЄС чи НАТО, опинилася у статусі буферної країни на вісі Захід – Російська Федерація. Ситуація загострилася у зв'язку із поширенням зони шенгену на країни ЦСЄ, що може стати першою лінією поділу країн регіону після розпаду радянської системи. Особливо суперечним даний факт по відношенню польсько-українського кордону.

Виходячи із тези З. Бжезинського про те, що Польща й Україна належать до держав-геополітичних центрів, можна стверджувати, що польсько-українське міжнаціональне примирення дійсно було необхідною передумовою і одним із засобів боротьби за відновлення державності й демократизації країн соціалістичного табору, подолання тоталітаризму і радянського поневолення, а також забезпечення геополітичної стабільності в ЦСЄ [Бжезинський З. Велика шахівниця: Монографія / Збігнев Бжезинський. – Львів; Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 2000. – 236 с.]

Результатом таких дій стало досягнення міжнаціонального примирення, уникнення відновлення конфліктів і перетворення ЦСЄ у політично стабільний регіон із усталеними зовнішньополітичними орієнтирами. Приклад польсько-українського порозуміння шляхом застосування методу народної дипломатії уможливив уникнення міжнаціональних протистоянь, попередив зовнішні втручання у двосторонні відносини країн регіону.

І навпаки, відсутність міжнаціонального примирення в інших регіонах світу, зокрема на Балканах, привела до загострення протистояння та сповільнення політико-економічних перетворень. Тому позитивний досвід міжнаціонального примирення у польсько-українських відносинах може бути використаний у інших регіонах планети з метою стабілізації не тільки регіональних, але й загальносвітового політичного процесу.

А, загалом, об'єднання потенціалів країн на межі Сходу і Заходу дозволить впливати на відносини в ЦСЄ. Таке партнерство сприяє не лише ефективному вирішенню питання регіональної взаємодії, а й ефективному відстоюванню інтересів усього регіону на міжнародній політичній арені.

А.О. Ткач, здобувач, ВМУРОЛ "Україна", Київ

АМЕРИКАНСЬКИЙ ЧИННИК В ПРОЦЕСІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Актуальність проблеми визначається необхідністю узагальненого комплексного аналізу підходів та концепцій стосовно впливу США на процеси глобалізації в регіоні. Завданням дослідження є виявити найбільш плідні прагматичні підходи. Важливою складовою процесів глоба-

лізації став розвиток новітніх інформаційних технологій, які призвели до глобальних трансформацій у сфері комунікації. Електронна революція з її багатьма технічними новинками дуже швидко змінює світ. Одночасно із значними перевагами ці процеси спричиняють і значні ризики. Через те дотримання пріоритетів демократичного розвитку світового співтовариства, збереження і розширення прав людини, зокрема визнання життява важливим нового права людини – права на комунікацію, повинні стати важливою передумовою вироблення публічної політики і створення відповідних законів інформаційної ери.

В цьому сенсі важливого значення набуває дослідження стану і тенденцій розвитку системи масової комунікації в Україні, її місця і ролі в європейському і світовому комунікаційному просторі. Також під впливом поширення інформації відбувається зміна ментальності, що особливо актуально для посттоталітарних країн, до яких відноситься й Україна, що також потребує свого вивчення.

Праця Дж.У. Фулбрайта присвячена аналізу американської зовнішньої політики за XIX-XX ст., в якій він особливо критично оцінює зовнішньополітичні акції Вашингтону післявоєнного періоду. У 1980 р. в СРСР було видано праці Г. Шіллера, де розглядаються основні аспекти впливу засобів масової інформації на масову свідомість, вводиться в обіг термін "інформаційний" та "електронний" імперіалізм.

Праці З. Бжезинського, Г. Кіссінджера, С. Хантінгтона, П. Д'Аньєрі носять загальний характер і присвячені, в основному, аналізу зовнішньої політики США та геополітичної ситуації в сучасному світі.

Вплив комунікаційних технологій на політичні системи, економіку, на прийняття і виконання людьми рішень вивчають у своїх працях Л. Гроссман, Н.Мур і Дж. Стіл, Д. Гомперт, Г. Суссман і С. Роселл.

Таким чином, аналіз теоретичних підходів свідчить про необхідність комплексного підходу, визначення доктринальних векторів, аналіз етапів та періодів процесу в контексті політичної модернізації та глобалізації.

***С.І. Федорак, студ., ПНУ ім. Василя Стефаника, Івано-Франківськ
sveta-fedorak@mail.ru***

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Оговтавшись після двох найзапекліших і найбільш руйнівних Світових воєн в історії людства Європа поступово перетворювалася на оазу миру та процвітання, де кордони відкриті й не ревізуються, а агресія неприпустима [*Susan Allen Nan. Can we envisage and build a peaceful Caucasus? // <http://www.ft.com>].*

Якщо у період "холодної війни" на перше місце ставилися системні, блокові інтереси, пронизані головним чином ідеологічною сутністю, то тепер на передній план виходять інтереси окремих країн, груп країн, народів. Світ стає більш однаковим, але водночас більш різноманітним.

Разом зі зникненням двополюсного протистояння і вступом світу в постбіполярну добу постали численні обставини, що ускладнюють геополітичну ситуацію. Після закінчення "холодної війни" все змінилось – міжнародна безпека розпалася на мозаїку численних конфліктів і воєн, що виникають постійно і повсюдно. Зникає ідеологічне протистояння, але натомисть розширюються та загострюються зіткнення на основі національних, конфесійних, соціально-економічних, внутрішньополітичних чинників. У двополюсному світі локальні та регіональні конфлікти різного масштабу й інтенсивності були, як правило, підпорядковані глобальному протиборству між Сходом і Заходом [Коппель О.А., Пархомчук О.С. Міжнародні системи. Світова політика. – К.: ФАДА ЛТД, 2001. – 224 с.].

Нині ж міжнародні відносини усе частіше ускладнюються нетрадиційними формами агресії та конфліктів. Доказами цього є поширення ісламського фундаменталізму, агресія Іраку проти Кувейту, криваві битви в колишній Югославії, абхазо-грузинський конфлікт, війна Росії у Чечні, російсько-грузинська війна (серпень, 2008 рік) тощо. Такі конфлікти є ще не достатньо досліджені, але безумовно їхні наслідки справлятимуть великий вплив на всю систему міжнародного порядку. Очевидно, що локальні й регіональні конфлікти різного масштабу та інтенсивності в передбачуваній перспективі стануть найбільш імовірною формою силового розв'язання територіальних, етнонаціональних, релігійних, економічних та інших суперечностей. Тобто майбутній міжнародний порядок не обов'язково буде більш безпечним, ніж у період "холодної війни".

Серйозну проблему міжнародній безпеці створюють і невизнані держави. За висловлюванням відомого юриста-міжнародника Ф. Мартенса, "кожна нова держава, що бажає брати участь у міжнародному спілкуванні з правами й обов'язками міжнародної особистості, має бути визнана такою іншими державами". Але на практиці це викликає багато проблем та труднощів [Тузкоз Жан. Міжнародне право. – К., 1998].

Структура міжнародного правопорядку така, що коли з'являється новий чинник, який зачіпає міжнародне суспільство, кожна держава, реалізуючи свої повноваження, покликана зайняти якусь позицію, юридично визначитись щодо цього нового чинника шляхом його визнання чи невизнання. Односторонній акт визнання необхідний у численних ситуаціях, зокрема в таких, коли йдеться про складові елементи держави: зміна кордонів, уряду, населення може викликати необхідність визнання з боку третіх держав. Звісно, що найбільш важливим є акт визнання новоствореної держави.

Виникає питання, чи є визнання індивідуальним актом кожної держави, що вже існує, чи воно може бути колективно узгодженим в рамках міжнародної організації. Якби міжнародний правопорядок був централізованим, таким, якими є державні порядки, визнання нової держави відбувалося б за всесвітньо прийнятими нормами (за змістом та за процедурою), за допомоги органу, який має такі повноваження. Але насправді все по-іншому: за діючим міжнародним порядком визнання нової держави є прерогативою кожної з держав, оскільки всі вони не відмовилися від цієї компетенції на користь якоїсь всесвітньої міжнародної організації [Черниченко С.В. Теория международного права: В 2 т. – М.: Изд-во "Нимп", 1999].

Сучасна політична наука визначає "невизнані держави" як утворення, які, маючи всі ознаки державності (контроль над територією, система управління, фактичний суверенітет), в той же час позбавлені повного або часткового міжнародного дипломатичного визнання і, таким чином, не можуть де-юре виступати як суб'єкт міжнародних відносин.

В результаті етнотериторіальних конфліктів одночасно з "визнаними" на території пострадянського і пост'югославського простору виникли "невизнані" держави: Нагірно-Карабахська Республіка, Придністровська Молдавська Республіка, Південна Осетія, Абхазія, Республіка Сербська Країна тощо. Але це явище характерне не лише для Європи чи окремих її регіонів, воно набирає світового масштабу і зачіпає інтереси не окремих держав та народів, а має глобальні наслідки для міжнародної спільноти загалом. Невизнані держави не приховують своїх надій на правове оформлення фактично досягнутої незалежності. Відсутність необхідної для цього широкої міжнародної підтримки часто і є причиною конфліктних протистоянь [Леонів В.В. Миротворча діяльність на теренах СНД у контексті розвитку міжнародної безпеки // <http://www.niurr.gov.ua/>].

Міжнародна спільнота в 90-х рр. ХХ ст. зайняла жорстку позицію, фактично проголосивши пріоритет принципу "непорушності кордонів" над принципом "права на самовизначення" і категорично відмовившись визнавати нові державні утворення. Експерти зазначають, що значна частина цих утворень є по суті, державами, які цілком відбулися, мають ефективний державний апарат і користуються масовою підтримкою з боку населення.

На зорі ХХІ століття світ виявився неготовим до виклику "невизнаних держав". Тому "світова спільнота" вважає для себе безпечнішим консервувати або "заморожувати" ці проблеми, тим самим відкладаючи на довгу перспективу їх вирішення.

Міжнародний порядок лише частково регулює проблеми, пов'язані з народженням держав, ці проблеми частіше мають політичний характер. Пошук економічної чи політичної вигоди окремими державами не сприяє вирішенню чи хоча б частковому врегулюванню проблем, що мають глобальних характер. Відсутність чіткої стратегії міжнародного співтовариства, щодо подолання існуючих протиріч у світі сприяє все більшій дестабілізації системи міжнародної безпеки, а також стає запорукою зародження нових та розвитку вже існуючих конфліктів, що в результаті неминуче призведе до негативних зрушень у глобальному масштабі.

А.О. Шапошніков, студ., КНУТШ, Київ
antinantin@rambler.ru

ПРИДНІСТРОВСЬКА ПРОБЛЕМА: ІСТОРІЯ, СЬОГОДЕННЯ, ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ

З 1991 року біля українського південно-західного кордону є країна, якої немає на політичній карті світу – Придністровська Молдавська республіка. Уже понад 20 років вона має всі атрибути державності. Не вистачає лише

міжнародного визнання з боку інших держав та членства в ООН – адже де-юре ця територія належить сусідній Республіці Молдова.

Власне, Придністров'я не створювалося як незалежна держава. На зламі 80-х і 90-х рр... коли у Молдові набирали силу рухи за об'єднання з Румунією ("уніре"), у 5 районах МРСР на лівому березі Дністра, що входили в СРСР і до 1940 р., було проголошено Придністровську, спочатку автономну, а потім і союзну республіку. Метою таких дій був вихід зі складу МРСР і підпорядкування напряму союзному центру – Москві, оминаючи республіканський – Кишинів. І лише з крахом СРСР, Придністров'я проголосило свою незалежність, яку ніхто і ніде всерйоз не розглядав. В тому числі і в самій ПМР, де пізніше двічі на референдум вносилося питання про входження до складу Російської Федерації.

Влітку 1992 р. кількالیтнє протистояння Тирасполя та Кишинєва вилилося у кривавий конфлікт. З точки зору Молдови це була "операція з відновлення конституційного ладу" (подібне формулювання пізніше застосовувалося Росією у 1994 р. при оцінці чеченської війни та Грузією у 2008 р. – конфлікту в Південній Осетії), а з точки зору ПМР – агресія однієї держави проти іншої.

Наступ молдавської армії був зупинений спільними зусиллями загонів російської 14-ї армії, дислокованої у Тирасполі, та армії ПМР. Наслідком війни був остаточний розрив Придністров'я з Молдовою і "замороження" молдово-придністровського конфлікту.

Уже 20 років ПМР намагається домогтися світового визнання, перш за все, від Росії. Придністров'я – член організації СНД-2 – клубу невизнаних держав на пострадянському просторі, куди також входять Нагірний Карабах, Абхазія та Південна Осетія. Дві останні республіки після визнання їх Росією у серпні 2008 р., на думку російських правників, належать до категорії "частково визнаних" держав (як Косово чи Північний Кіпр).

Всі 20 років свого існування ПМР живе як "обложена фортеця", що-права без бажаних її облягати. Чітко простежується курс на протиставлення та ідеологічну війну з Молдовою, дружбу з Росією та обережним нейтралітетом стосовно України.

Придністровська Молдавська республіка позиціонує себе як наступниця Радянської Молдавії. Багатоетнічну державу з трьома офіційними мовами (молдавська на основі кирилиці, російська, українська), де панує мир і міжнаціональна злагода, останнє осереддя молдавської ідентичності, придністровська пропаганда протиставляє зрумунованій, "зараженій вірусом націоналізму", політично збанкрутілій Молдові (Бессарабії). "Гарантом створення багатонаціональної державності на уламках колишньої МРСР може виступити лише Тирасполь, а не Кишинів... Саме ПМР виступить центром притягіння для Гагаузії та півночі Бессарабії" [Колеров С. Поражение Республики Молдова // Приднестровье. – 2010, 10 сент.].

Всі референдуми з приводу незалежності в ПМР показували бажання "багатонаціонального народу Придністров'я" розбудувати незалежну державу та зовнішньополітичну орієнтацію на Росію (щоправда, результати не були визнані світовою спільнотою). У самій Росії до подібних пропозицій ставляться обережно. Офіційна позиція Москви, як і

Києва – збереження територіальної цілісності Молдови, а висловлювання окремих політиків як за, так і проти визнання ПМР не є показником намірів російського керівництва. Та частини російських миротворців досі розквартировані по всій території республіки і є реальною силою в регіоні.

У Молдові єдиного бачення майбутнього ПМР немає. Перш за все це спричинено відсутністю єдиного, програмного бачення майбутнього самої Молдови. Найпоширенішими трендами тут виступають: 1) зближення з Росією; 2) євроінтеграція зі збереженням молдовської ідентичності; 3) уніонізм – злиття з Румунією. У повне повернення територій за Дністром під контроль унітарної Молдови тут ніхто не вірить. Розглядаються варіанти від м'якої федерації до відмови від Придністров'я в обмін на швидку євроінтеграцію. Постійно лунають вимоги від Росії вивести свої війська з Придністров'я. Силowe вирішення проблеми не допускається – градус напруги тут помітно нижчий, ніж на Кавказі.

Найбільшу байдужість з усіх зацікавлених сторін до Придністров'я проявляє Україна, хоча у ПМР проживає значна кількість українського населення і навіть громадян України (місцеві закони дозволяють подвійне громадянство). Існує думка, що за наявності політичної волі у керівництва України, Придністров'я могло бути приєднане до України ще на початку 90-х і т.ч. був би відновлений кордон 1940 р. – по Дністру. Не зробивши жодного дієвого кроку з розв'язання замороженого конфлікту, найпомітнішим заходом за 20 років була економічна блокада ПМР навесні 2006 р. Т.зв. "план Ющенка", що передбачав можливість дипломатичних переговорів між ПМР та міжнародними організаціями і країнами Заходу, реалізований не був.

Найреалістичнішим планом розв'язання придністровської проблеми був т.зв. "меморандум Козака", розроблений в адміністрації російського президента Путіна. Згідно з цим документом, складеним у формі тимчасової конституції, "остаточне врегулювання придністровської проблеми має здійснюватися шляхом перетворення... Республіки Молдова на федеративних засадах... в межах території Молдавської РСР на 1 січня 1990 року" [Меморандум Козака. Российский план объединения Молдовы и Приднестровья // <http://www.regnum.ru/news/458547.html>]. Новостворена федерація складалася б з трьох частин – Придністров'я, Гагаузії, та Бессарабії. Вважається, що саме тоді, влітку 2003 року, придністровська проблема могла б бути остаточно розв'язана. Проте президент Молдови Воронін не погодився з таким планом і цю можливість було втрачено.

Існує думка, що ПМР зовсім не прагне досягти статусу визаної, повноправної держави або, тим більше, повернутися під юрисдикцію Кишинєва. Невизнана, "віртуальна" держава з прозорим кордоном на заході (молдовські прикордонні пости відсутні на молдово-придністровському кордоні) – ідеальне місце для відмивання грошей, контрабанди і подібних засобів ведення бізнесу. Не є таємницею, що будь-який серйозний бізнес в республіці перебуває під контролем компанії "Шериф", тісно пов'язаної з президентом Смирновим.

Близького розв'язання придністровської проблеми не передбачається. В цьому не зацікавлена жодна з сторін.

КОНЦЕПТ "ГЛОБАЛЬНОГО МІСТА" САСКІЇ САССЕН В СТРУКТУРІ ПОЛІТИЧНОЇ КОНФЛІКТОЛОГІЇ

Сьогоднішня характеризується все більшим поширенням та зростанням впливу глобалізації на світ. І вже тут, на сцені глобалізації, з'являються міста, які виконують функцію міжнародної мережі стратегічних площ, і ця мережа найчастіше проявляє себе як високоспеціалізована. Такі міста називають "глобальними". Застосовуючи останній термін вчепні усвідомлено спробували позначити його специфіку: глобальність сучасного періоду. Мережа глобального міста – одна з основних особливостей "організаційної архітектури на даному етапі" [Саскія С. Глобальные города: постиндустриальные производственные площадки // Прогнозис. – 2005. – № 4. – С. 10].

Не існує єдиного глобального міста, бо в глобальній економічній системі існує багато галузей (фінанси, телекомунікаційні послуги тощо), тому у кожного такого міста є своя провідна діяльність (напр. Сінгапур є досить великим центром валютної торгівлі). Тому національні й іноземні фірми та ринки перетворюють конкретне місто в головну точку прикладення своїх зусиль. Отже, хоча б через такі різні ролі держав, вплив глобалізації в них також буде відрізнятися. Та з іншої сторони, не існує й окремо взятого глобального міста, бо між собою вони тісно взаємодіють між собою зв'язками глобального масштабу (глобальна комунікація).

Ця взаємодія включає в себе не лише передачу інформації, а й характеризує глобальні міста як структурні частини або, навіть, систему центрів, глобального управління. Такі міста мають двояку природу: з однієї сторони, вони є елементами всієї глобальної системи, що характеризує їх як просторове поле глобального управління, а з іншої, в глобальних містах містяться складові частини та елементи цього ж управління (банки, ринки) – це їх системний характер. А так як глобалізація як сила, що сама по собі викликає конфлікти, тому й дає право розглядати глобальні міста як ари формування конфліктів, то, у свою чергу, політологія як наука про управління та політична конфліктологія допоможуть вирішити конфлікти всередині глобального міста і, як результат, це укріпить систему центрів глобального управління. Оскільки вирішення проблеми виходить із середини глобального міста як складового елемента та центру глобальної системи, то доречним буде розгляд особливостей та структури такого міста.

Глобальні міста першочергово з'являються як стратегічні центри, що характеризуються транснаціональним обміном трудовими людськими ресурсами, свободою та гіпермобільністю капіталу, формуванням міжнародних спільностей та ідентичностей. З цього моменту місто постає перед нами як територія, простір, де зароджується новий тип політичної діяльності, цілий ряд нових культурних рухів та нова форма влади.

Щодо процесів, що відбуваються всередині такого міста, то вони характеризуються своєю глобалізацією та тим, що вони приймають конкретні, локалізовані форми, а більшість явищ нашого життя досягають свого максимального прояву в глобальних містах, тому яскраво та чітко виражені. Процеси глобалізації, такі як глобалізація економіки та капіталу, відбуваються переважно в самих містах, а інші, напр. обмін людськими ресурсами та зв'язки глобального масштабу, в більшості виходять за межі своєї безпосередньої території. Всі ці процеси регулює глобальна динаміка, яка долає державні інституційні заходи. В останніх в особі законодавчого органу як внутрішньої частини держави, у зв'язку з розширенням глобалізації та впливу інших держав, послаблюється їхня ефективність.

Взагалі концепція глобального міста багато уваги приділяє стратегічним складовим глобальної економіки і, як наслідок, питанням влади, що свідчать про нерівність у суспільстві. І справді, нові комунікаційні технології не зменшили ні ієрархію, ні просторової нерівності міст. Процеси глобалізації сприяли виникненню нової нерівності, що полягає не в зростанні кількості представників середнього класу, а в зростанні цінності високопрофесійних працівників, головним чином в корпоративному секторі, – "важливо не те, що ви юрист, важливо те, як ви застосуєте свої навички" [*Saskia S. The Participation of States and Citizens in Global Governance* // <http://www.saskiasassen.com>]. Хоча це не означає, що зникає середній прошарок населення, проте все ж таки основна динаміка зростання не зачіпає середини. Залишиться чи ні середній клас вагомим сектором навіть за умови незначного зростання, залежить від цілового ряду проблем і особливо від державної політики.

Взагалі глобалізація – сила, яка викликає внутрішньоміські конфлікти: наприклад, проведення кожної конференції великих економічних держав майже автоматично тягне за собою маніфестації противників глобалізації, іноді підтримувані й неурядовими громадськими організаціями. Розмах заходів безпеки під час проведення таких конференцій з усією ясністю вказує на величину "заряду конфліктності", який несуть у собі глобальні міста. Це можна пояснити тим, що концентрація першорядних та важливих політичних та економічних функцій в одному місці посилює потенціал конфліктності.

Так як становище глобального міста характеризується появою та подальшим розвитком глобальних процесів, буде запропоновано саме на базі цих процесів виявляти та досліджувати структуру конфліктів. Якщо аналізувати внутрішню ситуацію, тобто в самому місті, то тут відбуваються такі процеси глобалізації, як глобалізація економіки та капіталу, в середовищі яких може бути порушене завдяки економічним конфліктам (реальний конфлікт потреб). Підпадають під вплив конфліктів й інші глобалізаційні процеси, що вже виходять за межі певного міста – обмін людськими ресурсами та зв'язки глобального масштабу. Проте тут вже домінують соціально-культурні непорозуміння, починаючи з конфліктів між корінними жителями міста та іммігрантами і завершуючи конфліктами між народами та їхніми культурами. Об'єднуючим факто-

ром для таких процесів, як глобалізація економіки та зв'язки глобального масштабу, виступають політичні конфлікти (напр.. поділ функцій між державами у світі). Та "всеохоплюючим" конфліктом, тобто таким, що присутній у всіх процесах глобалізації, є конфлікт інтересів та цінностей.

Отже, якщо ґрунтовно дослідити характеристики, структуру, конфлікти, що мають місце в глобальному місті завдяки процесам глобалізації, що відбуваються в його середині, та сам концепт глобального міста, це може сприяти налагодженню конфліктної ситуації як всередині глобального міста, так і в інших структурних елементах глобальної мережі і, як наслідок, у всій системі центрів глобального управління.

Ю.П. Щегельська, канд. політ. наук, КНУТШ, Київ

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА – ОСНОВА САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ СОЦІУМУ ТА СПОСОБУ ПРЕДСТАВЛЕННЯ КРАЇНИ В СВІТІ

Поява політичної культури як специфічної форми загальнокультурного процесу безпосередньо пов'язана зі становленням політичних відносин. Оскільки ж політична діяльність є стрижнем інтеграції суспільства, то й політична культура, головною функцією якої в усі часи існування інституту держави було обслуговування потреб людини у соціальній організації, закономірно перебуває у центрі сукупного механізму суспільної інтеграції.

Як центральний елемент сукупного механізму соціальної інтеграції політична культура набуває системного характеру на національному рівні. Національна політична культура стає стрижнем сукупного механізму адаптації конкретної нації до власних умов існування і життєдіяльності.

Системоутворювальною основою національної політичної культури є загальнокультурний генотип, що включає в себе сталі способи політичної самоорганізації етнічної спільноти. Цей специфічний стрижень ("внутрішній образ", "архетип" або ж – "традиція") визначає політичний менталітет кожної нації та ціннісну легітимацію відповідної політичної поведінки. Політична традиція виявляється у стереотипах сприйняття політичного життя, у звичаях політичної поведінки, у схемах функціонування політичних інститутів.

Адаптаційний механізм політичної традиції виявляє й інтенсифікує її моделі поведінки, які визначають внутрішню ідентичність та комфортність національного буття. Зі зміною національної політичної традиції видозмінюються й внутрішні та зовнішні умови її існування, з'являються "нові виклики". Певні елементи та компоненти традиції поступаються місцем новим цінностям і стандартам поведінки, однак ядро традиції не зникає, воно оновлює свою "внутрішню" і "зовнішню" периферію, а при глибинній кризі – й внутрішню "архітектуру" ядра. Проте й у такому разі повинні зберегтися реперні структури ідентичності, "внутрішнього образу", інакше культурна система розпадеться, що матиме своїм наслідком

руйнацію усіх сторін суспільного буття. Визначальною умовою стабільної життєдіяльності кожної нації у просторово-часовому континуумі є усвідомлення її членами своєї належності до єдиної спільноти, яке формується, передусім, на базі цінностей, прийнятих у певному суспільстві, що зумовлюють внутрішні основоположні орієнтації нації, на яких ґрунтується її політична культура.

Таким чином, національна політична культура у своїй системній якості є матрицею, тобто сукупністю укорінених базових цінностей і норм, які забезпечують політичну єдність суспільства, сталість існування нації у часі й просторі. Отже, конкретна політична культура є продуктом історичного досвіду певної нації (суспільства) в цілому, включає в себе пам'ять соціальних спільнот та окремих індивідів у сфері політики, їхні орієнтації та навички, що впливають на політичну поведінку, а також особистий досвід кожного з індивідів, що сприяє їхній соціалізації.

Політична культура суттєво впливає на формування відмінних рис певної нації (та держави), які відрізняють її від інших (*самоідентифікація*), а також обумовлює бачення своєї ролі в історії (*цивілізаційна місія*), що, своєю чергою, визначає ставлення її членів до минулого, сучасного та майбутнього як власної спільноти, так і світу в цілому (*позиціонування*).

Національна політична культура виступає у часово-просторовому вимірі існування нації як аксіологічна основа її самоідентифікації та політичної єдності, носієм історичних традицій, основоположних норм і правил, що забезпечують сталість та наступність цивілізаційного поступу соціуму.

Завдяки притаманним національній політичній культурі функціям ідентифікації, орієнтації, адаптації, соціалізації, інтеграції, комунікації і презентації вона також виступає основою представлення країни в світі, оскільки її особливості визначають характер самоідентифікації та, залежно від неї, конфігуратор її носія – інтегрований образ чи бренд – і, відповідно, спосіб його просування всередині країни і за кордоном. Країни з гомогенною політичною культурою, які належать до числа класичних капіталістичних держав (наприклад США, Республіка Польща) як правило, обирають підхід, що базується на засадах брендінгу, держави з гетерогенною політичною культурою (приміром РФ) тяжіють до використання з цією метою образу країни.

Так, Америка подає (презентує) себе світові через національний бренд. На нашу думку, це впливає, зокрема, з такої риси політичної культури США, як свобода обміну, а саме – партії, що змагаються між собою, виступають продавцями політичного товару, а виборці – його покупцями на єдиному політичному ринку, вільному від протекціоністських бар'єрів. "Товари" – це політичні ідеї, програми і платформи, що вільно циркулюють і конкурують між собою. Американська політична культура є "фритредерською", непротекціоністською, на відміну від континентально-європейської, яка ще деінде зберігає елементи протекціонізму.

Свою чергою, росіянам притаманне образне уявлення про себе, а також намагання створити для зовнішніх спостерігачів образ, який дав би їм цілісне уявлення про російський народ, що зумовлене, зокрема, такою рисою політичної культури РФ як ідеалізм.

Для політичної культури Польщі, так само як і для американської, яким притаманні, зокрема, гомогенність та месіанство, характерним способом презентації також є національний бренд.

Водночас для України проблема презентації себе у світі залишається невирішеною. Ухвалений Урядом держави 6 червня 2007 р. проект концепції Державної цільової програми формування позитивного міжнародного іміджу України на 2008–2011 роки не враховує гетерогенного характеру політичної культури України, її ідеологічної фрагментарності, розколотості, суспільної аномії тощо. В українському суспільстві відсутній консенсус щодо власної ідентичності, а отже, і підґрунтя для презентації себе у світі. Ці завдання, на наше глибоке переконання, можуть бути вирішені через створення та просування інтегрованого образу країни.

КРУГЛІ СТОЛИ

КРУГЛИЙ СТИЛ "МОЛОДИ-ВЧЕНІ-ГУМАНІТАРІЇ: ДОСВІД МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ ТА ГЛОБАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ МОЛОДИ В НАУКУ"

А.С. Кошель, МГУ им. М.В. Ломоносова, Москва, Россия

НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЕ МЕРОПРИЯТИЯ КАК ИНСТРУМЕНТ МЕЖДУНАРОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ: ПРАКТИЧЕСКИЕ РЕЗУЛЬТАТЫ

С 20 по 28 июля 2008 г. в городах Новосибирск и Томск по инициативе Содружества студенческих организаций и молодежи прошла Международная летняя школа молодых ученых стран СНГ "Интеграции и инновация в воспроизводстве кадров для развития научно-технического и гуманитарного сотрудничества стран Содружества Независимых Государств". Школа проводилась впервые и являлась уникальным межгосударственным проектом сотрудничества стран СНГ в научно-образовательной сфере. В ней приняли участие более 300 студентов, аспирантов, и научных сотрудников в возрасте до 35 лет из всех стран СНГ; более 150 из них – молодые ученые и лидеры общественных организаций научно-ориентированное молодежи, представляющих раз личные области знания и научные учреждения стран СНГ. Школа проходила под девизом "Наука – без дисциплинарных и политических границ".

В Кабардино-Балкарии на базе Кабардино-Балкарского государственного университета имени Х.М. Бербекова в 2008 и 2009 годах прошли Фестивали молодежного творчества СНГ "Содружество талантов". Фестивали проводились при поддержке Межгосударственного фонда гуманитарного сотрудничества и при содействии Президента и Правительства Кабардино-Балкарской Республики, Российского Союза ректоров, Евразийской ассоциации университетов. В Фестивалях приняли участие более 1000 молодых ученых, представителей творческой молодежи, лидеров студенческих и молодежных организаций и спортсменов из России, Украины, Белоруссии, Молдовы, Казахстана, Узбекистана, Кыргызстана, Азербайджана, Армении и Абхазии. В рамках Фестивалей прошли круглые столы, дискуссии и конференция по вопросам развития гуманитарного сотрудничества на пространстве СНГ, выставка научных и инновационных достижений молодых ученых, соревнования спортсменов по мини-футболу, баскетболу, волейболу и шахматам;

концерты и конкурсы молодежных творческих коллективов и индивидуальных исполнителей. Одним из ключевых мероприятий Первого Фестиваля стала международная молодежная научная конференция "Будущее СНГ – взгляд молодежи". По ее итогам был разработан проект Молодежной стратегии СНГ-2020.

Молодежный научный форум "Ломоносов" давно уже стан признанным и авторитетным научным мероприятием, и самым крупным подобным мероприятием на постсоветском пространстве. В форуме ежегодно участвуют свыше 10 000 молодых ученых, студентов и аспирантов со всех континентов. С 2009 года в рамках конференции "Ломоносов" прошла специальная секция "Содружество Независимых Государств: взгляд молодежи". В рамках секции прошли конкурс творческих работ, круглые столы, сюжетно-ролевая игра, выставка инновационных проектов. На конкурсе творческих и научных работ, посвященных молодежному измерению будущего стран Содружества Независимых Государств "СНГ – 2020" были заслушаны доклады, в которых участники представляли своё видение СНГ в 2020 году, его перспективы, модели развития и выхода из мирового финансового кризиса. Лучшие докладчики были приглашены принять участие в Международном круглом столе "СНГ: кризис и вызовы глобализации", который проходил при участии ведущих политологов, специалистов и ученых в области глобалистики и международных отношений. Образовательной инновацией секции "Содружество Независимых Государств: взгляд молодежи" стала сюжетно-ролевая игра "СНГ: образ будущего", в ходе которой участникам было предложено на один день стать руководителями стран евразийского пространства, принять участие в решении актуальных задач международной политики.

Н.О. Лимар, асп., КНУТШ

СПЕЦИФІКА ТА ОСНОВНІ ОЗНАКИ АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ

Філософія з моменту свого виникнення була тісно пов'язана з розробкою педагогічних та освітніх ідей. В деяких випадках саме освітня проблематика й пов'язані з нею питання людського буття та соціальної організації ставали основою стратегічного напрямку розвитку філософської думки – як це було, наприклад, в епоху Просвітництва. Однак ситуації з дослідженням філософських проблем освіти у ті часи і в наш час принципово відрізняються. Раніше філософія освіти складала просто своєрідний компонент філософської системи та системного мислення філософів і розгорталася як застосування основних концептуально-методологічних положень загальнофілософського характеру до однієї зі сфер соціокультурної реальності – до системи освіти. Сьогодні ж філософія освіти конституюється як самостійний напрям наукового знання.

В англійській літературі з філософії освіти відправною точкою досліджень є широка педагогічна практика, її напрацювання на великому масиві даних, опис отриманих результатів, орієнтація на прогноз. Основний підхід

– опис "за фактами", аналіз того, "що є", а не того, що "хотілося б, щоб було". Тому філософія освіти в енциклопедії Britannica визначається як така галузь вивчення, дослідження і практичного застосування, у якій філософські методи застосовуються до вивчення проблем, тем і сутності освіти.

Разом з тим потрібно зауважити, що виокремлення філософії освіти в окрему галузь філософського знання (або як складової "едукології" – науки про освіту) конституюється широким спектром концепцій. Розробка філософсько-освітньої проблематики і узагальнююче її вивчення як особливої гуманітарної науки ведеться у різних вимірах.

"Філософія освіти" як особлива сфера наукової діяльності, вказує М.К. Бурбулес (професор Університету Штату Іллінойс США), виникла у ХІХ ст., в англomовних країнах, передусім у США. Надихаюча діяльність Джона Дьюї (1859-1952) спонукала до того, що наявність "філософії освіти" була визнана як обов'язковий вимір компетентної, відповідальної, практики в освіті.

Дискусія, що є філософія освіти – галузь знань, поле досліджень чи академічна дисципліна – основний стан того, що на Заході називається філософією освіти. Проблема дисциплінарної ідентифікації турбує й наших дослідників. Збільшена глобалізація академічної роботи, зростання числа міжнародних організацій і конференцій, поширене використання Інтернету як засобу глобального зв'язку й електронних публікацій вчених, усе це вказує, що розмаїтість і розходження будуть посилюватися, включаючи, природно, запитання про те, хто вважається філософом освіти.

Характерною рисою розвитку сучасної англо-американської філософії освіти є ідея активного дисциплінарного впровадження філософії освіти у процес підготовки фахівців. Філософія освіти є такою системою знань, яка має бути доступною педагогам, як у період студентського навчання, так і в післядипломній освіті. Без освоєння більш широкого змісту цілей освіти, епістемологічних основ навчання, етичних і соціальних вимірів освітньої практики ми залишимося з простою технічною практикою освіти, позбавленою реального значення.

На основі аналізу деяких специфічних рис англо-американської філософії освіти ми можемо зробити висновок про актуальність історико-філософського аналізу теоретичного здобутку її представників для осмислення сучасних процесів реформування та розвитку вітчизняної системи науки та освіти.

Р.А. Новиков,

Институт мировой экономики и информатизации, Москва, Россия

МЕЖДУНАРОДНЫЕ НАУЧНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ПРОГРАММЫ: СРАВНИТЕЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ГОСУДАРСТВЕННЫХ И НЕГОСУДАРСТВЕННЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

1. Россия и международный рынок образовательных услуг.
 - Сопоставление развития российского научно-исследовательского комплекса и рынка образовательных услуг с аналогичными комплексами и рынками ЕС, США, Австралии, Японии, Китая;

- Исследование принципов формирования модели смешанного финансирования научно-исследовательской деятельности и образования в странах ЕС и России;
- Определение стратегических ориентиров Российской Федерации на международном рынке образовательных услуг.
- Проведение сравнительного анализа затрат на образование в основных европейских странах и России.

2. Сопоставительная характеристика основных моделей и принципов взаимодействия российских государственных и негосударственных вузов с иностранными партнерами.

- Анализ деятельности совместных научно-исследовательских центров и лабораторий
- Реализация международных образовательных программ и проектов, организация научно-практических семинаров и конференций, обмен преподавательскими кадрами и развитие студенческой мобильности.
- Реализация программ получения двух дипломов.
- Сотрудничество с вузами государств-членов СНГ.
- Взаимодействие с Международной Ассоциацией университетов, Европейской Ассоциацией университетов, Европейской Ассоциацией международного образования, Евразийской Ассоциацией университетов.
- Сотрудничество в рамках бизнес-образования
- Участие российских вузов в проектах Совета Европы, Организации экономического содействия и развития, ЮНЕСКО СЕПЕС, Европейского Фонда подготовки кадров.

Е.А. Сухарева, МГУ им. М.В. Ломоносова, Москва, Россия

РОЛЬ МОЛОДЫХ ГУМАНИТАРИЕВ В ИНИЦИАТИВАХ МЕЖДУНАРОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА МЕГАПОЛИСОВ НА ПРИМЕРЕ МОСКВЫ

Гуманитарное знание обращено к духовному миру человека, его переживаниям, надеждам; оно пробуждает в нем стремление к возвышенному и прекрасному, облагораживает его стремления, побуждает к нравственным и мировоззренческим поискам. Входя в мир гуманитарного знания, человек расширяет горизонты познания, учится постигать чужой – и свой собственный – внутренний мир с такой степенью глубины, которая недостижима в самом тесном личном общении. В гуманитарной культуре человек обретает дар социального воображения, постигает искусство сопереживания, способность понимания другого, дарующие саму возможность совместной жизни в обществе. Способность понимать другого и взаимодействовать друг с другом – вот основной принцип международного сотрудничества не только мегаполисов, но и всех стран мира, который по силам реализовать именно молодым ученым-гуманитариям, поскольку на современном этапе развития научного знания происходит переход в область гуманитарных технологий и новых трактовок человеческого потенциала.

По нашему мнению, важнейшими инициативами международного сотрудничества Москвы и зарубежных мегаполисов могут стать: научно-техническое сотрудничество, разработка Межгосударственной целевой программы инновационного сотрудничества; создание дополнительных возможностей гуманитарного обмена; разработка молодежных проектов, направленных на развитие образовательного, научного и творческого потенциала подрастающих поколений мегаполисов; создание филиалов ведущих университетов мира в Москве и, наоборот, открытие филиалов Московских вузов за рубежом; создание в Москве единой информационной базы результатов научных исследований, проводимых в крупнейших зарубежных городах, информационный обмен между научными группами; формирование Международного совета молодых ученых и специалистов; развитие межкультурной коммуникации как основы международного сотрудничества.

Говоря о роли молодых ученых-гуманитариев в инициативах международного сотрудничества мегаполисов, хотелось бы отметить следующее: ученый-гуманитарий выполняет функции демиурга – создателя систем знаний, которые оказываются существенными для трансформации картин мира и формирования ценностно-нормативной регуляции человеческой деятельности; представители "технологичных" областей знания обращаются за помощью к ученым-гуманитариям с надеждой получить доступ к пониманию окружающего мира, его законов, его перспектив. Без гуманитарного понимания уже невозможно работать полноценно в сфере технологий. Есть основания утверждать, что решение любых современных проблем человека и общества лежит в сфере социального идеала, способов его реализации, а также адаптации в молодежной среде; международное сотрудничество подразумевает постоянный процесс межкультурной коммуникации, в этой связи именно гуманитариям легче обеспечить плавность и эффективность подобного взаимодействия.

Д.Г. Шкаев, ИНИОН РАН, Москва, Россия

**СТРАТЕГИЧЕСКОЕ ПАРТНЕРСТВО
НАУЧНЫХ ОБЪЕДИНЕНИЙ РОССИИ И УКРАИНЫ.
К ВОПРОСУ СОЗДАНИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО
НАУЧНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО КОНСОРЦИУМА
"ГЛОБАЛЬНАЯ МОЛОДЕЖНАЯ ИНИЦИАТИВА"**

Сегодня, когда процессы научной интеграции России и Украины обретают действительно значимые результаты, когда принципы равенства и открытости определяют данный сектор международного сотрудничества, можно с полной уверенностью говорить о серьезных перспективах стратегического партнерства научных объединений двух государств.

Назрела необходимость аккумуляции научных и образовательных возможностей крупнейших вузов и исследовательских институтов России и Украины. Особенно важным это представляется в контексте тенденции к созданию сетевых университетов на постсоветском пространстве.

Поддержка аналитического обеспечения науки в исследовании молодежной проблематики как существенной части вопросов глобализации, разработка и внедрение инновационных методов и технологий; содействие обновлению высшего образования в области молодежной политики и социальной работы с молодежью путем поддержки инновационных методов обучения, семинаров, научных конференций, разработки эффективных моделей переподготовки педагогических кадров; повышение качества научных исследований и уровня международного ювенологического образования за счет интеграции доступа к научным и образовательным возможностям; проведение на постоянной основе социологических, научных и иных исследований, направленных на поддержку аналитического обеспечения науки и образования в сфере молодежной проблематики как существенной части вопросов глобализации; помощь в запуске и развитии научно-образовательных проектов организаций-участников в сфере молодежной проблематики и вопросов глобализации, в том числе региональных, федеральных и международных, – на решение этих важнейших задач ориентировано создание Международного научно-образовательного консорциума "глобальная молодежная инициатива".

Д.Г. Шкаев, ИНИОН РАН, Москва, Россия

МЕЖДУНАРОДНЫЙ МОЛОДЕЖНЫЙ ФОРУМ "СЕЛИГЕР": ОПЫТ ОРГАНИЗАЦИИ НАУЧНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

Одной из целей Международного молодежного форума "Селигер-2010" стала реализация инновационного потенциала молодежи посредством изучения механизма "инновационного лифта", предусматривающего последовательную поддержку инновационных инициатив со стороны профильных институтов развития страны во взаимодействии с частным бизнесом. Модель этого механизма была создана для участников Инновационной смены в полевых условиях палаточного городка. Целью обучения являлось не "натаскивание на проекты", а формирование инновационного творческого подхода и понимания, что устойчивый бизнес не может не быть инновационным.

Академия менеджмента и рынка (АМиР), Международная ассоциация корпоративного образования (МАКО) совместно с Инновационным бюро "Эксперт" и другими организациями принимали участие в организации образовательной программы. АМиР был сформирован пул преподавателей-консультантов для проведения семинарских (практических) занятий и лекций по вопросам создания и реализации инновационных проектов и группа кураторов. Преподаватели АМиР провели занятия по актуальным вопросам коммерциализации инновационных проектов, управлению проектами, персоналом, интеллектуальной собственностью, финансовому менеджменту. Семинарские занятия включали в себя как мини-лекции, так и деловые игры, мини-тренинги, разбор проектов участников. Согласно пожеланиям участников, преподаватели проводили также дополнительные занятия, консультации.

Кураторы являлись ключевым звеном реализации содержательной программы Инновационной смены, которая состояла из лекционных занятий, практических семинаров, спортивных и культурно-массовых мероприятий, конкурсов, презентаций лучших проектов. Костяк команды кураторов (более 50 чел.) составили молодые люди (от 25 до 35 лет) с опытом тренерской и консультационной работы, в том числе в сфере реализации инновационных проектов. Куратор, как представитель организаторов, закреплялся за конкретной командой (в каждой команде по 20 человек) и на протяжении всей Смены не только сопровождал участников во время мероприятий, но и помогал группе организовать командную работу, выбрать и продвигать лучшие инновационные проекты, предложенные участниками.

Результатом Инновационной смены для более чем 2500 тысяч участников стало получение актуальной информации от ведущих специалистов в сфере науки, бизнеса, развития инноваций по теории и практике разработки и коммерциализации результатов научно-технической деятельности, взаимодействия с институтами развития, бизнесом и властью. По словам исполнительного директора Группы "ОНЭКСИМ" Михаила Рогачева, участники Смены получили уникальную возможность узнать, как могут быть реализованы их блестящие творческие идеи, а также в игровой форме прошли все этапы разработки и реализации инновационных проектов. Основным результатом стало формирование у ребят представления о системном подходе к разработке и внедрению инновационных инициатив.

А.Е. Щегловитов, МГУ им. М.В. Ломоносова, Москва, Россия

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЗАПАДНОЕВРОПЕЙСКИХ И СЕВЕРОАМЕРИКАНСКИХ НЕГОСУДАРСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ НА ТЕРРИТОРИИ РОССИИ И УКРАИНЫ ПО ФОРМИРОВАНИЮ ПОЛИТИЧЕСКОГО САМОСОЗНАНИЯ МОЛОДОЙ НАУЧНОЙ ЭЛИТЫ

В настоящее время в России и Украине продолжается процесс формирования нового политического самосознания у различных социальных слоев и групп граждан. Это связано с тем, что Россия и Украина – достаточно молодые государства. Их образование в результате распада СССР привело к складыванию новых политических государств-наций, у представителей которых стала трансформироваться новая идентичность в рамках границ свежееиспеченных суверенных державных образований. Формирование политического самосознания происходит под воздействием как внутренних факторов, так и внешних. При этом, в силу дифференциации общества по социальным, этническим, культурным и статусным признакам, восприятие политической действительности у различных страт специфическое.

Молодые ученые, в идеале, должны являться частью фундамента будущей элиты в обществе. От того, какие условия существуют для получения образования, научной практики, материальной обеспеченности,

карьерних перспектив, взаємодія з отечественними і зарубіжними колегами, во многом зависить майбутня соціальна орієнтація і політичні настрої нового покоління інтелігенції. В обставинах слабкої підтримки бізнесом і державами сучасної російської і української науки, ініціатива по наданню допомоги починаючим ученим впевнено перехоплюється більш зацікавленими глобальними гравцями, в ролі яких виступають Євросоюз і США.

Однак під видом гуманітарних програм, ідей демократії, прогреса, модернізації, Захід планово проводить лінію на ідеологічне і культурне втручання в соціально-політичне простір Росії і України, в відношенні їх майбутніх еліт, тем самим викликаючи певний рівень трансформації політичної системи двох країн і системи цінностей їх народів. Діяльність НГО в Росії і Україні направлена, по суті, на зміну істеблішменту, в тій або іншій ступені підверженого елементам старої, радянської ідеології, на прозахідну еліту. Багато з привнесених цінностей можуть нести деструктивний характер по відношенню до конституційного ладу Росії і України. Наприклад, активно підтримувана ідея відокремлення Чечні від Росії, західні НГО фактично формували в російському суспільстві ідею дезінтеграції країни.

В подібних умовах сьогодні політики багатьох країн виражають свою занепокоєність такою діяльністю НГО і спробують прийняти активні заходи по обмеженню західної допомоги деяким організаціям. Необхідність зміцнення нового політичного свідомості двох держав-націй – української і російської, просто зобов'язує уряду Росії і України предприймати дійсні заходи по розробці власних програм підтримки молодих спеціалістів і учених. Це могло б стати альтернативою діяльності західних НГО, оскільки сприяло б використанню потенціалу молодого дослідницької еліти в національних інтересах, обмежив вплив на самосвідомість своїх громадян з боку іноземних держав.

Круглий стіл
"ФІЛОСОФІЯ. ХРЕСТОМАТІЯ" –
ЄДНІСТЬ НАУКИ І НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ"

О.В. Руденко, канд. філос. наук, доц., КНУТШ, Київ
rov@univ.kiev.ua

МІСЦЕ "ХРЕСТОМАТІЇ З ФІЛОСОФІЇ" В УНІВЕРСИТЕТСЬКІЙ ОСВІТІ

У сучасній системі вищої освіти, націленої на різнобічний розвиток особистості, значну роль відіграє вивчення філософії. Певну роль в освоєнні філософської проблематики надають підручники та навчальні посібники у вигляді курсів лекцій, методичних вказівок тощо. Однак усі ці

види навчальних посібників дають уявлення про філософію як би з "других рук". Філософські проблеми доходять до їх читачів в інтерпретації авторів даних посібників та підручників. Тим часом, щоб глибоко і різномірно вивчити філософію, необхідно відчуті справжній "смак" філософської проблематики, самому зануритися в світ філософської думки, безпосередньо познайомитися з чисельними ідеями та концепціями філософів.

Самий вірний спосіб це зробити – прочитати першоджерела – роботи класиків філософської думки. Однак для студента неспеціалізованого вузу через брак часу, складності текстів така форма вирішення цього завдання може виявитися неприйнятною. Жанр навчального посібника у вигляді хрестоматії; в якійсь мірі вирішує проблему безпосереднього ознайомлення студента з класичними філософськими текстами. Хрестоматія дозволяє читачеві отримати ці тексти в спеціально відображеному концентрованому вигляді. Саме таким навчальним посібником і є запропонована авторським колективом кафедри філософії та методології науки "Філософія: хрестоматія : навчальний посібник для бакалаврів фізико-математичних та природничих спеціальностей".

Основними документами, що визначили тематику відбору фрагментів текстів, є навчальні плани природничих та фізико-математичних факультетів, що затверджені Міністерством освіти і науки України, де філософія визначається як обов'язковий предмет соціо-гуманітарного циклу та програм з курсу а "Філософія", що затверджена методичною радою Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Згідно них побудована структура хрестоматії. Укладачі хрестоматії прагнули до того, щоб представлені фрагменти відображали різноманітні підходи до предмета і призначення філософії, до фундаментальних філософських проблем, щоб вони адекватно виражали погляди відповідних філософів і при цьому були доступними для розуміння широкої читацької аудиторії.

Окремо потрібно відзначити, що всі тексти, вміщені в даній хрестоматії, є професійними перекладами з мови оригіналу на українську мову, що, на жаль, дуже рідко зустрічається в такого типу роботах. Ще важливим є те, що тексти подаються у вигляді цілісних розділів, присвячених тій чи іншій проблемі, а не у вигляді цитування за означеною темою. Це надає можливість студенту отримати цілісний погляд на працю того чи іншого філософа, а не мати фрагментарну мозаїку поглядів.

Подвійна націленість матеріалів даної хрестоматії на історію і теорію філософії визначили і композицію розділів. В історико-філософських темах дотримується принцип висвітлення історичного руху філософської думки. В теоретичних – дається тематична добірка матеріалу, що розкриває ту чи іншу філософську проблему.

Загалом, можна констатувати, що навчальний посібник "Філософія: хрестоматія : навчальний посібник для бакалаврів фізико-математичних та природничих спеціальностей" представляє собою унікальну збірку текстів для вивчення філософії студентами не філософських спеціальностей. Для університетської освіти такий жанр підручників або посібників є важливою формою залучення університетської молоді до знайомства з класичною та сучасною філософською думкою.

Круглый стол
"КОММУНИКАТИВНОЕ ПРОСТРАНСТВО:
ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ И ПОЛИТИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ"

С.Ю. Трофимцева, канд. филос. наук, доц., СамГУ, Самара, Россия
link@ssu.samara.ru

К ВОПРОСУ О КЛАССИФИКАЦИИ
ИНФОРМАЦИОННО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ВОЗДЕЙСТВИЙ

В современном обществе, вошедшем в стадию постиндустриального или информационного, повышение значимости информации и превращение её в один из системообразующих элементов социума протекает параллельно с эскалацией глобальных и локальных конфликтов. Данная ситуация рядом исследователей характеризуется как информационная война – особый вид отношений между государствами, при котором для разрешения противоречий используются методы, средства и технологии воздействия на информационную сферу [Емельянов Г.В., Стрельцов А.А. Информационная безопасность России: Основные термины и определения. – М.: РАГС, 1999. – Ч. 1. – С. 39] с целью подрыва политической, экономической и социальной систем, а также массовой психологической обработки населения для дестабилизации общества и государства [Принципы, касающиеся международной информационной безопасности: Проект // Материалы МИД РФ. – М.: МИД, 2000].

Исходя из этого, одним из основных способов ведения информационных войн является информационно-психологическое воздействие на личность и общество, определяемое как разновидность специально организованного преобразования социальной среды, результатом которого является изменение состояния сознания целевой группы, характеризующееся корректировкой поведенческих моделей и мировоззренческих установок, ведущих к трансформации индивидуальной мотивации принятия управленческих решений. Следовательно, обеспечение защиты субъектов от негативных информационных воздействий выступает необходимым аспектом информационной и национальной безопасности государств [Алексенцев А.И. Сущность и соотношение понятий "защита информации", "безопасность информации" и "информационная безопасность" // Безопасность информационных технологий. – 1999. – № 1. – С. 19].

Однако, несмотря на то, что проблемы, связанные с выявлением специфики информационно-психологического воздействия, его результатов и последствий, затрагиваются относительно давно, вопрос о классификации информационно-психологических воздействий практически не поднимался. Согласно предположению М.И. Долгова (Самара), информационно-психологические воздействия можно разделить на ситуативные и вербально-образные. Правомерность данной классификации, по мнению М.И. Долгова, обусловлена тем, что информация мо-

жет восприниматься объектом как в вербально-образной кодировке, так и как некий набор реализуемых субъектом воздействия моделей поведения и создаваемых им ситуаций, под влиянием чего у объекта формируется определенный психо-эмоциональный отклик, корректирующий его индивидуальную картину мира и реализуемые им поведенческие модели. Иными словами, в случае реализации ситуативных воздействий, примером которых служат стратагемы [см.: *Сунь-Цзы. Искусство войны* / Под ред. Н.И. Конрада. – М.: Наука, 2006] и игры [см, например: *Берн Э. Игры, в которые играют люди.* – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psylib.org.ua/books/berne02/index.htm>], эффект достигается за счёт помещения объекта воздействия в особую, специально подготовленную ситуацию, где поведение объекта строится в рамках заранее просчитанной субъектом модели. При этом следует особо подчеркнуть, что основное различие между стратагемами и играми как видами ситуативного информационно-психологического воздействия заключается в том, что стратагема (кит. "ловушка") – заранее подготовленная ситуация, которая уже не субъектом корректируется после попадания в неё объекта воздействия, поскольку в данном случае у объекта есть возможность принятия только одного управленческого решения, которое и было заранее просчитано субъектом воздействия, а сам он при реализации стратагемы становится по сути сторонним наблюдателем. В случае, если объект попадает в игру, ситуация не может быть статичной, она трансформируется в зависимости от реакции объекта и является по сути спектаклем, разыгрываемым под управлением субъекта воздействия, выступающего в роли режиссёра, а полученный эффект – это результат восприятия объектом воздействия развития ситуации. В случае вербально-образных воздействий эффект достигается за счёт реакции объекта на специально подготовленную вербальную или образную (визуальную) информацию.

Однако представляется несколько сомнительным непосредственное разделение вербально-образных информационно-психологических воздействий на явные и скрытые, где к явным относится разъясняющая и явная навязывающая пропаганда, а к скрытым – манипуляции и скрытая навязывающая пропаганда. С одной стороны, практический смысл в подобной классификации есть, так как в качестве классификационного признака, используемого М.И. Долговым, выступает характер вербально-образного информационно-психологического воздействия: скрытый или явный по отношению к объекту воздействия. Тем не менее, одновременное отнесение пропаганды как распространения в обществе определённых идей, воззрений, теорий к разным видам воздействия вряд ли можно считать оправданным, поскольку явная и скрытая пропаганда выступает по сути как разновидности навязывающей пропаганды, и тогда их отнесение к более высокому уровню классификации нарушает правила построения иерархической классификации.

В этой связи представляется более верным разделение вербально-образных воздействий по типам на пропаганду и манипуляции. Основ-

ным различием между пропагандой и манипуляциями следует считать цели и содержание информационно-психологического воздействия в каждом из случаев. Для пропаганды в целом характерно *предложение* (в любой форме) объекту воздействия *готового* видения событий или процессов, либо управленческого решения. Даже с случае разъясняющей пропаганды воззрение или решение всё равно определено заранее, а объект воздействия лишь убеждают в правильности заданного воззрения или решения. Задачей манипуляций, по мнению большинства исследователей, является *подталкивание* объекта воздействия к "самостоятельному" выводу или принятию управленческого решения, и манипулятор, в отличие от пропагандиста, лишь готовит информацию в определенной форме, которую объект должен осмыслить. Тем самым, решение объекта является *как бы* результатом его собственных мыслительных операций, но это решение стало возможным только благодаря специфике формы подачи информации манипулятором.

Данный вариант классификации вербально-образных информационно-психологических воздействий, как представляется, позволит сделать систему противодействия им более адекватной, поскольку эффективность мер противодействия данному виду угроз информационной безопасности напрямую зависит от четкого осознания специфики методов и способов, реализуемых противником.

Круглий стіл
"ПОСТНЕКЛАССИЧЕСКОЕ ЗНАНИЕ:
ФОРМЫ ОРГАНИЗАЦИИ И САМООРГАНИЗАЦИИ"

*И.В. Ершова-Бабенко, д-р филос. наук, проф., Е.В. Медянова, асп.,
Одесский национальный медицинский университет, Одесса
Choka@Te.Net.ua*

РАЗВИТИЕ ПОСТНЕКЛАССИЧЕСКОГО ЗНАНИЯ:
ВОПРОСЫ И ПОИСКИ РЕШЕНИЙ.
КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ МОДЕЛЬ ПСИХОСИНЕРГЕТИКИ "ЦЕЛОЕ В ЦЕЛОМ",
ВКЛЮЧАЯ "НЕЛИНЕЙНОЕ ЦЕЛОЕ В НЕЛИНЕЙНОМ ЦЕЛОМ"
(на примере исследования ценностной и когнитивной сфер личности)

Развитие постнеклассического знания потребовало ответов на целый ряд философско-теоретических, методологических и практических вопросов. Это и вопросы о категориальном аппарате междисциплинарных исследований, дальнейшей разработке методологии постнеклассической науки, концептуальном переоткрытии категорий, соразмерности фундаментального и прикладного, о том, какой классификацией наук, какими концептуальными моделями и какой/какими теорией/теориями

психики мы будем пользоваться, ставшие целью международного междисциплинарного исследовательского проекта, итоги которого представлены в коллективной монографии "Постнеклассические практики: опыт концептуализации" (Отв. ред. О.Н. Астафьева). Ответами стали и предложенные психосинергетикой концептуальные модели, постдисциплинарная (постнеклассическая) классификация наук, методология исследования и теория гиперсистемы/развития психики [Ершова-Бабенко, 1992; 2005; 2009]. В сочетании с концепциями других авторов, взаимно дополняя друг друга, они создают общую картину состояния постнеклассики сегодня и ее перспектив.

Источник идеи постнеклассики – это понятие постнеклассической науки, предложенное В.С. Степиным (1989), разработавшим концепцию структуры и генезиса научного знания и рассмотревшим идею корреляции осваиваемых современной наукой типов системных объектов с изменениями научной рациональности. Это вызвано потребностью современного научного знания в начале XXI века из-за ограниченности классических и неклассических методологических средств исследования сложной системы в естественных, гуманитарных и социальных науках [Постнеклассика: философия, наука, культура. – 2009. – С. 7].

В этом докладе представлены холистическое обоснование психосинергетикой представления о психике человека как о гиперсистеме синергетического порядка с фазовой структурой в рамках концептуальной модели "целое в целом" в т. ч. "нелинейное целое в нелинейном целом", выходящей за границы предыдущей дихотомии "часть-целое".

Процедурой обоснования такого представления явились в нашей работе 1993 г. как генетическое и системное обоснования, так и следующий после новой холистики С.П. Курдюмова и соавт. (1994) шаг в холистическом обосновании – возможность существования одного целого в составе другого целого в разных режимах, в т. ч. нелинейного целого. Методология исследования психики как синергетического объекта, открытой нелинейной самоорганизующейся среды, иерархонеиерархической системы (1991) позволила создать концептуальную модель "целое в целом", включившую отношения в режиме "нелинейное целое в нелинейном целом" как без влияния и взаимодействия, так и с разной их степенью. Такая модель позволяет выйти за пределы дихотомии "часть-целое" или сведения к элементам (редукционизм), а также частично за границы новой холистики, сохраняющей мировоззренческую позицию "часть – целое", т. к. в ней рассматривается "зависимость способов топологически правильно объединенных структур и ускорения темпа развития целого и его частей" [Князева, Курдюмов, 1994].

Однако, при исследовании когнитивных процессов практически невозможно вычленивать части ни на уровне собственно когнитивности как свойства или характеристики, ни на уровне когнитивных процессов. При этом именно их характер явно влияет на личность [См. экспериментальные исследования Е.В. Медяновой, 2011]. Таким образом, можно сделать первый вывод: когнитивность и личность в целом, их качества,

отношения и средовое поведение не укладываются в мировоззренческую и методологическую модель "часть-целое". В тоже время вполне очевидно, что они укладываются в психосинергетическую концептуальную модель "целое в целом", демонстрируя именно отношения целых, причем, судя по всему, подобного класса, а именно – открытых нелинейных самоорганизующихся сред/систем. Как следует из полученных экспериментальных данных, наличие определенного типа когнитивных процессов влияет/изменяет качество личности в аспекте ее ценностной сферы. Это позволяет сделать второй вывод, что в данном примере когнитивные процессы играют роль целого. В то же время из эксперимента следует, что присутствие в структуре личности определенных ценностей влияет на качественную характеристику когнитивной сферы личности. Это позволяет сделать третий вывод, что в данном примере ценностные характеристики личности играют роль целого. На основании сказанного можно сделать обобщающий вывод, что в рассматриваемом примере мы наблюдаем взаимоотношения двух целых – ценностной и когнитивной сфер личности. Следовательно, при их исследовании мы можем применять концептуальную модель психосинергетики "целое в целом", в том числе "нелинейное целое в нелинейном целом".

*) Работа выполнена в рамках международного исследовательского Проекта "Постнеклассическая методология: становление, развитие, принципы, перспективы" (№08-03-16059), поддержанного Российским гуманитарным научным фондом (РГНФ) и Национальной академией наук Украины, а также международного (российско-украинского) проекта "Постнеклассические практики в меняющемся мире" (постановление Президиума НАН Украины №125 от 23.04.2008 г. и при финансовой поддержке РГНФ №08-03-91309aU (2009) и научно-исследовательской деятельности кафедры философии Одесского Национального медицинского университета "Культура нелинейного мышления: концептуальная модель" (№0103U007948), "Методологические проблемы разработки новой теории психики и ноэтики" (№0108U011002).

ЗМІСТ

Секція "ТЕОРІЯ ПОЛІТИКИ"

Підсекція "СУЧАСНІ ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ"

Ананко Л.В. Міграційні процеси в Україні: соціальний аспект	3
Березенська О.М. Специфіка політичних цінностей сучасної України	5
Беца Т.О. Гендерна рівність в Україні: участь жінок в процесі прийняття управлінських рішень	8
Бондар А.Г. Формування національного бренду "Україна" через сучасні інформаційні технології.....	9
Буян В.В. До аналізу поняття "міф" у контексті гуманітарного знання	11
Гончарук В.П. Перспективи запровадження змішаної виборчої системи при формуванні Верховної Ради України.....	14
Гречко О.Ю. Міграційна політика України: сучасні виклики та перспективи розвитку.....	16
Заболотна О.Т. Особливості політичної культури в умовах сучасної України.....	18
Заболотня Г.О. Проекція теорії дискурсу та гегемонії Е. Лаклау та Ш. Муф на сучасний український політичний простір	20
Зубчик О.А. O tempo, o mores!: "поліхотомічний ключ сучасної політики" і шанс для України	23
Івасюк З.А. Технології розробки і реалізації бренд-політики в сучасній Україні	25

Карасінська М.В. Тенденції формування моделі державно-церковних відносин в сучасній Україні	27
Кармазенко М.В. Ідеологія солідаризму як чинник формування громадянського суспільства в контексті сучасних тенденцій згортання демократії в Україні.....	29
Ковтун Д.О. Особливості референдумів в сучасній Україні	32
Косьмій О.М. Трансформація змісту політичної віри в умовах демократизації українського суспільства	34
Косьмій Ю.В. Конституювання етнонаціональних спільнот як політичний процес	35
Кузьменко Т.В. Ціннісні виміри легітимації політичної влади в умовах політичних трансформацій в Україні	37
Лисенко Ю.В. Реалізація базових засад соціальної політики: проблема взаємодії людини і держави	39
Малкіна Г.М. Особливості трансформації інститутів політичної відповідальності в Україні	42
Михальчишина Н.В. Політичний міф у сучасному українському суспільстві	44
Мовчан У.І. Президентське вето в українській політичній системі	46
Негуляєва Г.О. Особливості формування та функціонування опозиційних урядів в Україні	48
Нікончук Н.В. Політична еліта України у викликах ХХІ століття	50
Онопко О.В. "Герой" і "цивілізація" у політичній міфології	52
Павлюк О.В. Переваги та недоліки запровадження в Україні змішаної виборчої системи на виборах депутатів місцевих рад 2010 року	54
Піонтковська А.К. Специфіка соціальних конфліктів у сучасному суспільстві	56

Репіна О.С. Сучасний правлячий клас України: шлях становлення та тенденції розвитку.....	58
Ротар Н.Н. Представництво регіональних інтересів в Україні.....	60
Рудницька Н.О. Професіоналізм як ціннісна ознака бюрократичного апарату органів державної влади України.....	62
Стичинська А.Б. Державна політика у сфері забезпечення прав людини.....	65
Сурганова Ю.О. Витоки, реалії та перспективи розвитку партійної системи в Україні	67
Тітовський М.С. Реформування адміністративно-територіального устрою: проблеми та альтернативи	70
Федірко І.П. Соціально-політичні конфлікти та їх чинники.....	72
Федорченко В.М. Ліберальні цінності в контексті легітимації політичного режиму в Україні.....	74
Шайхалієва Ю.А. Антикорупційна політика як необхідний фактор на шляху побудови стабільної демократії в Україні	76

Секція "МІЖНАРОДНА ПОЛІТИКА"

Garcia Antonio Seems confirmed: China is now the second largest economy of the world.....	79
Zeljovic N. Geopolitics of Balkans	80
Алексеева Т.А. Теория международных отношений как наука	82
Арбузов О.В. Глобальні зміни світового розвитку у посткризовий період.....	84
Bilous A. Multi-level Governance: current theoretic developments and critique.....	86

Блохін І.В. Неоколоніальна політика та глобальне інформаційне суспільство: до постановки проблеми	89
Внучко С.М. Основні етапи розвитку глобалістики як науки	91
Геник М.А. Дослідження миру у політичній думці ХХ століття	93
Донська А.Г. Визначення поняття Європи: політичний аспект	95
Івасюк З.А. Економічна дипломатія як основа стратегічного розвитку в добу глобалізації.....	96
Калінін В.Ю. Аспекти взаємодії держави та ТНК у військово-політичній сфері	98
Кирик В.Л. Геополітична експансія і місце України у геополітичному просторі	100
Косілова О.І. Глобалізаційні виклики сучасній Україні.....	102
Котович І.О. Китай у геополітичній концепції Збігнева Бжезінського	104
Лебедева М.М. Мировая политика: тренды развития	106
Луценко А.В. Трансформація поля безпеки з переходом до постбіполярності	108
Медвідь Ф.М. Інформаційна безпека України: політико-правові засади	110
Миклащук І.М. Особливості кризи постіндустріального світу	113
Момот А.С. Визначальні деструктивні чинники в трансформації українського суспільства	115
Назаровська І.Г. Роль ООН при запобіганні збройним політичним конфліктам.....	117
Наконечний М.В. Позитивний дискурс імперії як чинник розвитку Європейського Союзу.....	119
Саліженко О.В. Геополітичні концепції європейських "нових правих".....	121

Стефанишин М.Д. Вплив польсько-українського примирення на стабілізацію міжнаціональних відносин Центрально-Східної Європи	123
Ткач А.О. Американський чинник в процесі глобалізації	125
Федорак С.І. Основні чинники дестабілізації сучасної системи міжнародної безпеки	126
Шапошніков А.О. Придністровська проблема: історія, сьогодення, шляхи розв'язання.....	128
Шорохова Ю.В. Концепт "глобального міста" Саскї Сассен в структурі політичної конфліктології.....	131
Щегельська Ю.П. Національна політична культура – основа самоідентифікації соціуму та способу представлення країни в світі	133

КРУГЛІ СТОЛИ

Круглий стіл "МОЛОДІ-ВЧЕНІ-ГУМАНІТАРІ: ДОСВІД МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ ТА ГЛОБАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ МОЛОДІ В НАУКУ"

Кошель А.С. Научно-практические мероприятия как инструмент международного сотрудничества молодых ученых: практические результаты	136
Лимар Н.О. Специфіка та основні ознаки англо-американської філософії освіти	137
Новиков Р.А. Международные научно-образовательные программы: сравнительная характеристика государственных и негосударственных учебных заведений	138
Сухарева Е.А. Роль молодых гуманитариев в инициативах международного сотрудничества мегаполисов на примере Москвы.....	139
Шкаев Д.Г. Стратегическое партнерство научных объединений России и Украины. К вопросу создания Международного научно-образовательного консорциума "Глобальная молодежная инициатива".....	140

Шкаев Д.Г.

Международный молодежный форум "Селигер":
опыт организации научного сотрудничества 141

Щегловитов А.Е.

Деятельность западноевропейских и североамериканских
негосударственных организаций на территории России и Украины
по формированию политического самосознания
молодой научной элиты 142

**Круглий стіл
"ФІЛОСОФІЯ. ХРЕСТОМАТІЯ" –
ЄДНІСТЬ НАУКИ І НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ"**

Руденко О.В.

Місце "Хрестоматії з філософії" в університетській освіті 143

**Круглий стіл
"КОММУНИКАТИВНОЕ ПРОСТРАНСТВО:
ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ И ПОЛИТИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ"**

Трофимцева С.Ю.

К вопросу о классификации
информационно-психологических воздействий 145

**Круглий стіл
"ПОСТНЕКЛАССИЧЕСКОЕ ЗНАНИЕ:
ФОРМЫ ОРГАНИЗАЦИИ И САМООРГАНИЗАЦИИ"**

Ершова-Бабенко И.В., Медянова Е.В.

Развитие постнеклассического знания:
вопросы и поиски решений.
Концептуальная модель психосинергетики "целое в целом",
включая "нелинейное целое в нелинейном целом"
(на примере исследования ценностной и когнитивной сфер личности) 147

Наукове видання

ДНІ НАУКИ

ФІЛОСОФСЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ – 2011

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
(20–21 КВІТНЯ 2011 РОКУ)

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

ЧАСТИНА 9

Друкується за авторською редакцією

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"
Виконавець Д. Ананьївський

Підписано до друку 04.04.11. Формат 60x84^{1/16}. Вид. № Фл7. Гарнітура Arial. Папір офсетний.
Друк офсетний. Наклад 95. Ум. друк. арк. 9,07. Обл.-вид. арк. 13. Зам. № 211-5621

Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"
01601, Київ, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43,
☎ (38044) 239 32 22; (38044) 239 31 72; факс (38044) 239 31 28.
E-mail: vydav_polygraph@univ.kiev.ua
Свідоцтво внесено до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02.